Edistyneiden S2-puhujien käsityksiä suomen lauserakenteiden luontevuudesta

Maisterintutkielma

Lauri Miettola

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Lauri Miettola	
Työn nimi – Title Edistyneiden S2-puhujien käsityksiä suomen lauserakenteiden luontevuudesta.	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Kesäkuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 71 + liitteet

Tiivistelmä – Abstract

Tässä tutkielmassa tutkin edistyneiden S2-puhujien käsityksiä suomen kielen tiettyjen lauserakenteiden luontevuudesta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaiset lauserakenteet ja ilmaisutavat edistyneet S2-puhujat käsittävät luonteviksi ja millä tavoin he perustelevat käsityksiään. Tutkimukseen osallistui 10 suomea muuna kuin ensikielenä puhuvaa kielenpuhujaa ja 10 ensi- ja äidinkielistä suomenpuhujaa. Tutkimus toteutettiin kartoittamalla edistyneden S2-puhujien taustatiedot, teetättämällä tutkimukseen osallistujilla tätä tutkimusta varten laadittu lingvistinen testi ja haastattelemalla edistyneitä S2-puhujia testisuorituksen jälkeen. Lingvistinen testi laadittiin modifioimalla kolmea tarkastelun kohteeksi valittua suomen kielen piirrettä: Partitiiviobjektia, liitepartikkeleita ja VtA-loppuisia verbejä.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä yhdistyvät käyttöpohjaisen kielenoppimisen malli ja sosiokonstruktivistinen näkemys kielen oppimisesta. Kieliopin omaksumisella ja sen opetuksella katsotaan tässä tutkimuksessa olevan yhteys kielenoppijan mielen sisäisen kieliopin muodostumiseen. Edistyneiden S2-puhujien käsitysten vertailukohteena on kieliopeista (ISK 2004; White 2008) välittyvä käsitys tutkimukseen valittujen kielellisten piirteiden konventionaalisesta käytöstä. Lingvistisessä testissä esitettyjen luontevuuden arviointien katsotaan tässä edustavan kielenoppijoiden mielen sisäisiä kieliopin konstruktioita, jotka puolestaan vaikuttavat yhdessä oppijan toiminnan ja eri kieliympäristöistä saatujen kielenkäyttökokemusten kanssa käsitysten syntymiseen.

Lingvistisessä testissä keskityttiin tarkastelemaan kolmea suomen kielen piirrettä ja edistyneiden S2-puhujien käsityksiä niiden käytöstä. Tarkasteltavat kielelliset piirteet olivat partitiiviobjekti, liitepartikkelit ja VtA-loppuiset verbit. Taustatekijöiden vaikutusta edistyneiden S2-puhujien käsityksiin tarkasteltiin tilastollisin menetelmin. Haastatteluilla selvitettiin edistyneiden S2-puhujien tapoja arvioida testissä heille esitettyjen lauseiden luontevuutta. Laadullisen tutkimusaineiston analyysissa edistyneiden S2-puhujien käsityksiä analysoitiin fenomenografista tutkimusotetta hyödyntäen.

Tutkimustulokset osoittavat, että edistyneiden S2-puhujien viiteryhmässä käsitykset poikkesivat toisistaan selvästi enemmän kuin S1-verrokkiryhmän jäsenten keskinäiset käsitykset. Edistyneiden S2-puhujien käsityksissä oli eniten keskinäistä vaihtelua liitepartikkeli-rakenteen sisältäneiden lauseiden kohdalla. S2-puhujien tavoista arvioida testilauseita erottui kaksi arvioinnin strategiaa: kokonaisvaltainen eli holistinen ja lauserakenteen yksityiskohtiin spesifimmin keskittyvä analyyttisempi lähestymistapa. Taustatiedoista ja testituloksista tehdyn tilastoanalyysin tulokset osoittavat, että kielenkäyttökokemuksella ja maassaoloajalla on vaikutusta siihen, kuinka yhtenevästi edistyneiden S2-puhujien käsitykset vastaavat kieliopeista välittyviä käsityksiä lauserakenteiden luontevuudesta.

Asiasanat – Keywords Käsitykset, käyttöpohjaisuus, sosiokonstruktivismi, fenomenografia

Säilytyspaikka – Depository

Muita tietoja – Additional information

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1
1.1 Tutkimuksen tausta 1
1.2 Viitekehys ja keskeiset käsitteet 2
1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset 5
2 TEORIATAUSTAA 7
2.1 Luontevaa suomea? 7
2.2 Kielenoppijoiden käsitykset tutkimuskohteena 7
2.3 Sosiokonstruktivismi ja käyttöpohjainen näkökulma kielenoppimiseen 10
2.3.1 Käyttöpohjaisuus kielenoppimisessa 10
2.3.2 Sosikonstruktivismi 11
2.4 Kieliopit oppijoiden käsitysten taustalla 12
2.4.1 Deskriptiivinen kielioppi 13
2.4.2 Pedagoginen kielioppi 14
3 AINEISTO JA METODIT 16
3.1 Edistyneet S2-puhujat ja S1-kielenpuhujat 16
3.2 Eksperimentaalinen tutkimusasetelma 18
3.3 Haastatteluaineisto testitulosten tukena 20
3.4 Testilauseet 21
3.4.1 Partitiiviobjekti 21
3.4.2 Liitepartikkelit 22
3.4.3 VtA-loppuiset verbit 23
4 TULOKSET 25
4.1 Luonteviksi arvioidut lauseet 27
4.2 Vastausten hajonta piirteittäin tarkasteltuna 33
4.2.1 Partitiiviobjekti 35
4.2.2 Liitepartikkelit 37
4.2.3 VtA-loppuiset verbit 40
4.3 Taustatekijöiden vaikutus edistyneiden S2-puhujien tutkimustuloksiin 42
4.3.1 Suomessa vietetty aika ja konventionaalisuuden tunnistaminen 43
4.3.2 Kielenkäyttökokemus ja konventionaalisuuden tunnistaminen 45
4.4 Kielioppi edistyneiden S2-puhujien mielissä 49

4.4.1 Luontevuuden arvioinnin strategiat 50
4.4.2 Testilauseiden uudelleenarviointi 53
4.4.3 Kielellisten piirteiden merkitys luontevuuden arvioinnissa 54
5 TULOSTEN ESITTELY JA POHDINTA 61
6 PÄÄTÄNTÖ 65
7 LÄHTEET 68
8 LIITTEET 72

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Keskustellessani erään äidinkielen ja kirjallisuuden aineenopettajan kanssa maahanmuuttajien suomen kielen opetuksesta ja oppimisvaikeuksista huomasin ajattelevani, että keskustelusta tahtoo usein unohtua yksi ryhmä. Tarkoitan niitä oppijoita, jotka ovat suomen kielen käyttäjinä jo niin taitavia, että pelkän kielellisen aineksen perusteella heitä ei välttämättä edes erottaisi ensikielisistä kielenpuhujista. Osa heistä on kenties asunut ja työskennellyt Suomessa jo pidempään ja tottunut käyttämään suomen kieltä aktiivisesti jokapäiväisessä elämässään. Nämä oppijat selviävät sujuvien puhe- ja kirjoitustaitojensa ansiosta usein täysin ongelmitta erilaisista kielenkäyttötilanteista. He ovat jo saavuttaneet kieliyhteisön näkökulmasta ”riittävän” kielitaidon.

Usein käy kuitenkin niin, että ensikielisinä suomen kielen puhujina huomaamme, ettei kanssakeskustelijamme ensi- ja äidinkieli välttämättä olekaan suomi. Mistä tämä johtuu? Puhutun kielen osalta poikkeavuudet prosodiassa voivat osaltaan selittää asiaa, mutta miten on kirjallisen ilmaisun laita? Sekä ensi- että äidinkielisenä suomenpuhujana huomaan tunnistavani myös kirjoitetussa muodossa vastaanottamieni viestien sisällöistä piirteitä, joiden perusteella tulkitsen kirjoituksen toisen kielen oppijan tekstiksi. Vastaavasti keskustellessani kerran kasvokkain minulle tilanteessa vielä tuntemattoman S2-puhujan kanssa huomioni kiinnittyi lähes huomaamattoman korostuksen sijaan hänen käyttämiinsä sana- ja lauserakenteisiin. Ne eivät kuulostaneet mielestäni ikään kuin aidoilta. Tämän havainnon tehtyäni kysyin kanssakeskustelijaltani kohteliaasti hänen kielitaustastaan. Selvisi, että hän oli nuorena aikuisena tullut Suomeen opiskelemaan ja valmistuttuaan asunut täällä yli kaksikymmentä vuotta. Hän puhui ja kirjoitti suomea erittäin hyvin, mutta ensikielisenä suomenpuhujana kykenin kuitenkin tunnistamaan hänet suomea muuna kuin ensikielenä puhuvaksi kielenpuhujaksi. Tästä kokemuksesta heräsi kiinnostukseni perehtyä tarkemmin edistyneiden suomea toisena kielenä puhuvien kielenkäyttäjien mielensisäiseen kielimaailmaan. Halusin selvittää, millaiset ovat heidän käsityksensä suomen kielestä: Erottaisivatko he esimerkiksi pyydettäessä epäkonventionaaliset suomenkieliset ilmaukset konventionaalisista? Entä Kiinnittävätkö he kielen ajan saatossa yleistyneeseen, konventionaalistuneeseen, ilmaisurakenteeseen enemmän huomiota kuin ensikieliset kielenpuhujat?

1.2 Viitekehys ja keskeiset käsitteet

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan aikuisten, suomea jo pitkään, esimerkiksi yli kymmenen vuotta, käyttäneiden, edistyneiden suomi toisena kielenä -puhujien käsityksiä heille esitettyjen suomen kielen lauserakenteiden luontevuudesta. Käytän tutkimukseeni osallistuneista edistyneistä suomi toisena kielenä -puhujista nimitystä edistynyt S2-puhuja. Kielentutkimuksessa edistyneellä kielen oppijalla tarkoitetaan yleensä kohdekieltä jo lähes äidinkielisen tasoisesti osaavia oppijoita (ks. esim Siitonen & Niemelä 243-245). Toisaalta Sorace (2003) huomauttaa, ettei edistyneen kielenoppijan määritteleminen ole suinkaan ongelmatonta, sillä tutkimuksissa edistyneen kielenoppijan käsitteellä voidaan tarkoittaa taitotasoltaan käytännössä hyvin eritasoisia kielenoppijoita. Tähän tutkimukseen osallistuneista edistyneistä S2-puhujistä osa oli asunut Suomessa vakituisesti jo pitkään (21-35 vuotta) ja osa vain lyhyen aikaa. Samoin osallistujien itsensä arvioima suomen kielen aktiivinen käyttöaika vaihteli kolmesta ja puolesta vuodesta lähes neljäänkymmeneen vuoteen. Kuitenkin kaikkien osallistujien kielitaidon taso oli muun muassa aktiivista suomen kielellä toimimista edellyttäneiden työtehtävien vaikutuksesta kehittynyt vastaamaan lähes äidinkielisen suomenpuhujan taitotasoa.

Suomea muuna kuin ensikielenä puhuvien oppimista on tutkittu hyvin laajalti, mutta aikuisiällä suomen kielen oppimisen aloittaneiden, edistyneiden kielenpuhujien käsityksiä ei toistaiseksi ole juuri tutkittu. Abrahamsson ja Hyltestam (2009) ovat tutkimuksissaan selvittäneet maallikoiden näkökulmasta lähes äidinkielisten tasoisten ruotsinoppijoiden kielen eri osa-alueiden hallintaa suhteessa äidinkielisiin ruotsinpuhujiin. Suomessa vastaavan laajuista kartoitusta ei ole tehty, mutta esimerkiksi Korhonen (2012) on selvittänyt edistyneempien suomenoppijoiden vaikeaksi kokemia suomen kielen osa-alueita. Lisäksi S2-oppijoiden taitoja on testattu erilaisilla lingvistisillä testeillä (esim. Siitonen 1999; Hihnala 2002) ja rakenteiden käyttöä on tarkasteltu ja verrattu ensikielisten suomenpuhujien kielen käytön konventioihin korpusaineiston avulla (Ivaska 2014). Ensikielisten suomenpuhujien käsityksiä kielestä ja sen oppimisesta on tutkittu niin aikuisten (esim. Dufva, Lähteenmäki & Isoherranen 1996; Ahola 2012) kuin lasten (esim. Aro 2009) osalta. Kielikäsityksiä ja niiden välittymistä eri kieliympäristöissä on puolestaan tutkittu esimerkiksi tarkastelemalla opetuksessa käytettävien kielioppien heijastamia kielikäsityksiä (esim. Varis 2012).

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat kielenoppijoiden käsitykset suomenkielisten lauserakenteiden luontevuudesta. Oppijoiden käsityksiin keskittyvät tutkimukset on kielitieteen piirissä perinteisesti jaoteltu kognitiivista tai diskursiivista näkökulmaa edustaviksi. Näiden kahden näkökulman keskeinen ero tulee esiin niiden tavassa tarkastella oppijan käsityksiä suhteessa hänen kielenkäyttöönsä. (Aro 2006: 54-56.) Siinä missä kognitiivisesti suuntautunut tutkija pyrkii

näkemään oppijan käsitysten ja kielenkäytön välillä syy-seuraus-suhteita, diskursiivista lähestymistapaa edustava kollega haluaa kuvata oppijan käsityksiä ja niiden funktioita tietyssä diskurssissa (Aro 2006, 55.) Diskurssiorientoituneessa lähestymistavassa kielenkäyttötilanteen merkitys tunnustetaan kognitiivista tarkastelutapaa voimakkaammin. Diskursiivinen tarkastelutapa lähtee Aron (2009) mukaan liikkeelle kielen tilanteisesta vaihtelusta, mutta soveltuu tutkijan näkökulmasta paremmin puhtaasti laadullisen aineiston, esimerkiksi haastatteluiden, analyysiin, sillä niissä tarkastelun kohteeksi valittavan kielenkäytön diskurssin rajaaminen on helpompaa.

Tässä tutkimuksessa kielenpuhujien käsityksiä ei tarkastella valmiina, jo ennen tutkimukseen osallistumista olemassa olleena konventiona, vaan näkökulma on enemmän käsitysten ja ympäristön yhteyttä korostava, dialoginen. Dialoginen lähestymistapa lähtee liikkeelle kielen (ja tässä yhteydessä myös käsitysten) suhteesta ympäröivään maailmaan. Dufva ja Alanen (2005: 104) toteavat yksilön käsitysten olevan kiinteässä yhteydessä siihen sosiaaliseen ympäristöön, johon yksilö on aiemmin tai sillä hetkellä liittynyt (ks. myös Aro 2009: 38). Dialogista otetta käsitysten tutkimuksessa ovat aiemmin hyödyntäneet mm. Dufva ym. (1996) ja Aro (2009).

Dialogisen kielikäsityksen luonteeseen kuuluu kielenoppijan ja kieliympäristön vuorovaikutuksellisen suhteen esiin nostaminen osana kielen kehittymisen prosessia. Ympäristön ja yksilön välistä suhdetta painottaa enemmän kasvatustieteen piiriin asemoituneissa tutkimuksissa (esim. Valkonen 2006) käytetty fenomenografia. Tutkimuksessani hyödynnän edistyneiden kielenoppijoiden haastatteluaineiston analyysissa myös fenomenografisen tutkimusotteen niin kutsuttua ”toista näkökulmaa”, jolla tarkoitetaan jonkin ilmiön kuvaamista sellaisena, kuin tutkittava joukko (tässä tutkimuksessa siis edistyneet S2-puhujat) sen käsittävät (ks. esim. Marton 1988; Valkonen 2006: 24). Pyrin haastatteluaineistoni analyysissa fenomenografiselle tutkimusotteelle tyypilliseen tapaan kategorisoimaan, eli ikään kuin luokittelemaan, niitä tapoja, joilla edistyneet S2-puhujat ovat tarkastelleet lauserakenteiden luontevuutta.

Tarkastelen tutkimuksessani edistyneiden S2-puhujien käsityksiä suomen lauserakenteiden luontevuudesta. Tutkimukseen osallistujat arvioivat lauserakenteiden luontevuutta tätä tutkimusta varten laaditussa lingvistisessä testissä, jossa heidän tuli vastata 76 yleiskielisen testilauseen kohdalla kysymykseen: ”Onko esitetty ilmaus mielestäsi luonteva?”. Testilauseet rakennettiin modifioimalla kolmea suomen kielen rakenteellista piirrettä. Nämä piirteet olivat partitiiviobjekti, VtA-loppuiset verbit (-itse-vartaloiset (esim. *tuomita*), itA-verbit (esim. *hypätä*), ja -etA-verbit (esim. *kylmetä*) (ks. VISK §75)) ja liitepartikkelit. Kaikkia kolmea piirrettä yhdistää se, että niiden käytön on todettu olevan hankalaa kielenoppijalle (esittelen piirteitä tarkemmin luvuissa 3.4.1, 3.4.2 ja 3.4.3).

Aineiston keräämiseen kokeellisella tutkimusasetelmalla päädyttiin, koska metodi tarjoaa mahdollisuuden kerätä pienelläkin osallistujamäärällä laajan ja tieteellisen tiedon kriteerit täyttävän tutkimusaineiston. Lisäksi kokeellisella menetelmän avulla voidaan tarkastella tutkimukseen osallistuvien käsityksiä sekä määrällisen että laadullisen analyysin keinoin. Voidakseni tarkastella osallistujien käsityksiä, täytyi ensin asettaa jokin lähtöoletus sille, millaista on ”luonteva” suomen kieli. Päädyin tässä tutkimuksessa peilaamaan osallistujien käsityksiä kahden luonteeltaan hieman erilaisen kieliopin esittämiin kuvauksiin tutkimukseen valituista kielellisistä piirteistä (ks. edellä). Tutkimuksessani ”luontevan suomen” lähtökohtana ovat siis kielioppien esitykset kielen käytöstä ja rakenteesta.

Kielioppien välittämistä kielikäsityksistä on kielentutkimuksessa kirjoitettu suhteellisen vähän. Sen sijaan kirjoitettuja kielioppeja ja niiden pohjalta kielenkäyttäjille laadittuja, esitystavaltaan normatiivisempia kielioppaita löytyy eri aikakausilta paljon. Kieliopeilla on kuitenkin keskeinen rooli siinä, kuinka kielestä puhutaan ja miten sitä kielenoppijoille opetetaan. Martin ja Siitonen (2005) toteavat artikkelissaan kirjaksi kirjoitetun kieliopin olevan aina paitsi kielijärjestelmän kuvaus, myös teoreettinen kannanotto. Kieliopin laatinut taho on joutunut aina kielioppia kirjoittaessaan tekemään jonkinasteisia rajavetoja sen suhteen, mitä kielen eri osa-alueita ja ominaispiirteitä käsitellään, millaisia tapauksia esitellään esimerkkeinä tyypillisestä kielen rakenteesta, mitkä esimerkit puolestaan luokitellaan poikkeustapauksiksi jne. Kieliopit ovat siis aina jollakin tapaa kieliteoreettisesti kantaaottavia ja kielijärjestelmää rivien välistä kommentoivia teoksia. Tällä puolestaan voi olla merkitystä esimerkiksi siihen, kuinka voimakkaasti kieltä normitetaan ja sen käytöstä eri tilanteissa ohjeistetaan.

Testin tekemisen lisäksi edistyneiltä S2-puhujilta kerättiin määrätyt taustatiedot (mm. Suomessa vakituisesti asuttu aika, kielenkäyttökokemus, ikä, sukupuoli jne.) ja heitä haastateltiin heti testitapahtuman jälkeen. Tutkimustuloksia analysoitaessa otetaan siis huomioon kieliympäristön ja yksilön kielenkäyttökokemusten yhteys käsityksiin kohdekielen lauserakenteiden luontevuudesta. Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä yhdistyvät kaksi toisilleen lähekkäistä kielentutkimuksen suuntausta: käyttöpohjainen ja sosiokonstruktivistinen näkemys kielenoppimisesta. Molemmat näkemykset korostavat kielen oppimisen sosiaalista ja dynaamista aspektia. Käyttöpohjaisuus katsoo aidon kielenkäytön piirissä käytettyjen, niin menneiden kuin paraikaa käytettävien, ilmausten luovan kielen rakenteelliset yksiköt (Ivaska 2014: 50). Sosiokonstruktivismin näkökulmasta kieltä opitaan myös autenttisissa kielenkäytön tilanteissa, mutta suuntaus painottaa enemmän oppimisen konstruktiivista luonnetta. Kielenoppija kartuttaa kielitaitoaan rakentamalla muilta kielenkäyttäjiltä omaksumistaan kielen käytön konventioista valmiita rakenteita, konstruktioita, joita hän hyödyntää ja kokeilee erilaisissa sosiaalisissa

kieliympäristöissä. Sosiokonstruktivismissa ja käyttöpohjaisuudessa kieltä ei haluta nähdä staattisena ideaalina, jota kohti oppijan tulisi kieltä käyttäessään pyrkiä. Päinvastoin, kieli on olemassa oppimista ja oppijaa varten, ja toisaalta oppijalla on aina mahdollisuus omilla kielellisillä valinnoillaan rikastuttaa niin omaa kuin ympäristön kielimaisemaa. Kieltä ei siis haluta nähdä vain oppimisen objektina, vaan tarkastelun fokus on sen käytössä ja kontekstissa, jossa sitä käytetään. Näin ollen kielenoppijan käsityksiäkään ei tässä tutkimuksessa tarkastella kieliympäristöstä irrallisina, vaan ennemminkin ympäristön vaikutuksen ja käyttäjän toiminnan yhteisvaikutuksen lopputulemana.

1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa yhdistyvät laadulliselle tutkimukselle tyypillinen kvalitatiivisuus ja kielentutkimuksen piirissä enimmäkseen psykolingvistiikasta tuttu kokeellisuus. Tarkastelen tutkimusaineistoni avulla kielitiedon rakentumista sekä konstruktioiden hallinnan (lingvistisen testin tulokset) että niiden prosessoimisen kautta (haastatteluaineisto). Tutkimus on toteutettu teettämällä siihen osallistuneilla tutkimustarkoitukseen laadittu lingvistinen testi. Testissä osallistujille esitettiin yksi kerrallaan yleiskielisiä suomen kielen ilmauksia. Informanttien tuli jokaisen esitetyn ilmauksen kohdalla päättää, oliko esitetty vastaus heidän mielestään luonteva. Testiohjelmaan syötettiin myös kullekin ilmaukselle oma oletusvastaus sen mukaan, mitä informanttien oletettiin kyseisen ilmauksen tapauksessa vastaavan. Testiohjelmaan syötetyt ilmaukset ja vastausolettamat laadittiin tutkimukseen valittujen suomen kielioppien (ISK 2004, White 2008) avulla (ks. luku 2.3). Tutkimukseen osallistui yhteensä 20 informanttia, joista 10 puhui ensikielenään suomea. Informantit jaettiin ensikielensä perusteella kahteen aineistoryhmään: Ensikielenään suomea puhuviin ja suomea toisena kielenä puhuviin. Testitulosten analyysin tueksi S2-informantteja haastateltiin testin tekemiseen ja testilauseisiin reagoimiseen liittyen heti testin tekemisen jälkeen. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Kuinka hyvin edistyneet S2-puhujat tunnistavat kielenmukaisen ja kielenvastaisen lauserakenteen?
2. Miten Suomessa vietetty aika ja kielenkäyttökokemus vaikuttavat edistyneiden S2-puhujien kykyyn arvioida lauserakenteita?
3. Mitä arvioinnin tapoja edistyneet S2-puhujat hyödyntävät lauserakenteiden luontevuuden arvioinnissa?

Tutkimukseen osallistujien anonymiteetti taattiin kaikissa aineiston keruuvaiheissa ja tutkimusraportin kirjoittamisen aikana. Kaikki informantit tekivät lingvistisen testin ja vastasivat haastattelu- tai kyselylomakkeen kysymyksiin itsenäisesti ja toisistaan tietämättä. Tutkimusaineistoa säilytettiin lukitussa tilassa koko tutkimuksen tekemisen ajan. Osallistujien yhteystiedot tuhottiin aineiston keräämisen päätyttyä. Testitulokset ja haastattelumateriaali kerättiin S2-informanteilta kevään 2015 ja syksyn 2015 aikana. Ensikielisiltä kielenpuhujilta testiaineisto kerättiin syksyn 2015 aikana.

2 TEORIATAUSTAA

2.1 Luontevaa suomea?

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisen kielenkäytön edistyneet S2-puhujat ja kieliasiantuntijan statuksen omaavat S1-puhujat arvioivat luontevaksi. Ennen testin aloittamista jokainen tutkimukseen osallistunut luki testin tekemiseen liittyvän toimintaohjeen, instruktion, jossa osallistujaa pyydettiin vastaamaan kunkin esitetyn testilauseen kohdalla kysymykseen: ”Onko esitetty ilmaus mielestäsi luontevaa suomea?” (ks. Liite 2).

Kielitoimiston sanakirja (KS = Kielitoimiston sanakirja) määrittelee *luontevan* adjektiivein luonnollinen, pakoton, teeskentelemätön, mutkaton. Toisaalta sanakirja liittää luonteva-termin myös seuraavien yleiskielisten adjektiivien selityksiin: sulava, vaivaton, vapaa ja välitön. Luontevuuden käsitettä käytetään siis sanakirjan määritelmien perusteella yleensä kuvaamaan jotakin sellaista, jonka olemukseen ei liity mitään ennalta outoa tai häiritsevää ominaisuutta tai piirrettä. Testitapahtumassa luontevuuden käsitteellä on pyritty luomaan asetelma, jossa tutkimukseen osallistujat arvioivat testilauseiden rakenteiden luontevuutta peilaten niitä omiin käsityksiinsä siitä, millainen merkitykseltään ja sisällöltään vastaavien lauseiden rakenne yleensä on. Käytän tässä tutkimuksessa totutusta, yleisesti hyväksytystä lauserakenteesta termiä *konventionaalinen* ja *kielenmukainen* ja vastaavasti ei totutusta *kielenvastainen* lauserakenne.

Luontevuuden tematiikka kuvastaa hyvin koko pro gradu -tutkielmani luonnetta. Paitsi käsitteenä myös ilmiönä luontevuus on monitasoinen, ja sen täsmällinen määrittely on haastavaa. Tästä syystä en myöskään ole nähnyt tarkoituksenmukaiseksi rajata tutkimuksen teoreettista viitekehystä koskemaan vain tiettyä kielentutkimuksen teoriasuuntausta, vaan yhdistelen työssäni useita toisiaan lähellä olevia ja toisiaan tukevia näkökulmia. Näin pystyn analysoimaan tutkimusaineistoa laaja-alaisemmin ja kattavammin. Tutkimukseni teoreettisessa viitekehyksessä yhdistyvät kaksi toisilleen lähekkäistä kielentutkimuksen näkökulmaa: sosiokonstruktivismi ja käyttöpohjainen näkemys kielen oppimisesta.

2.2 Kielenoppijoiden käsitykset tutkimuskohteena

Käsityksiä on tutkittu soveltavan kielentutkimuksen piirissä 1980-luvulta alkaen, jolloin oppijan näkökulma alkoi nousta kielenopetuksen ja -oppimisen tutkimuksessa kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi (ks. esim. Aro 2009: 12-15). Tutkimuksen keskiöön nousivat oppimistulosten

sijaan oppimisprosessi ja itse oppija. Käsitysten tutkimus onkin kielitieteen saralla tärkeä tutkimuskohde, sillä käsitysten on todettu suuntaavan oppijoiden havaintoja, sekä vaikuttavan heidän oppimismotivaatioonsa ja toimintaansa kielenkäyttötilanteissa (Aro 2009; Dufva 2006; Riley 1997; Ks. myös Partanen 2013: 259). Käsitysten tutkimus on nojannut perinteisesti haastatteluin tai kyselyin kerättyyn aineistoon. Laajoihin aineistoihin perustuvien tutkimusten on nähty korostavan liiaksi osallistujia yhdistäviä tekijöitä (ikä, kielenopettajien näkemykset, ammattistatus jne.) (Horwitz 1987: 119). Toisaalta taas suppeampaan aineistoon keskittyvissä tutkimuksissa ja tapaustutkimuksissa korostuvat tutkijan tekemien havaintojen tarkkuus ja tutkittavien oman tai muiden toiminnan reflektoinnin taidot (Wenden 1999, 436). Tässä tutkimuksessa oppijoiden kielikäsityksiä tarkastellaan kvantitatiivista testiaineistoa ja kvalitatiivista haastattelumateriaalia analysoimalla.

Aron (2009, 16-27) mukaan kielenoppijoiden käsitysten tutkijat jaetaan kognitiivista ja diskursiivista lähestymistapaa edustaviin. Kognitiivisen näkemyksen mukaan oppijan jo olemassa olevat kielikäsitykset näkyvät hänen käyttäessään kieltä erilaisissa tilanteissa. Kielikäsitys nähdään jo ennen tutkittavaa kielenkäyttötilannetta muotoutuneena, lähestulkoon stabiilina yksikkönä käyttäjän mielessä (Vrt. esim. Dufva 2013) Käsityksiä kognitiivisesti tarkasteleva tutkija lähtee siis tarkastelemaan oppijan käsityksiä hänen suullisten ja kirjallisten tuotostensa kautta (Aro 2006: 55). Koska kielikäsitys on valmiina ihmisen mielessä, voi sitä tutkia analysoimalla hänen vuorovaikutustilanteissa käyttämäänsä kieltä. Tällöin kielenkäytön tilanteinen vaihtelu ja sosiaalisten tekijöiden merkitys voivat jäädä liian vähälle huomiolle. Kognitiivista lähestymistapaa onkin käsitysten tutkimuksessa kritisoitu etenkin sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa, joissa tarkasteluun otetaan myös interaktio ja sosiaalinen aspekti (ks. esim. Potter & Wetherell 1987; Edwards & Potter 1992; Edwards 1997).

Kognitivistin tavoin myös diskursiivisesti orientoitunut tutkija tarkastelee kielenkäyttäjän tuotoksia, mutta hänen näkemyksensä käyttäjän kielikäsityksestä on erilainen. Diskursiivisesta näkökulmasta käyttäjän kielikäsitykset syntyvät ja muototuvat aina vuorovaikutuksessa. (Aro 2006). Koska vuorovaikutustilanteet ovat aina ainutlaatuisia, diskurssin näkökulmasta myös käsitykset nähdään aina muutokselle alttiina. Näin ollen käsityksiä ei voi diskursiivisesti tarkastella erillään kielenkäyttökontekstista, vaan niitä pyritään nimenomaan kuvaamaan siinä diskurssissa, jossa kieltä kulloinkin käytetään.

Tässä tutkimuksessa S1- ja S2-puhuijen käsityksiä siitä, millaiset suomenkieliset lauseet he mieltävät luonteviksi, tarkastellaan kognitiivisesti tai diskursiivisesti orientoituneen näkökulman sijaan kolmannesta, dialogisesta näkökulmasta. Yhtäältä testitapahtumassa ei tutkimukseen osallistujia pyydetty erikseen rajoittamaan tulkintaansa esitettyjen lauseiden luontevuudesta

koskemaan mitään tiettyä kielenkäyttötilannetta, vaan osallistujilla oli lupa arvioida lauseiden luontevuutta yleisesti missä kielenkäyttötilanteessa tahansa. Näin ollen osallistujien käsityksiä eri lauseiden luontevuudesta ei voida analysoida täysin diskursiivisesti, sillä tieto siitä, mihin kielenkäytön kontekstiin kukin osallistuja on minkäkin testilauseen liittänyt, puuttuu. Toisaalta kontekstin merkitystä yksittäisen lauseen luontevuutta arvioitaessa ei voida millään tavoin välttää. Tutkijan näkökulmasta onkin kiinnostavaa tarkastella juuri niitä tapauksia, joissa tulkinta lauseen luontevuudesta on kontekstista riippumatta tietynlainen.

Dialogista otetta käsitysten tutkimuksessa ovat suomen kielen osalta hyödyntäneet mm. Dufva ym. (1996) ja Aro (2009). Dialogisuus lähtee ajatuksesta, että kieli on perusolemukseltaan dialogista, vuorovaikutuksellista. (ks. Bakhtin 1986; Bakhtin 1991). Dufva (1999: 23-24) toteaakin dialogisuuden tuovan psykolingvistisen tutkimuksen kentälle näkemyksen kielestä jatkuvasti muuttuvana, dynaamisena ilmiönä, joka elää ja kehittyy aina vuorovaikutuksessa. Tässä tutkimuksessa kielenoppijoiden käsityksiä lauserakenteiden luontevuudesta tarkastellaankin dynaamisina, aiemman kielenkäyttöhistorian ja tulevien kielenkäyttötilanteiden uudelleenmuovaavina, henkilökohtaisina kokemuksina.

Tässä tutkimuksessa edistyneiden S2-puhujien käsitysten tarkastelussa hyödynnetään edellä kuvatun teoreettisen viitekehyksen lisäksi kasvatustieteessä enemmän käytettyä fenomenografista tutkimusotetta. Fenomenografiassa erilaisia ilmiöitä tarkastellaan yksilöiden kokemusten ja ymmärryksen kautta (Niikko 2003: 15). Niikon (2003: 18) mukaan fenomenografia ei ole toisen käsityksistä kiinnostuneen tutkimusalan, fenomenologian, tavoin samalla tavalla kiinnostunut yksittäisistä kokemuksista ja käsityksistä. Fenomenografiassa yksittäisistä käsityksistä pyritäänkin muodostamaan *kuvauskategorioita,* joilla yleistetään ja kuvataan tutkimusaineistosta muodostettuja merkityssisältöjä (Marton & Booth 1997.) Tässä tutkimuksessa edistyneiden S2-puhujien käsityksistä pyritäänkin fenomenografista tutkimusotetta hyödyntäen muodostamaan kuvauskategorioita, joiden kautta yksittäisten informanttien käsityksiä voidaan tarkastella kollektiivisella tasolla (ks. Marton & Booth 1997: 125). Kuvauskategoriat eivät Häkkisen (1996: 33) mukaan edusta yksittäisten ihmisten käsityksiä, enneminkin erilaisia käsityksiä tutkimusaineistossa. Käsitysten tarkastelu fenomenografista otetta hyödyntäen onkin kiinnostavaa, sillä yksittäisten ihmisten subjektiivisista käsityksistä tulee kiinnostavia vain verrattaessa niitä muiden käsityksiin (ks. Valkonen 2006: 25). Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa edistyneiden S2-oppijoiden testituloksia, ja samalla niistä johdettavia käsityksiä testilauseiden luontevuudesta, peilataan myös S1-verrokkien testituloksiin ja käsityksiin.

2.3 Sosiokonstruktivismi ja käyttöpohjainen näkökulma kielenoppimiseen

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa tutkimukseen osallistuneiden informanttien kielikäsityksistä ja niiden suhteutumisesta kieliopeista heijastuviin kielikäsityksiin. Kielenoppimisen tutkimuksessa on kuljettu 1900-luvun alkupuoliskon behaviorismia ja valmiiden rakenteiden opettelua painottavasta formaalista oppimiskäsityksestä melkoinen matka kohti oppija- ja diskurssilähtöisempää lähestymistapaa. Siinä missä kielen aiemmin ajateltiin sijaitsevan käyttäjän ulkopuolella, ovat kielentutkimuksen piirissä nousseet esille kieleen ja oppimisprosessiin vaikuttavia tekijöitä korostavat käsitykset ja teoriasuuntaukset. (Dufva 2013.) Tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiokonstruktivistinen ja käyttöpohjainen näkökulma kielenoppimiseen. Näkökulmissa on paljon yhteistä sovellusalaa: Molemmat painottavat sekä yksilön että yhteisön yksilöllistä tiedon keräämisen ja muodostamisen prosessia. Sosiokonstruktivismi avaa näkökulman oppijan ja ympäristön välisestä suhteesta – kahta edellä mainittua ei voida erottaa toisistaan, vaan yksilö ja hänen tietonsa ovat aina osa vallitsevaa todellisuutta (Tynjälä 1999: 56). Käyttöpohjaisuus taas korostaa oppijan aktiivista toimintaa kulloisessakin oppimisympäristössä osana uuden tiedon rakentumista (ks. esim. Tomasello 2003: 3-7). Avaan seuraavassa lyhyesti sosiokonstruktivismin ja käyttöpohjaisuuden välistä yhteyttä.

2.3.1 Käyttöpohjaisuus kielenoppimisessa

Käyttöpohjaisessa kielenoppimisessa keskiöön nousee oppimisen kohteen, eli kohdekielen, sijaan oppija ja hänen aktiivinen roolinsa oppimisprosessissa. Kielen oppimisen käyttöpohjaisuutta painottava näkökulma korostaa kielenoppimisen tapahtuvan ensisijaisesti kieltä käytettäessä. Kieltä ei nähdä käyttäjästään irrallisena, staattisena systeeminä, vaan dynaamisena, jatkuvasti kehittyvänä ja uudistuvana ilmiönä.

Koska kieli elää ja muuttuu käytössä koko ajan, on myös kielijärjestelmä jatkuvan muutoksen kohteena. Oppijan näkökulmasta tämä voi näkyä esimerkiksi tehtynä havaintona siitä, kuinka eri alueella tai sosiaalisissa yhteisöissä eläneet kielenpuhujat voivat ilmaista saman asian usealla eri tavalla. Näin ollen kielenoppimisen tulisi käyttöpohjaisen näkemyksen mukaan tapahtua todellisten kielenkäyttökokemusten pohjalta. Kielenoppiminen nähdään kieliympäristössä aidosti käytössä olevien ilmausten omaksumisena ja niiden pohjalta tehtävien yleistysten testaamisena ja edelleen kehittämisenä autenttisissa kielenkäyttötilanteissa. (Hopper 1987; Bybee & Thompson 1997.) Honko on tutkinut väitöskirjassaan (2013) alakouluikäisten kielenoppijoiden leksikon hallintaa,

sekä leksikaalisia tietoja ja taitoja. Honko (2013: 25) toteaa rakenteiden ja sanaston hallinnan kehittyvän kielellisistä kokemuksista tehtävien yleistysten varassa. Tällöin myös kielellisten piirteiden esiintymistiheydellä, frekvenssillä, on vaikutusta kielen oppimiseen. Mitä useammin oppija kohtaa saman rakenteen tai piirteen eri kielenkäyttötilanteissa, sitä tarkempi käsitys hänelle kyseisen rakenteen käytöstä muodostuu. Vuorovaikutustilanteissa oppijan saamilla syötöksillä (input) ja niiden toistumisella on todettu olevan oppimista edistävä vaikutus, sillä se edesauttaa kognitiivisten rutiinien (cognitive routinization) syntymistä. (Niiranen 2008: 46.) Rutiinien syntymisen myötä myös oppijan kielellinen prosessointi alkaa automatisoitua, minkä Martin (2003: 79-80) ja Milton (2009: 242) ovat todenneet olevan elinehtona kielitaidon saavuttamiselle (ks. myös Honko 2013: 26).

2.3.2 Sosikonstruktivismi

Kielentutkimuksen suuntauksista käyttöpohjaisuutta korostavat erityisesti kognitiivinen kielentutkimus ja dialoginen kielentutkimus. Molemmissa lähestymistavoissa on paljon samaa: Niissä korostetaan kielen kommunikatiivista luonnetta: kieli elää ja kehittyy vuorovaikutuksessa. Kielellä nähdään olevan tehtävä tunteiden ja ajatusten välittäjänä (ks. esim. Mustonen 2015). Vuorovaikutuksella ja sosiaalisilla tekijöillä ei 1900-luvun jälkipuoliskolla vielä vallalla olleessa kognitivistisessä näkemyksessä kielenoppimista ollut juuri sijaa vaan kielen oppimisessa korostettiin enemmän yksilökeskeisyyttä ja kielen opiskelua systeemistä käsin. (Dufva 2013: 58). Dufvan (2013) mukaan kielen sosiaalista kielen oppimisen tutkimuksessa hypättiin 1900-luvun loppupuolella äärilaidasta toiseen. Individualistisesta lähestymistavasta luovuttiin ja alettiin tutkia sosiaalisten tekijöiden vaikutusta kielenoppimisessa. Sosio-funktionaalisessa lingvistiikassa kognition merkitys saatettiin kuitenkin jättää huomiotta. Myöhemmin kielentutkimuksessa alettiin pyrkiä kohti teoriaa, jossa voitaisiin yhdistää kielen eri aspektit kokonaisvaltaiseksi kielikäsitykseksi (ks. Mustonen 2015: 27). Syntyneen sosiokognitiivisen oppimiskäsityksen rinnalle nousi myös konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen nojaava näkökulma, sosiokonstruktivismi.

Sosiokonstruktivismin oppimiskäsitys painottaa tiedon muodostumisessa ensisijaisesti yhteisön merkitystä yli yksilön toiminnan (ks. esim. Tynjälä 1999: 57). Gergenin (1995) mukaan yksittäisen kielenpuhujan sanomisilla ei ole merkitystä, ennen kuin joku toinen antaa sen. Kieli ja sen ilmentymät, eli kaikki laajan tekstikäsityksen tekstit, ovat kieliyhteisön jäsenten keskenään käymän ”neuvottelun” lopputulema: Sellaiset tekstit ja kieli, joista yhteisön jäsenet pääsevät yksimielisyyteen, voidaan katsoa todellisuudeksi. Näin ollen minkään yksittäisen lauseenkaan ei voida katsoa olevan kielen käyttäjän näkökulmasta pätevä, ellei kieliyhteisö hyväksy sitä. Tähän

perustuu ajatus siitä, että vaikka yksittäinen lause täyttäisikin sille asetetut kieliopilliset kriteerit (esim. taivutuksen, muodon ja rakenteen osalta), ei sillä ole kielessä juuri käyttöarvoa ellei muu yhteisö sille sitä ensin anna. (Ks. esim. Tynjälä 1999: 56; Rorty 1989; Gergen 1995).

2.4 Kieliopit oppijoiden käsitysten taustalla

Koska tarkastelen tutkimuksessani edistyneiden S2-puhujien käsityksiä suomen lauserakenteiden luontevuudesta, täytyi minun aluksi määritellä mikä on lähtökohtaisesti luontevaa suomen kieltä. Päädyin tässä yhteydessä nojautumaan nykyisin kielenopetuksessa ja -tutkimuksessa aktiivisesti hyödynnettävien kielioppien määrittämiin raameihin siitä, miten tähän tutkimukseen valittuja suomen kielen piirteitä (partitiiviobjekti, VtA-verbit ja liitepartikkelit) käytetään. Tutkimuksen lingvistisen testin testilauseet on rakennettu kahden lähtökohdiltaan kielijärjestelmää hieman eri perspektiivistä esittelevien kielioppien esittämien rakennekuvausten pohjalta. Nämä kieliopit olivat luonteeltaan deskriptiivinen Iso suomen kielioppi (ISK 2004) ja Leila Whiten pedagoginen *Suomen kielioppia ulkomaalaisille* -kielioppi (2008). Seuraavassa avaan hieman kieliopin käsitettä ja deskriptiivisen ja pedagogisen kieliopin yleisiä piirteitä.

Kieliopilla voidaan tarkoittaa toisaalta sekä kielisysteemiä, että sen kuvaamista (ks. esim. Kotilainen 2007). Kieliopin käsitteen monitulkintaisuudesta johtuen kielioppeja on jaoteltu kielentutkimuksissa hieman eri tavoin riippuen siitä, tarkastellaanko niitä osana kieltä vai osana kielen käyttöä (ks. Penttinen 2005: 60). Olen jakanut lingvistisen testin laatimisessa hyödyntämäni kieliopit (ISK, White 2008) deskriptiivisiin ja pedagogisiin kielioppeihin. Toisenkinlainen tulkinta jaottelusta on mahdollinen. Esimerkiksi de Silva Joyce ja Burns (1999: 6) jakavat kieliopit perinteisiin, formaaleihin ja funktionaalisiin. Oma tulkintani on kuitenkin lähempänä Drivenin (1990: 1) mallia, sillä katson pedagogisten kielioppien olevan ensisijaisesti kielenoppijan oppimisen apuväline ja deskriptiivisen kieliopin yksittäisen kielijärjestelmän kuvaus (Ks. myös Penttinen 2005: 60).

Deskriptiivisten kielioppien tarkoituksena ei siis ole antaa kielen käyttäjälle erityisiä suosituksia. Tässä suhteessa ne eroavat hieman pedagogisista kieliopeista, jotka on ensisijaisesti kirjoitettu kieltä opiskelevalle lukijalle. Pedagogisten kielioppien lähestymistapa on deskriptiivisiä oppijakeskeisempi. Niiden tehtävänä on ensisijaisesti toimia oppimisen apuvälineenä ja keskeisten kieliopillisten käsitteiden selvittäjänä (ks. esim. White 2008: 5). Näiden kielioppien keskeisin ero on siinä, että deskriptiivinen kielioppi kuvaa kieltä, jonka lukija jo osaa. Ensikielenään muuta kuin

kohdekieltä puhuvan tapauksessa asia ei kuitenkaan ole aina näin vaan kielenoppijan on usein päinvastaisesta suunnasta. (Martin ym. 2005: 592.) Penttinen (2005) on tutkinut väitöskirjassaan kielioppia oppimisen kohteena lukion saksan kielen opetuksessa. Vieraan kielen opetuksessa kieliopin oppiminen ymmärretään Penttisen (2005) mukaan usein muistamiseksi ja epäonnistuminen vastaavasti välinpitämättömyydeksi tai unohtamiseksi. Kieliopin rooliksi jää kertoa kielenoppijalle, kuinka jokin kielellinen aines muotoillaan ”oikein”. Kielioppi on siis oppijalle monesti oikean ja tavoiteltavan kielimuodon esittäjä, ikään kuin auktoriteetti, jonka avulla voi tarkistaa kuinka kielellä tulisi ilmaista asioita (ks. esim. Penttinen 2005). Kieliopin oppimisen ja sisäistämisen tuloksena oppijalle muokkautuukin oma, mielensisäinen kielioppi (ks. Cook 2001: *”kielioppi oppijan mielessä”)*, jonka kautta muotoutuvat myös oppijan käsitykset kielestä ja sen rakenteiden konventionaalisesta käytöstä. Penttinen (2005: 118-119) korostaakin kuinka tärkeää kieliopin opetuksessa olisi ymmärtää, millainen kieliopin opetus tukisi parhaiten sitä, että kieliopista muodostuisi kullekin oppijalle oma konstruktio, mielensisäinen kielioppi. Seuraavissa alaluvuissa käsittelen erilaisten kielioppien roolia kielikäsitysten, ja sitä kautta myös oppijoiden mielensisäisen kieliopin, muotoutumisessa.

2.4.1 Deskriptiivinen kielioppi

Tässä tutkimuksen toteuttamisessa mukana olleista kieliopeista Iso suomen kielioppi eroaa Whiten (2008) kieliopista lähtökohdiltaan siinä, että se pyrkii kuvaamaan kieltä myös yhteisön, ei pelkästään yksilön tasolla. Perinteisille kieliopeille on ollut tyypillistä kuvata kieltä nimenomaan yksilön kognitiivisena ominaisuutena, poikkeuksena vain alueellisen ja sosiaalisen variaatio (Martin ym. 2005: 584).

Kieliopit ovat aikansa kielellisen systeemin kuvauksia, joten niiden ei sellaisina tarvitse ottaa kantaa oppijan mielessä tapahtuvaan kielen prosessointiin. Kuitenkin esimerkiksi Iso suomen kielioppi määrittelee taivutuksen seuraavasti: ”Taivutus on sanamuotojen muodostamista sanavartaloista ja taivutustunnuksista”. Muotoilun pohjalta voi päätyä tulkintaan, että kielen ainekset ovat varastoituneina oppijan mieleen vartaloina ja tunnuksina, joita yhdistelemällä syntyvät valmiit taivutusmuodot (ks. Martin & Siitonen 2005: 585). Penttinen (2005: 63) tulkitsee myös deskriptiivisellä kieliopilla olevan kieleen sidottu normatiivinen luonne. Kielioppien kautta määritellään, vaikkakin hyvin epäsuorasti, mikä on kulloinkin hyväksyttyä ja kielen mukaista kielenkäyttöä. Normien läsnäolo on myös ensisijaisesti järjestelmän kuvaamiseen pyrkivässä deskriptiivisessä kieliopissa luonnollista, sillä normien yksi tärkeä tehtävä on ohjata kirjoitettua ja puhuttua kieltä. Karlsson (2002: 22) havainnollistaa niiden merkitystä kääntämällä asian

päälaelleen: Normien puutuminen tarkoittaisi kielijärjestelmän puuttumista, mikä puolestaan johtaisi mukaan yksilökohtaiseen, jatkuvasti vailla mieltä vaihtelevaan kaaokseen.

Normatiivisen luonteensa johdosta deskriptiivisellä kieliopilla on tärkeä rooli kielenhuollossa. Esimerkiksi kielenopetuksessa kielioppi antaa oppijalle yhdenlaisen mallin virheettömästä kielen käytöstä. Kieliopissa esitetyt normatiiviset kielioppisäännöt liittyvät kuitenkin ensisijaisesti kielen rakenteeseen ja sanastoon, eivätkä ne koskaan riitä kattamaan kielen käytössä tarvittavaa ymmärrystä käyttökontekstista ja kielen käyttäjän erilaisista rooleista siinä (Sajavaara 1989: 187). Deskriptiivinen kielioppi heijastuukin oppijan omaan kielenkäyttöön ja hänen tapaansa käyttää kieltä eri kieliympäristöissä. Autenttisista kielenkäyttötilanteista kertyneet kokemukset kielen konstruktioiden käytöstä yhdessä kieliopeista välittyvien normien kanssa muodostavat oppijalle vähitellen sisäisen kieliopin (ks. Cook 2001), joka muovautuu kieltä käytettäessä jatkuvasti uudelleen. Tutkimuksessani tarkastelen edistyneiden S2-oppijoiden tapoja arvioida suomen lauserakenteiden luontevuutta. Arvioinnin strategioiden analysointi tarjoaakin mahdollisuudet myös oppijoiden mielen sisäisen kieliopin tarkasteluun.

Tässä tutkimuksessa lähteinä käytettävistä kieliopeista Iso suomen kielioppi on esitystavaltaan deskriptiivinen. Sen tarkoituksena on kuvata kieltä antamatta sen käytöstä erityisiä suosituksia (ks. VISK, johdanto). VISK:ssä kieltä pyritään kuvaamaan mahdollisimman kattavasti sen päätasoilla, joiksi luetaan yleisesti morfologia, syntaksi, fonologia, ortografia ja leksikologia (ks. Sipola 2015), joista keskitytään yleensä kielen morfologiselle, syntaktiselle ja fonologiselle tasolle (Sipola 2015: 17).

2.4.2 Pedagoginen kielioppi

Kieli ja sen kieliopit – opetuksen suuntaviivoja (Hakulinen ym. 1996) on Opetusministeriön vuonna 1993 asettaman työryhmän julkaisema mietintö, jossa pohditaan kieliopin asemaa ja muotoa äidinkielen opetuksessa. Teoksessa esitellään pedagogista kielioppia mahdollisuutena opettaa lingvistisiä sisältöjä koulussa (Kaasila 2005: 26). Pedagoginen kielioppi nähdään vaihtoehtona perinteiselle koulukieliopille, jonka myös Dirven (1990) mainitsee yhtenä esimerkiksi yhdestä pedagogisen kieliopin alakategoriasta, referenssikieliopista. Koulukielioppi on kuitenkin Hakulisen ym. (1996: 135-137) mukaan kielen rakenteen kuvauksen täsmällisyydessään niin rajallinen, ettei sitä voida pitää tieteellisenä kielioppina (ks. myös Penttinen 2005: 64). Koulukieliopin ongelmana onkin ollut sen tapa esittää kielen rakenteeseen liittyvät säännönmukaisuudet ongelmattomina. Kirjakielen säännöille ei ole nähty perustelujen tarvetta (Hakulinen ym. 1996: 135). Pedagogisen kieliopin perusteiksi Hakulinen ym. (1996: 136) nimeävät avoimuuden erilaisille teoreettisille

lähestymistavoille, oppilaan omaan kielitajuun tukeutumisen ja kieliopin ”elimellisen yhteyden oppilaan päättelytaitoihin”. Perusteissa korostuvat erilaisten kielitieteellisten näkökulmien huomioiminen ja oppijan ja kieliopin välinen yhteys. Kielioppi halutaan nähdä enemmän oppijaa palvelevana aputyökaluna kuin ohjaavana auktoriteettina (Hakulinen ym. 1996: 136-137).

Dirvenin (1990: 1) mukaan pedagoginen kielioppi on laaja-alainen termi, joka sisältää kohdekielen sääntökokoelmasta ne kuvaukset ja esitykset, jotka palvelevat oppilasta ja opettajaa. Näiden esitysten ensisijainen tarkoitus on ohjata oppilaan oppimisprosessia ja auttaa häntä omaksumaan kohdekieli. Cook (2001: 20) huomauttaa, että kun kielen rakennetta tarkasti kuvaava (deskriptiivinen) kielioppi ”käännetään” oppijalle käyttökelpoisempaan muotoon, saa se samalla normatiivisemman luonteen, joka ilmaisee, miten kieltä tulisi käyttää oikein. Littlen (1994: 100) mukaan vielä kielenoppimisen alkutaipaleella olevalle oppijalle pedagoginen kielioppi prosessina ei välttämättä näyttäydy juuri muusta opetuksesta erillisenä. Sen sijaan edistyneen kielenoppijan näkökulmasta pedagoginen kielioppi voi näyttäytyä enemmän yksityiskohtaisena kuvauksena kohdekielen rakenteesta (ks. myös Cook 2001: 20).

Kielenoppijoiden käsitykset siitä, millainen kielenkäyttö on luontevaa ja millaiset kielen rakenteet vastaavat käsitystä ”hyvästä” tai ”yleisesti hyväksytystä” kielen käytöstä, ovat peräisin ensisijaisesti oppijoiden omista kielenkäyttötilanteista ja niistä saaduista kokemuksista. Kuitenkin kieliopit ovat laaja-alaisesti tarkasteltuna osaltaan vaikuttamassa siihen miten kieltä määritellään, miten sen käytöstä säädetään ja miten sen rakenteita kuvataan. Oppijan mielen sisäinen kielioppi on siis yhtäältä käyttöpohjaisuuden ja sosiokonstruktivismin mukaisesti autenttisista kielenkäyttötilanteista muodostunut, hyväksyttäväksi havaittu ja koettu tapa käyttää kielen eri konstruktioita eri tilanteissa. Toisaalta mielen sisäisen kieliopin syntymisessä kohdekielen kirjoitetuilla ja kielenopetuksessa hyödynnetyillä kieliopeilla on, ainakin epäsuorasti, myös oma roolinsa. Tässä tutkimuksessa oppijan mielen sisäisen kieliopin katsotaankin heijastuvan hänen käsityksiinsä tässä tutkimuksessa esitettyjen lauserakenteiden luontevuudesta.

3 AINEISTO JA METODIT

3.1 Edistyneet S2-puhujat ja S1-kielenpuhujat

Tutkimusaineisto on kerätty teettämällä tutkimustarkoitukseen rakennettu lingvistinen testi kahdellakymmenellä informantilla. Tutkimukseen osallistuneet informantit jaettiin ensikielensä perusteella kahteen ryhmään: Edistyneisiin suomi toisena kielenä -puhujiin ja sekä ensi- että äidinkieleltään suomenkielisiin kielenpuhujiin. Seuraavassa esittelen lyhyesti edistyneen S2-puhujan käsitettä ja sen käyttöä tässä tutkimuksessa (ks. edistyneen S2-puhujan määrittely luku 1.2).

S2-tutkimuksen viitekehyksessä suomea sujuvasti puhuvista ja taitavasti käyttävistä puhutaan yleensä *edistyneinä kielenoppijoina* (esim. Siitonen 1999) tai *edistyneinä suomenoppijoina* (esim. Ivaska 2015). Esitellessäni tämän tutkimuksen aineistoa ja tuloksia (ks. luku 3; luku 4) puhun tähän tutkimukseen osallistuneista suomi toisena kielenä -oppijoista edistyneinä S2-puhujina, mutta teoreettisen viitekehyksen piirissä liikkuessani käytän myös rinnakkaistermiä edistynyt kielenoppija. Käytän käsitteen *oppija* sijasta termiä *puhuja*, koska tutkimukseni S2-taustaiset informantit ovat aikuisia ja kielitaitonsa puolesta jo hyvin edistyneellä tasolla. Lisäksi käsitejaon avulla tutkimusraportin lukijan on helpompi hahmottaa, milloin puhutaan tämän tutkimuksen viiteryhmän S2-puhujista ja milloin edistyneistä kielenpuhujista yleensä. On kuitenkin hyvä muistaa, että elinikäisen oppimisen viitekehyksessä tähänkin tutkimukseen osallistuneet edistyneet S2-puhujat voidaan edelleen nähdä myös kielenoppijoina, joten siinä suhteessa edistyneen S2-oppijan käsitteen käyttö olisi toki myös perusteltua.

Ensimmäiseen ryhmään valittiin 10 aikuista maahanmuuttajataustaista edistynyttä kielenoppijaa. Tässä tutkimuksessa edistyneellä kielenoppijalla tarkoitetaan maahanmuuttajataustaista kielenpuhujaa, joka on asunut, opiskellut tai työskennellyt suomessa useita vuosia (5-30 vuotta) ja käyttää suomen kieltä sujuvasti jokapäiväisessä elämässään. Koska tällaisten henkilöiden löytäminen osoittautui aineiston keruun alkuvaiheessa hyvin haasteelliseksi, päädyttiin aineiston keräämisen metodina käyttämään niin kutsuttua lumipallomenetelmää: Tutkimukseen valitulle informantille tarjottiin mahdollisuutta ehdottaa toista, hänen mielestään tutkimukseen mahdollisesti soveltuvaa, edistynyttä kielenoppijaa. Näistä informanttiehdokkaista valittiin sitten tutkimukseen soveltuvat henkilöt satunnaisotannalla. Kymmenestä informantista yhdeksän oli suorittanut jonkin korkeakoulututkinnon, ja kaikilla oli vähintäänkin kokemusta korkeakouluopinnoista. Informanttien kohdalla voidaankin puhua eri asteisesta kielellisestä

asiantuntijuudesta. Pesosen (2003: 27) mukaan opiskelijat ymmärsivät asiantuntijaksi ensisijaisesti henkilön, joka antaa ohjeita ja suosituksia kielenkäytöstä, mutta myös sellaisen kielenkäyttäjän, joka tuntee kielenkäytön yhteydet kulttuuriin.

Kaikilta tutkimukseen osallistuneilta edistyneiltä S2-puhujilta kerättiin vain tutkimustarkoituksessa hyödynnettävät taustatiedot ja pyydettiin kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta erillisellä lomakkeella (ks. Liite 3). Taustatieto-osiossa informantteja pyydettiin kertomaan itsestään seuraavat tiedot: ikä, sukupuoli, äidinkieli, asunut suomessa vakituisesti (vuotta), käyttänyt suomea aktiivisesti (vuotta) ja koulutustaso. Suomen kielen aktiiviseksi käyttämiseksi määritettiin tämän tutkimuksen viitekehyksessä jatkuva, viikottain toistuva kielenkäyttö. Edistyneiden S2-puhujien taustatiedot on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1: Edistyneiden S2-puhujien taustatiedot.

Ikä	Sukupuoli	Äidinkieli	As. Suom. (v)	Käytt. suomea (v)	Koulutustaso
38	N	Venäjä	8	8	2. aste
54	M	Saksa	30	37	FT
62	N	Viro	7	20	Phil.dos.
51	N	Viro	3	20	FT
25	N	Venäjä	3,5	3,5	FM
29	N	Saksa	5	5	FM
26	M	Venäjä	< 1	9	Kiel.tiet.kand.
29	N	Romania	6	6	Kiel.tiet.kand
40	N	Venäjä	21	19	FM
59	M	Ranska	35	36	FT

Edistyneiden S2-puhujien joukossa oli muutama informantti, joiden maassaoloaika ja kielenkäyttökokemus eivät täysin vastaa aiemmin tässä luvussa esittämääni edistyneen S2-oppijan kuvausta. Kyseiset henkilöt olivat kuitenkin lyhyemmästä kielenkäyttökokemuksestaan huolimatta saavuttaneet edistyneen kielenoppijan taitotason. He edustavat aineistossa Martinin (1996: 118) kuvaamaa ihmisryhmää, joka on aktiivisella kielenkäytöllään, sekä omia kielen oppimisen keinojaan ja strategioitaan hyödyntämällä oppineet käyttämään kieltä hyvin taitavasti.

Toiseen ryhmään valittiin 10 aikuista ensikielistä suomenpuhujaa. Yhteistä kaikille ryhmän informanteille oli, että he olivat työnsä tai koulutuksensa puolesta toistuvasti tekemisissä kielen oppimisen tai sen opettamisen kanssa. Informanteista neljä oli päätoimisia äidinkielen ja kirjallisuuden opettajia, kolme tohtorin tutkinnon suorittanutta kielentutkijaa ja kolme

maisterivaiheen kieltenopiskelijaa. Informattien valikoituminen korkeakoulukoulutetuiksi mukailee edistyneiden kielen oppijoiden aineistoryhmän koulutustasoa (ks. Taulukko 2).

Taulukko 2: S1-puhujien taustatiedot.

Ikä	Sukupuoli	Koulutustaso
26	N	Huk
25	N	Huk
39	M	FT
49	M	FM
52	N	FL
64	N	Fil.dos
60	N	FM
44	N	FM
36	N	FM
27	M	Huk

3.2 Eksperimentaalinen tutkimusasetelma

Tutkimus on luonteeltaan kokeellinen. Tutkimusaineiston keräämistä varten laadin lingvistisen testin, jonka avulla pyrin selvittämään osallistujien käsityksiä erilaisten suomenkielisten ilmausten luontevuudesta. Testi toteutettiin hyödyntämällä verkossa vapaasti saatavilla olevaa PsychoPy-tietokoneohjelmaa, johon testilauseet ohjelmoitiin. Ohjelma esitti testin tekijälle yksi kerrallaan yleiskielisiä suomen kielen ilmauksia. Ilmausten rakentamisessa on hyödynnetty saatavilla ollutta autenttista puhutun ja kirjoitetun kielen aineistoa ja tutkimuksessa käytettyjen kielioppien (ks. luku 2.1) kuvauksia suomen kielen rakenteesta. Testattavan henkilön tehtävänä oli arvioida, onko kulloinkin esitetty ilmaus hänen mielestään luonteva. Vastausvaihtoehtoina testattavilla oli kyllä ja ei. Vastaaminen suoritettiin painamalla näppäimistöstä erikseen määriteltyä vastausnäppäintä (kyllä = k-näppäin ja ei = e-näppäin). Ohjelma reagoi testin aikana vain näihin kahteen näppäimeen, joten testin tekijän oli painettava jompaakumpaa vastausnäppäintä nähdäkseen seuraavan ilmauksen. Ohjelma mittasi kunkin ilmauksen kohdalla vastaamiseen kuluneen reaktioajan. Vastaukset tallentuivat log.-, csv.- ja xlsx.- tiedostomuotoihin. Ohjelma mittasi vastaajien reaktioajat 0,0000001 sekunnin tarkkuudella.

Testiohjelmaksi valitsin alun perin psykologian ja neurotieteiden tutkimuksiin suunniteltu ohjelma PsychoPy (versio 1.82.00). Ohjelma on käytettävissä Windows-, Mac OS-, ja Linux-ympäristöissä ja se on verkossa vapaasti saatavilla. Ohjelman avulla on mahdollista rakentaa teksti- kuva- ääni- ja videoaineistoa sisältäviä testejä. Tutkimukselliset sovellusalat vaihtelevat ohjelman kehittäjien mukaan neurotieteistä psykologiaan ja psyko-fyysisiä toimintoja mittaaviin koeasetelmiin (Home PsychoPy v.1.83). Määriteltävät vastauspainikkeet voidaan myös ohjelmoida vastaamaan testin laatijan tarpeisiin (esimerkiksi näyttöpäätteellä näkyväksi ohjelmoidut monivalintapainikkeet tai liukuva arvoasteikko). Tätä tutkimusta tehtäessä testiohjelman valintaan vaikuttivat ensisijaisesti seuraavat kriteerit:

1. Testiohjelmaan on mahdollista ohjelmoida tarvittava määrä yksi kerrallaan esitettäviä suomenkielisiä ilmauksia.
2. Ilmaus on mahdollista määrittää vaihtuvaksi seuraavaan painamalla ennalta määritettyä vastausnäppäintä.
3. Ohjelman avulla on mahdollista mitata vastaamiseen kuluva reaktioaika.

Testiohjelmaan ohjelmoitiin sekä harjoitus- että testiosio. Testiä varten rakennetuista 90 ilmauksesta harjoitusosioon tallennettiin 14 ja varsinaiseen testiin 76 ilmausta (ks Liite 1). Varsinaisesta testiosiosta karsittiin pois ja siirrettiin harjoitusosioon ne ilmaukset, joiden rakenteellinen kompleksisuus olisi etukäteen ajatellen saattanut hankaloittaa analyysin tekemistä. Harjoitusosion tarkoituksena oli varmistaa ohjelman tarkoituksenmukainen toiminta varsinaisessa testitilanteessa ja tutustuttaa vastaaja testiohjelman käyttöön. vaikutusta testituloksiin tarkastelen luvussa 4.3).

Kunkin testi-ilmauksen kohdalla ohjelmaan oli ohjelmoitu kielioppien kielen piirteiden kuvauksen (ks esim. VISK: §75, 125-127, 129, 352, 556; White 2008: 247-249, 297-305, 152, 158-163) mukainen vastausolettama (k / e) sen mukaan, mitä näppäintä testattavien oletettiin painavan (ks. luku 2.1). Testilauseet esitettiin molemmissa osioissa valkoisella fontilla harmaata taustaa vasten. Vastausnäppäimiksi määritettiin k ja e. Testattavan henkilön tuli painaa näppäintä k, mikäli esitetty ilmaus oli hänen mielestään luonteva, ja vastaavasti näppäintä e, mikäli vastaus ei ollut hänen mielestään luonteva. Vastaamiselle ei ollut määritetty enimmäisaikaa vaan ilmaus vaihtui seuraavaan vain vastaajan painaessa vastausnäppäintä.

Ennen testin suorittamista tutkimukseen osallistujilta pyydettiin kirjallinen suostumus erillisellä lomakkeella (ks. Liite 3). Samalla lomakkeella kerättiin myös osallistujien tutkimuksen kannalta keskeisimmät taustatiedot: Ikä, sukupuoli, äidinkieli tai ensikieli, muu kielellinen

repertuaari, Suomessa yhtäjaksoisesti vietetty aika (vuosia) ja koulutustausta (ks. myös Liite 4; taustatietojen

Testi suoritettiin kaikille informanteille samalla Macbook Pro -merkkisellä kannettavalla tietokoneella. Testin tekemiseen varattiin keskittymistä vaativaan suoritukseen soveltuva hiljainen työskentelytila.

3.3 Haastatteluaineisto testitulosten tukena

Lingvistisellä testillä kerättyjen testitulosten lisäksi edistyneiltä S2-puhujilta kerättiin tarkentavaa tietoa testin suorittamisesta ja testilauseiden arvioinnista. Tietoa kerättiin haastattelemalla informantteja heti varsinaisen testitapahtuman jälkeen. Tutkimushaastattelut suoritettiin testituloksista tehtävien tulkintojen selkeyttämiseksi ja mahdollisten virheanalyyseihin päätymisen riskin minimoimiseksi. Testilauseiden joukossa oli useita luontevuuden arvioinnin näkökulmasta kompleksisia tapauksia: Esimerkiksi lauseet *Hänenhänkin piti mielestäni tulla paikalle.* tai *Eihän nyt sekään mennyt pieleen?* voivat toisen kielenkäyttäjän mielestä olla tietyntyyppisessä kielenkäyttötilanteessa kuulostaa hyvinkin luontevilta kun taas jonkun toisen mielestä kumpikin lause on käyttökontekstista riippumatta selvästi kielenvastainen. Tämänkaltaisiin testitulosten tulkintaongelmiin pyrittiin tässä tutkimuksessa tutkimushaastattelulla vastaamaan. Edistyneitä S2-puhujia haastateltiin heti testin tekemisen jälkeen.

Testin tekemiseen liittyen kymmenestä tutkimukseen osallistuneesta S2-informantista haastateltiin kahdeksaa. Haastattelut olivat luonteeltaan avoimia teemahaastatteluja. Haastattelukysymysten muotoilemista etukäteen ei nähty tämän tutkimuksen tapauksessa järkevänä, sillä haastattelun runko muotoutui vasta testitapahtumassa ja informantit haastateltiin heti testin tekemisen jälkeen. Haastattelukysymykset koskivat ensisijaisesti niitä testi-ilmauksia, joissa testin tekijä oli vaikuttanut testitapahtumaa valvoneen tarkkailijan näkökulmasta reagoineen tavanomaisesta poikkeavasti. Tämä saattoi näyttäytyä esimerkiksi erityisen pitkänä reagointiaikana, ilmehdintänä tai elekielenä tai ääneenajatteluna. Haastattelussa testin tekijää pyydettiin sitten kuvailemaan näiden ilmausten kohdalla läpikäymäänsä päätöksentekoprosessia ja niitä asioita, jotka kiinnittivät hänen huomionsa näihin ilmauksiin reagoidessaan.

3.4 Testilauseet

Testiä varten rakennettiin yhteensä 90 ilmausta, joista varsinaiseen testiin valittiin 76. Testilauseet suunniteltiin niin, että jokaiseen niistä sisältyy yksi kolmesta tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteeksi valitusta suomen kielen kielellisestä piirteestä. Ensimmäinen näistä piirteistä oli partitiiviobjekti, jonka käyttöön fokusoivia lauseita oli testissä yhteensä 30. Toinen tarkasteltava kielellinen piirre on liitepartikkelien -kO, kAAn, -kin ja -hAn tunnistaminen ja käyttö. Niiden käyttöä tarkasteltiin yhteensä 22 testilauseessa. Kolmantena tarkastelun kohteena on kolmen eri vartalomuodon omaavien verbien taivutus. Nämä vartalotunnukseltaan erilaiset verbit ovat -itse-vartaloiset (esim. *tuomita*), itA-verbit (esim. *hypätä*), ja -etA-verbit (esim. *kylmetä*). Käytän tästä kolmen verbityypin ryhmästä jatkossa ison suomen kieliopin (VISK §75) esittämää yhteisnimitystä VtA-verbit. VtA-verbilauseita oli testissä kaikkiaan 24 kappaletta.

Piirteistä partitiiviobjekti ja verbien taivutus valittiin tarkasteltaviksi piirteiksi, koska tutkimuksissa kielenoppijat itse ovat maininneet niiden käytön olevan vaikeaa (ks. Korhonen 2012: 88). Verbin taivutusta tarkastelevaksi piirteeksi täsmentyi VtA-loppuisten verbien ryhmän sen infinitiivivartalon astevaihteluun liittyvän erikoisuuden perusteella (ks. luku 3.4.3). Liitepartikkelien käytöstä ei löytynyt aiempaa kattavaa tutkimusta edistyneiden kielenoppijoiden osalta, mutta piirre valittiin tutkimukseen tarkastelun kohteeksi, koska kieliopeissa sen syntaksin näkökulmasta erityinen luonne nostettiin usein esille (ks. esim. White 2008; ks. myös luku 3.4.2).

Testiin ei sisällytetty harhauttaja-lauseita vaan ilmaukset ohjelmoitiin testiohjelmaan satunnaiseen järjestykseen. Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen niitä kielen piirteitä, joita lingvistisen testin laatimisessa on kontrolloitu ja piirteiden soveltuvuutta tähän tutkimukseen.

3.4.1 Partitiiviobjekti

Partitiivin käyttöön liittyvät ongelmat ovat kielenoppijoiden keskuudessa hyvin yleisiä (Spoelman 2013.) Korhosen (2012) tutkimuksessa sijapäätteiden valinta oli yleisin kielenoppijoiden vaikeaksi mainitsemista suomen kielen osa-alueista. Partitiivin tapauksessa ilmiön vaikeaksi kokemisen on arveltu liittyvän sen monikäyttöisyyteen ja laaja-alaisuuteen (esim. Korhonen 2012: 102-103). Partitiivia käytetään suomen kielessä hyvin erilaisissa funktioissa kuten esimerkiksi määrää tai lukumäärää ilmaisevien ja komparatiivimuotoisten sanojen sekä tiettyjen tervehdysten tai toivotusten yhteydessä. (ks. Penttilä 1963, 361-371.) Toisin sanoen: Partitiivin käyttöön on hyvin vaikea antaa yksiselitteistä systemaattista ohjetta. (ks. esim. Hämäläinen 1994; Nuutinen 1994; Ingo

2000: 125-137.) Partitiiville ei myöskään löydy käypää vastinetta muista kielistä. (Korhonen 2012: 102.)

Kielenoppijoita varten on kieliopeissa tehty objektin sijan esittelyn kohdalla perinteisesti jako partitiivi- ja akkusatiivimuotoisiin objekteihin. Esimerkiksi Ingo käy kielioppaassaan (2000: 125-137) läpi partitiivin ja akkusatiivin käyttöön vaikuttavia tekijöitä, joista hänen mukaansa keskeisin on lauseen predikaatin ja sen määritteiden semanttinen funktio. Kielenoppijan tulisi siis ensisijaisesti kyetä erottamaan lauseen persoonamuotoisen verbin ja muiden lauseenjäsenten muodostama merkitysaspekti, jotta hän osaisi systemaattisesti tehdä kieliopin mukaisen valinnan partitiivi- ja akkusatiiviobjektin välillä (ks. myös Itkonen 1975: 56-57)

Kysymys on toisaalta myös opetusfilosofinen. Kielen pintarakenteesta ilmenevien semanttisten merkityserojen havaitsemisen sijaan partitiivia voi lähteä opettamaan myös vapaamuotoisemmin, esimerkiksi erityyppisiä tekstejä tarkastelemalla. Ei vain kategoriasta toiseen siirtymällä, jolloin opittavat asiat voivat jäädä toisistaan irrallisiksi, yksittäisiksi esiintymiksi. (Hämäläinen 1996; ks. myös Martin 1993). Nuutinen (1994: 19-30) puolestaan lähestyy partitiivin opettamista aluksi oppijalähtöisesti vain olla-verbin ja myöhemmin eksistentiaalirakenteen avulla. Hän ehdottaa partitiivin nimeämistä ”yleissijaksi”, jonka käytön funktiota ei sidota esimerkiksi toiminnan jatkuvuuteen tai objektin monikkomuotoon (ks. Nuutinen 1994: 30).

Partitiivin oikeaan muotoon saattaminen on kielenoppijalle usein hyvin hankalaa, koska kieliopillisesti objektimuodoksi voi määräytyä myös akkusatiivi. Suomi toisena kielenä opetuksessa partitiivimuotojen opetuksessa noudatetaan usein juuri edellä mainittua jakoa. (Korhonen 2012: 101; ks. myös esim. White 2008: 248-251.) Suomea äidinkielenään puhuvallekaan näiden kahden muodon valinta ei aina ole täysin ongelmatonta. (ks. Hämäläinen 1996: 33.) Suomen kieliopeissa partitiiviobjektia lähdetään usein esittelemään objektin funktiosta käsin: Kun lause tai lausuma on kielteinen, objekti tulee partitiiviin; ilmaistaessa toiminnan jatkuvuutta, objekti on partitiivissa jne. (White 2008: 248-249; Ingo 2000 125-126; Hakulinen ym. 1994: 163; vrt. Nuutinen 1994.)

3.4.2 Liitepartikkelit

Suomen kielen liitepartikkeleita on kielitieteessä tutkittu verrattaen vähän. Sen lisäksi kielenoppijoiden White (2008:297) toteaakin olevan mahdotonta yrittää eksplisiittisesti selittää kaikkia liitepartikkeleiden merkityksiä auki. Tämä johtuu varmastikin siitä, että liitepartikkelit poikkeavat, muiden partikkelien tavoin, semanttisen roolinsa puolesta muista lauseenjäsenistä: Ison suomen kieliopin mukaan (§794) partikkelit, joihin lukeutuvat myös liitepartikkelit, ovat

semanttisesti ”lauseen propositionaalisen sisällön ulkopuolella.”[1] Toisin sanoen: Partikkelit eivät itsessään kanna mukanaan vakiintuneita merkityksiä, vaan ne tuovat lauseisiin tiettyjä lisämerkityksiä, implikaatioita, liittyessään niihin. Implikaation käsitteen kielitieteeseen 1970-luvulla tuonut Grice (1975) määritteli implikaation tarkoittavan johonkin lausumaan sisältyvää vihjaavaa sivu- tai lisämerkitystä (ks. myös Vilppula 1984: 49). Grice jakoi implikaatiot kahteen alakategoriaan: konventionaalisiin ja konversationaalisiin. Konventionaalinen implikaatio on aina seurausta tietystä kielellisestä rakenteesta. Konversationaalinen implikaatio puolestaan syntyy puhetilanteen eri piirteiden (lauseen päämerkityksen, liitepartikkelin, kontekstin jne.) yhteisvaikutuksesta. (ks. esim. Vilppula 1984: 49).

Syntaksin näkökulmasta liitepartikkelit siis vaikuttavat sanan tai lauseen semanttiseen sisältöön tuomalla siihen sävyeroja, erilaisia vivahteita tai lisämerkityksiä. White (2008) mainitsee puhutun kielen kontekstin tapauksessa myös puhujan ilmeiden, eleiden ja äänensävyjen olevan tärkeässä roolissa liitepartikkeleiden merkitysten antamisessa. Liitepartikkelien erityislaatuisen luonteen johdosta niiden lauseeseen tuoma lisämerkitys saattaa vaihdella eri kielenkäyttökonteksteissa paljonkin. Näin ollen niiden käytöstä on hyvin vaikeaa tehdä kattavaa yleistystä tai sääntöä.

Suomen kielen liitepartikkeleista (VISK §126) testilauseisiin valittiin seuraavat liitepartikkelit: -kin, -kAAn, kO, ja -hAn. Syntaktisten esiintymisehtojensa perusteella liitepartikkelit jaetaan kahteen ryhmään: Lauseen ensimmäiseen jäseneen kiinnittyviä liitepartikkeleita ovat -kO ja -hAn ja vapaasti sijoittuviin liitepartikkeleihin lukeutuvat -kin ja -kAAn (VISK §126). Ensimmäiseen jäseneen kiinnittyvät liitepartikkelit voivat syntaktisessa mielessä liittyä lauseen ensimmäiseen lausekkeeseen, lauseenalkuiseen finiittiverbiin tai sen osaan (VISK §126). Vapaasti sijoittuvat liitepartikkelit voivat puolestaan sijoittua muuallekin kuin lausekkeen alkuun tai sen ensimmäiseen sanaan, eivät kuitenkaan koskaan kieltoverbiin (VISK §126).

3.4.3 VtA-loppuiset verbit

Verbien jaottelussa hyödynnetään tässä tutkimuksessa suomi toisena kielenä kieliopeissa yleisesti käytössä olevaa verbien jaottelua kuuteen eri verbityyppiin niiden vartalossa tapahtuvan astevaihtelun mukaan. Kolmannen kielellisen piirteen ryhmän muodostavat kolme

[1] ”Propositiolla tarkoitetaan sitä osaa lauseen merkityssisällöstä, jonka paikkansapitävyyttä voi arvioida eri tilanteissa. Väitelauseessa se voidaan yleensä samastaa lauseen merkityssisältöön, sen referentiaaliseen merkitykseen. Propositio on kuitenkin abstraktio, joka ei riipu siitä, onko lause muodoltaan esim. väite-, kysymys- tai käskylause, eikä siitä, mihin puhetoimintoon sitä käytetään tai missä yhteydessä. Niinpä esim. ilmausten *Siivoa huoneesi* ja *Siivoatko huoneesi?* voi katsoa sisältävän saman proposition.” (VISK määritelmät.)

vartalotyypiltään erilaista verbityyppiä. Niille kaikille tyypillistä on perusvartalon päättyminen –A-vokaaliin (White 2008: 158; VISK §75) Vartalontaivutukseltaan ne kuitenkin poikkeavat toisistaan selvästi (ks. esim. White 2008, 163). Kielenoppijan näkökulmasta juuri tämä infinitiivimuodon osittainen samannäköisyys voi tuottaa ongelmia taivutuskonventioita opetellessa. VISK (§77) mainitsee tämän verbiryhmän verbeistä ne-loppuiset ja supistumaverbit esimerkkeinä verbeistä, joille on olemassa merkitykseltään synonyyminen verbimuoto. Näiden verbityyppien taivutusmuodot risteytyvät keskenään. Verbit huononee (ne-verbit) ja huonontua (ntU-verbit) ovat hyvä esimerkki tämäntyyppisestä taivutusmuotojen sekoittumisesta. (VISK §77.) Tähän tutkimukseen VtA-loppuiset verbit valikoituivat myös suomea toisena kielenä opiskelleiden ja tutkineiden kanssa saatujen keskustelukokemusten perusteella. Kysyttäessä kokemuksia tämänkaltaiseen tutkimukseen soveltuvista kielellisistä piirteistä, useat mainitsivat tämän verbiryhmän taivutuksen.

4 TULOKSET

Tarkastelen seuraavissa luvuissa informanttien vastauksia testilauseita ryhmitellen ja eri tekijöiden vaikutuksia arvioiden. Esittelen molempien vastaajaryhmien testituloksia rinnakkain niitä eri ilmiöiden näkökulmista tarkastellen ja peilaten. Analyysin tavoitteena on pyrkiä avaamaan vastaajien tekemiä valintoja ja niihin mahdollisesti vaikuttaneita tekijöitä mahdollisimman objektiivisesti, ilman tarpeetonta vertailua kieliryhmien kesken. Koska tutkimukseen osallistujien määrä on rajattu suhteellisen pieneksi (n=20), yksittäisen vastaajan testissä tekemän valinnan merkitys voi helposti korostua analyysissa liikaa. Virheellisten tulkintojen välttämiseksi erittelen ja tarkastelen tuloksia eri näkökulmista keskittyen yksittäistapausten sijaan tuloksia kokoavaan analyysiin. Analyysin välineenä on teorialähtöinen sisällönanalyysi.

Lingvistisessä testissä oli kaiken kaikkiaan 76 yleiskielistä lausetta. Lauseista 38 tapausta oli rakennettu etukäteen mukailemaan konventionaalista kielenkäyttöä. Vastaavasti yhtä monta lausetta oli laadittu edustamaan kielenvastaista ilmaisutapaa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet informantit molemmista vastaajaryhmistä suorittivat testin kokonaan, joten vastausprosentti testissä oli 100. Informanttien vastausvalinnat ja niiden suhteelliset osuudet on esitetty kuviossa 1. Vastaajaryhmien reaktioaikojen keskiarvot on puolestaan esitetty taulukossa 3.

Kuvio 1: Informanttien vastausvalinnat.

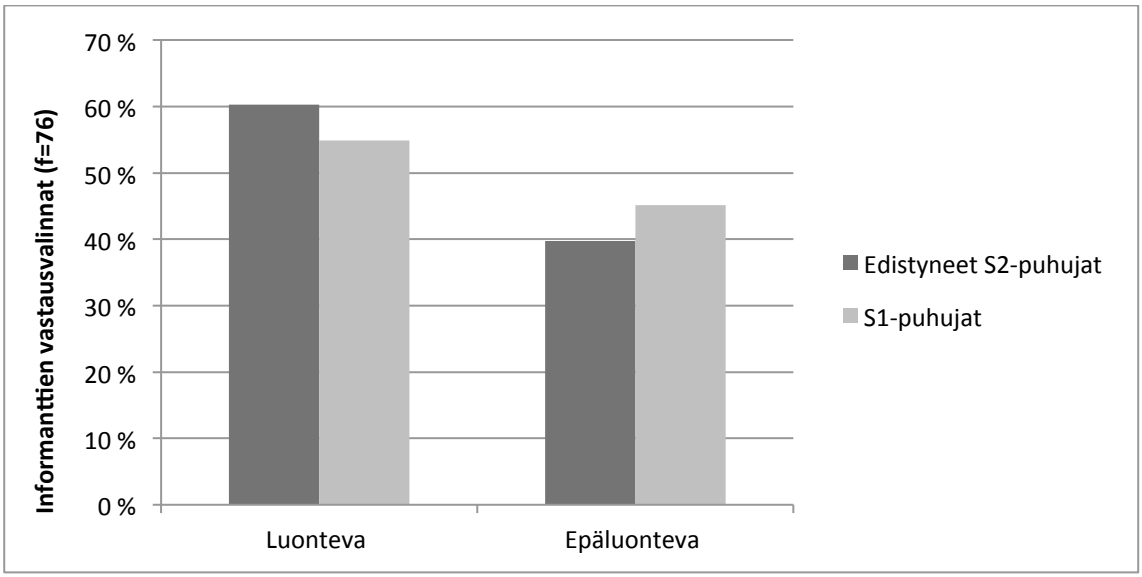

Kuviossa on esitetty tutkimukseen osallistuneiden vastausvalinnat kaikkien testilauseiden osalta (f=76) kieliryhmittäin.

Taulukko 3: Vastaajaryhmien reaktioaikojen keskiarvo.

Vastaajaryhmä	Reaktioaikojen ka. (Kaikki lauseet	Reaktioaikojen ka. (Luonteviksi arvioidut lauseet)	Reaktioaikojen ka. (Epäluonteviksi arvioidut lauseet)
Edistyneet S2-puhujat	6,17s	6,17s	6,17s
S1-puhujat	3,45s	3,52s	3,36s

Kuten kuvioista 1 voidaan nähdä, sekä edistyneet S2-puhujat että S1-puhujat arvioivat testilauseita suhteellisesti enemmän luonteviksi kuin epäluonteviksi. Kuviosta nähdään myös, että edistyneet S2-puhujat ovat arvioineet lauseita hieman useammin luonteviksi kuin S1-puhujat.

Edistyneet S2-puhujat arvioivat ohjelman heille esittämän lauseen luontevaksi 60,26 prosentissa tapauksista (f=458) ja vastaavasti epäluontevaksi 39,74 prosentissa tapauksista (f=302). Suomea ensikielenään puhuvat kielenpuhujat arvioivat puolestaan 54,87 prosenttia heille esitetyistä lauseista luonteviksi (f=417). Vastausvaihtoehdon ”ei luonteva” he taas valitsivat 45,13 prosentissa tapauksista (f=343).

Reaktioaikojen keskiarvoissa edistyneillä S2-puhujien ja S1-puhujien välillä on nähtävissä huomattava ero (ks. Taulukko 1). S1-puhujat vastasivat kaikkiin heille esitettyihin ilmauksiin keskimäärin lähes puolta nopeammin kuin edistyneet S2-puhujat. Yksilölliset erot lukunopeudessa selittävät varmaankin suuren osan erosta, mutta testitapahtumista tehtyjen havaintojen perusteella edistyneet S2-puhujat vaikuttivat myös prosessoivan lukemiaan lauseita keskimäärin S1-puhujia pidempään. Lukunopeuden lisäksi selittävä tekijä reaktioajan suhteellisesti huomattavan suurelle erolle voi olla S1-puhujien oletusarvoisesti vahvempi intuitio epävarmoissa tapauksissa. Niissä testilauseissa, joissa vastaajilla on ollut reaktioajan perusteella vaikeampi tehdä selvää valintaa luontevan ja epäluontevan välillä, on S1-puhujilla tukenaan oletusarvoisesti laajempi otanta kyseisen lauserakenteen erilaisen käytön malleja. Runsaamman kielenkäyttökokemuksella on myös vaikutusta kognitiivisten rutiinien automatisoitumiseen, jolloin S1-puhujan konventionaalisen konstruktion tunnistamisen prosessi on voinut olla edistynyttä S2-puhujaa nopeampi.

Sillä, olivatko vastaajat arvioineet heille esitetyn lauseen luontevaksi vai epäluontevaksi, ei ollut edistyneiden S2-puhujien tapauksessa vaikutusta reaktioaikaan. Sen sijaan S1-puhujilla kesti hieman kauemmin vastata niiden lauseiden kohdalla, jotka he olivat arvioineet luonteviksi. Havainto on erityisesti edistyneiden S2-puhujien osalta kiinnostava, sillä esimerkiksi Korhosen (2012) tutkimuksessa edistyneet S2-oppijat nimesivät paljon enemmän vaikeiksi kokemiaan kielen osa-alueita kuin niitä piirteitä, jotka he kokivat osaavansa hyvin. Kuitenkaan edistyneet S2-puhujat

eivät tunnistaneet lähtökohtaisesti kielenvastaisia lauserakenteita testilauseista sen nopeammin kuin konventionaalisiakaan.

Erot vastaajaryhmien välillä sekä luonteviksi arvioitujen lauseiden määrässä (ks. Kuvio 1: 23) että reaktioaikojen keskiarvossa ja niiden vaihtelussa voivat mahdollisesti selittyä sillä, että ollessaan epävarmoja esitetyn lauseen rakenteen luontevuudesta ovat molempien vastaajaryhmien informantit merkinneet kyseiset tapaukset mieluummin luonteviksi kuin epäluonteviksi. Se, että edistyneillä S2-puhujat ovat arvioineet lauseita S1-puhujia useammin luonteviksi voi puolestaan kertoa siitä, että edistyneillä S2-puhujilla on useammassa tapauksessa ollut vaikea valita vastausvaihtoehtojen välillä, eivätkä he tähän saakka kertyneen kielenkäyttökokemuksensa pohjalta välttämättä ole tiedostaneet lauseen epäkonventionaalisuutta. Tämä on toisaalta täysin ymmärrettävää. S1-puhuilla on kuitenkin lähtökohtaisesti ollut enemmän tarjoumia erilaisista kielenkäytön konteksteista. Näin ollen S1-puhujien käsitykset ovat kenties olleet lähempänä kieliopeistakin välittyvää käsitystä siitä, mikä on luonteva ja konventionaalinen ilmaisutapa erilaisissa kielenkäyttötilanteissa.

Kun muistetaan, että testiin valituista lauseista yhtä monta oli merkitty luonteviksi ja epäluonteviksi, on kiinnostavaa tarkastella niitä tapauksia, joissa tutkimukseen osallistujat ovat arvioineet lauseiden luontevuutta kieliopeista välittyvien yleisten käsitysten vastaisesti. On tärkeää kuitenkin muistaa, ettei kielioppien käsitystä luontevasta ja epäluontevasta ilmaisutavasta ole tässä tutkimuksessa nostettu tutkimukseen osallistuneiden informanttien vastauksista heijastuvien käsitysten yläpuolelle. Päinvastoin, vastauksissa ja käsityksissä ilmenevä vaihtelu kuvastaa kieliympäristön todellisuutta. Onhan vaihtelu kuitenkin luonnollinen osa kieltä ja sen käyttöä.

4.1 Luonteviksi arvioidut lauseet

Tässä luvussa tarkastelen molempien kieliryhmien luonteviksi arvioimien lauseiden suhteellisia osuuksia ja teen suuntaa antavaa vertailua kieliryhmien kesken. Lingvistiseen testiin sisällytetyt lauseet jaettiin rakenteensa perusteella luonteviin ja epäluonteviin tapauksiin. Epäluontevat tapaukset edustivat tässä tutkimuksessa lähtökohtaisesti kielenvastaista ja luontevat tapaukset konventionaalista (sovinnaista, tavanomaista, totunnaista (KS = Kielitoimiston sanakirja)) ilmaisutapaa. Testiin ohjelmoitiin tämän jaottelun perusteella kullekin testilauseelle oma oletusvastaus. Tässä luvussa tarkastelen molempien kieliryhmien vastauksia peilaten niitä lauseille annettuihin oletusvastauksiin. Käytän analyysissa sekä teksti- että kuvio-osuuksissa

oletusvastauksista termiä *olettama* ja oletusvastauksista poikkeavasta vastauksesta termiä *poikkeama*.

Testilauseista (f=76) puolet (f=38) oli arvioitu lähtökohtaisesti luonteviksi ja puolet epäluonteviksi. Informanttien luonteviksi arvioimien lauseiden määrien tarkastelu on tutkijan näkökulmasta kiinnostavaa, sillä yhtenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää kuinka hyvin edistyneet S2-puhujat tunnistavat konventionaalisen tai kielenvastaisen kielenkäytön. Otettaessa tarkasteluun juuri luonteviksi arvioidut lauseet voidaan tarkastella vastausjakaumaa suhteessa S1-puhujiin. Arvioivatko edistyneet S2-puhujat testilauseet kenties S1-verrokkeja useammin luonteviksi kuin epäluonteviksi? Kuviossa 2 on esitetty edistyneiden S2-puhujien luonteviksi arvioidut lauseet ryhmiteltyinä sen mukaan, kuinka moni vastaaja oli arvioinut ne luonteviksi.

Kuvio 2: Edistyneiden S2-puhujien luonteviksi arvioimien lauseiden osuudet testilauseiden kokonaismäärästä (f=76).

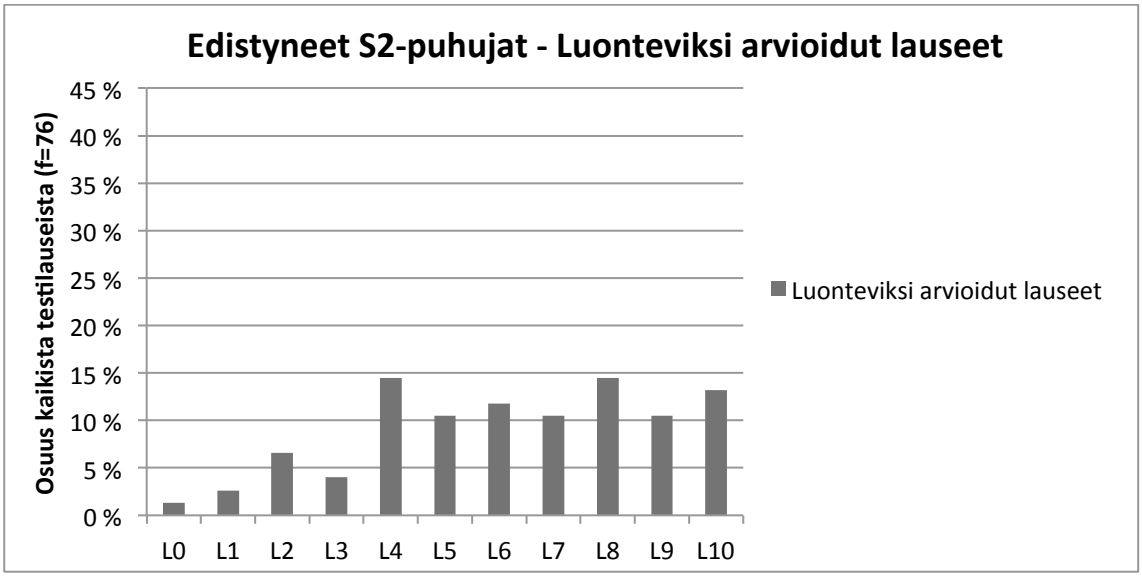

Testituloksista on poimittu ne lauseet, jotka edistyneet S2-puhujat ovat arvioineet luonteviksi. Lauseet on tämän jälkeen ryhmitelty sen mukaan, kuinka moni informantti on arvioinut sen luontevaksi. Esimerkiksi ryhmä L4 tarkoittaa, että neljä edistynyttä S2-puhujaa kymmenestä oli arvioinut ryhmän lauseet luonteviksi. Pystyakseli kuvaa lauseryhmien suhteellista osuutta kaikista testilauseista (f=76).

Kuten kuviosta voidaan nähdä, suhteellisesti eniten oli niitä lauseita, joissa lähes puolet, puolet tai yli puolet vastaajista oli arvioinut saman testilauseen luontevaksi (ryhmät L4-L10). Vähemmän oli niitä lauseita, joissa selkeä vähemmistö (enintään kolme kymmenestä) vastaajista oli valinnut vastaukseksi epäluontevan (ryhmät L0-L3). Vain yhden testilauseen kaikki informantit olivat arvioineet edustavan epäluontevaa kieltä, mikä on kiinnostava tulos muistettaessa, että kieliopeista välittyvien käsitysten mukaan luontevia ja epäluontevia lauseita oli sisällytetty testiin

yhtä monta (38 kappaletta). Sen sijaan yhdessätoista tapauksessa kaikki informantit olivat arvioineet lauseen edustavan luontevaa tapaa käyttää kieltä. Tulokset antavat viitteitä siitä, että ollessaan epävarmoja esitetyn lauseen luontevuudesta edistyneet S2-puhujat ovat mieluummin arvioineet sen luontevaksi kuin epäluontevaksi.

Kuviosta voidaan nähdä myös, kuinka luontevaksi arvioitujen lauseiden ryhmien suhteellinen osuus on suurempi ryhmissä L4-L10. Näiden ryhmien kesken ei kuitenkaan ole kovin suurta vaihtelua ryhmiin lukeutuneiden lauseiden määrän suhteen. Esimerkiksi ryhmän L4 suhteellinen osuus (14,5%) kaikista testilauseista on yhdessä ryhmän L8 kanssa suurin kaikista lauseryhmistä. Vaikka edistyneet S2-informantit siis valitsivat suurimmassa osassa tapauksista vastausvaihtoehdoksi luontevan, heidän keskinäiset käsityksensä lauseiden luontevuudesta vaihtelivat kuitenkin lähes yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Toisin sanoen 86,8 prosentissa testilauseista edistyneet S2-puhujien käsitykset eivät olleet yksimielisiä. Vaihtelua ilmeni siis paitsi lauseiden välillä myös informanttien kesken, mikä puolestaan kertoo edistyneillä S2-puhujilla olleen keskenään melko erilaisia käsityksiä erilaisten lauserakenteiden luontevuudesta.

Suomea ensi- ja äidinkielenään puhuvat informantit arvioivat myös selvästi useammin testilauseet luonteviksi kuin epäluonteviksi. S1-puhujat arvioivat kaikkiaan 76 testilauseesta 31 tapausta yksimielisesti luonteviksi (L10) ja 18 tapausta epäluonteviksi (L0). Toisaalta tarkasteltaessa niitä tapauksia, joissa informantit eivät ole olleet yksimielisiä, huomataan selkeä ero vastaajaryhmien välillä. Siinä missä edistyneillä S2-puhujilla vastausten hajonta ilmeni suhteellisen voimakkaana, S1-puhujien tapauksessa hajontaa ilmeni suhteellisen vähän. Tämä näkyy tarkasteltaessa luonteviksi arviotujen lauseiden määrää kuvaavia pylväitä: Kuvion ensimmäinen (lauseryhmä L0) ja viimeinen (L10) pylväs edustavat niitä lauseita, joissa vastaajat ovat arvioneet testilauseiden luontevuutta samalla tavalla. S1-puhujilla (ks. kuvio 3) nämä pylväät ovat korkeampia kuin edistyneiden S2-puhujien kuviossa (kuvio 2). S1-puhujien luonteviksi arvioimien lauseiden suhteelliset osuudet kaikista testilauseista on esitetty kuviossa 3.

Kuvio 3: S1-puhujien luonteviksi arvioimien lauseiden suhteellinen osuus testilauseiden kokonaismäärästä.

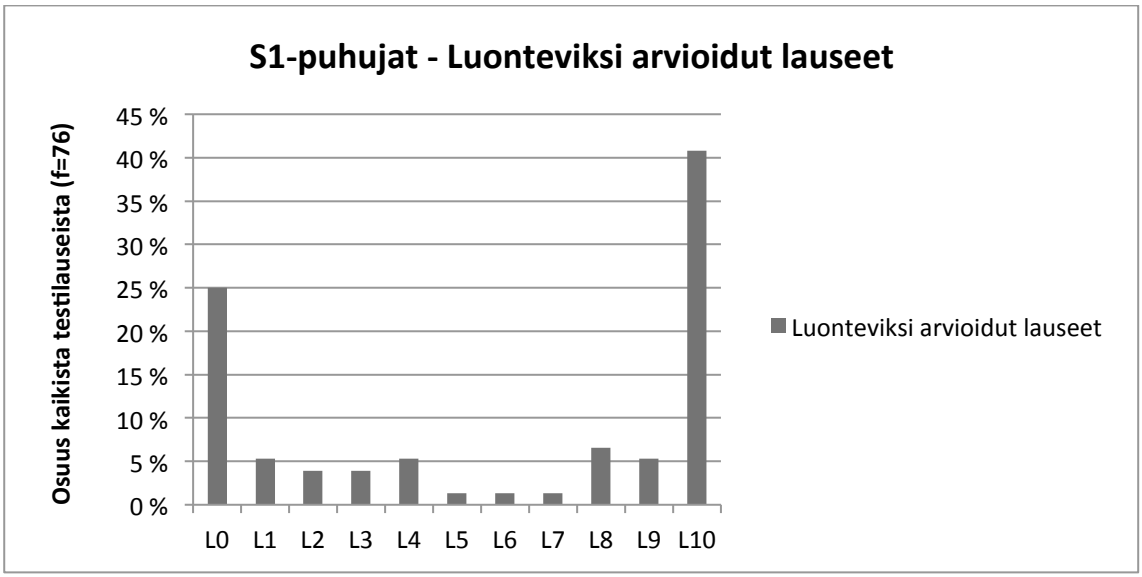

Testituloksista on poimittu ne lauseet, jotka edistyneet S1-puhujat ovat arvioineet luonteviksi. Lauseet on tämän jälkeen ryhmitelty sen mukaan, kuinka moni informantti on arvioinut sen luontevaksi. Esimerkiksi ryhmä L4 tarkoittaa, että neljä S1-puhujaa kymmenestä oli arvioinut ryhmän lauseet luonteviksi. Pystyakseli kuvaa lauseryhmien suhteellista osuutta kaikista testilauseista (f=76).

Edistyneiden S2-puhujien vastaajaryhmästä lähes kaikkien vastauksissa oli enemmän oletusvastausten mukaisia kuin olettaman vastaisia vastauksia. Yhdeksän informanttia kymmenestä oli tunnistanut kielenvastaisen tai konventionaalisen kielenkäytön yli puolessa kaikista testilauseista. Keskimäärin 50 tapauksessa 76:sta eli 65,79 prosentissa edistyneet S2-puhujat vastasivat oletusvastauksen mukaan. Vastaajilla oli siis hienoinen taipumus arvioida lauseita ennemmin luonteviksi kuin epäluonteviksi. Vastaustarkkuus oli kuitenkin korkea, ja edistyneet S2-puhujat tunnistivat suurimmassa osassa tapauksista, milloin oli kyse konventionaalista ja milloin taas epäkonventionaalisesta kielenkäytöstä, sillä molempia tapauksia oli sisällytetty testiin yhtä monta.

S2-verrokkiryhmän S1-informantit tunnistivat edistyneitä S2-puhujia useammin konventionaalista kielenkäyttöä vastaavat testilauseet. Näiden lauseiden kohdalla he vastasivat siis useammin oletusvastausten mukaisesti. Edistyneiden S2-puhujien vastauksissa oli keskimäärin enemmän sisäistä vaihtelua silloin, kun testilauseen rakenne oli lähtökohtaisesti kielenvastainen. Vastaavasti oletusvastausten mukaan informantit vastasivat useammin, kun lauseen muoto ja sisältö vastasi konventionaalista kielen käytön tapaa. Kielenvastaisissa lauseissa ilmeni siis selvästi enemmän poikkeavuutta kieliopillisesta käsityksestä, sillä vain yhdessä tapauksessa kaikki edistyneet S2-puhujat olivat tunnistaneet lauseen rakenteen olevan kielenvastainen.

Edistyneiden S2-puhujien vastauksista 29% oli keskenään samanlaisia, eli 11 tapauksessa 38:sta ei vastauksissa ollut lainkaan vaihtelua. Näistä 11:sta vaihteluttomasta tapauksesta 10:ssä oletusvastauksena oli k (luonteva) ja yhdessä tapauksessa e (ei luonteva). Edistyneet S2-puhujat siis tunnistivat kollektiivisesti selvästi useammin, milloin lause oli rakenteeltaan kielenmukainen kuin kielenvastainen. Vaihteluttomissa tapauksissa informantit vastasivat olettaman mukaisesti.

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että vaikka yli puolessa testilauseista edistyneet S2-puhujien käsitykset lauserakenteiden luontevuudesta vastasivat ennakko-oletuksia, ilmeni vastauksissa melko runsasta keskinäistä hajontaa. Myös sillä, oliko lauserakenne konventionaalinen vai kielenvastainen, oli merkitystä S2-puhujien käsitysten ja ennakko-oletusten vastaavuuteen. Lauseiden, joissa edistyneiden S2-puhujien vastaukset poikkesivat oletusvastauksista, prosenttiosuudet on esitetty kuviossa 4.

Kuvio 4: Edistyneiden S2-puhujien testivastauksissa esiintyneet poikkeamat oletusvastauksista.

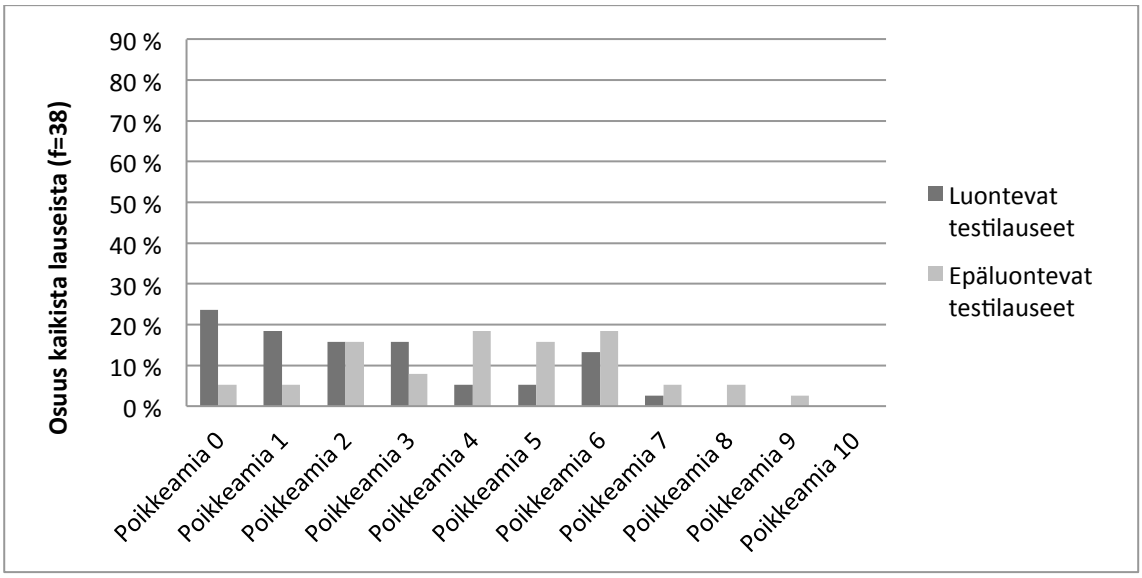

Edistyneiden S2-puhujien testituloksista on poimittu ne lauseet, joissa informanttien antamat vastaukset poikkesivat lauseelle määritetystä oletusvastauksesta. Nämä lauseet ryhmiteltiin poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni edistynyt S2-puhuja oli arvioinut lauseen luontevuutta oletuksen vastaisesti. Esimerkiksi ryhmä Poikkeamia 4 tarkoittaa, että kymmenestä tutkimukseen osallistuneesta edistyneestä S2-puhujasta neljä vastasi ryhmään valikoiduissa lauseissa oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien suhteelliset osuudet niistä lauseista, jotka oli testiä laadittaessa merkitty luonteviksi tai epäluonteviksi (molemmissa tapauksissa f=38).

Ryhmä ”Poikkeamia 6” on luontevien lauseiden osalta kiinnostava. Kuviosta voidaan nähdä, että testiin valittujen lauseiden joukossa on ollut useampia tapauksia, jotka yli puolet edistyneistä S2-informanteista on arvioinut epäluonteviksi, vaikka niiden rakenne lähtökohtaisesti vastaisikin tavanomaista ilmaisurakennetta. Ensikielenään suomea puhuvien informanttien vastauksissa oli puolestaan selkeästi enemmän olettaman mukaisia kuin oletusvastauksista poikkeavia vastauksia.

Informantit vastasivat keskimäärin 90,40% oletusvastausten mukaan (68,7 tapauksessa 76:sta). Ensikieliset informantit tunnistivat siis useammin kuin yhdeksässä tapauksessa kymmenestä, milloin kyseessä oli konventionaalinen ja milloin taas epäkonventionaalinen tapa käyttää kieltä.

On kuitenkin syytä korostaa tässä kohdin, että testilauseiden rakenteen ja muodon ”konventionaalisuus” ja ”epäkonventionaalisuus” perustuu ensisijaisesti kieliopeista välittyvään käsitykseen kielenkäytöstä. Suomea ensi- ja äidinkielenään puhuvien kohdalla onkin mielenkiintoista tarkastella testituloksia vastauksissa ilmenneen hajonnan näkökulmasta.

S1-puhujien vastauksissa 50 tapauksessa 76:sta (65,79%) ei ollut lainkaan keskinäistä hajontaa. Informantit siis tulkitsivat lähes kaksi kolmasosaa kaikista ilmauksista niiden luontevuuden suhteen samalla tavalla. Lauseista, joissa informanttien vastauksissa ei ollut lainkaan keskinäistä hajontaa, 30 tapausta 50:stä (63,83%) oli lauseita, jotka noudattivat konventionaalista kielenkäytön ilmaisutapaa. Keskinäistä vaihtelua ensikielisten informanttien vastauksissa ilmeni useammin taas silloin, kun esitetty lause oli lähtökohtaisesti rakenteeltaan kielenvastainen. Kuviossa 5 on esitetty S1-informanttien vastauksissa ilmenneet poikkeamat oletusvastauksista ja lauseryhmien suhteelliset osuudet kaikista testilauseista.

Kuvio 5: S1-puhujien vastaukset suhteessa oletusvastauksiin

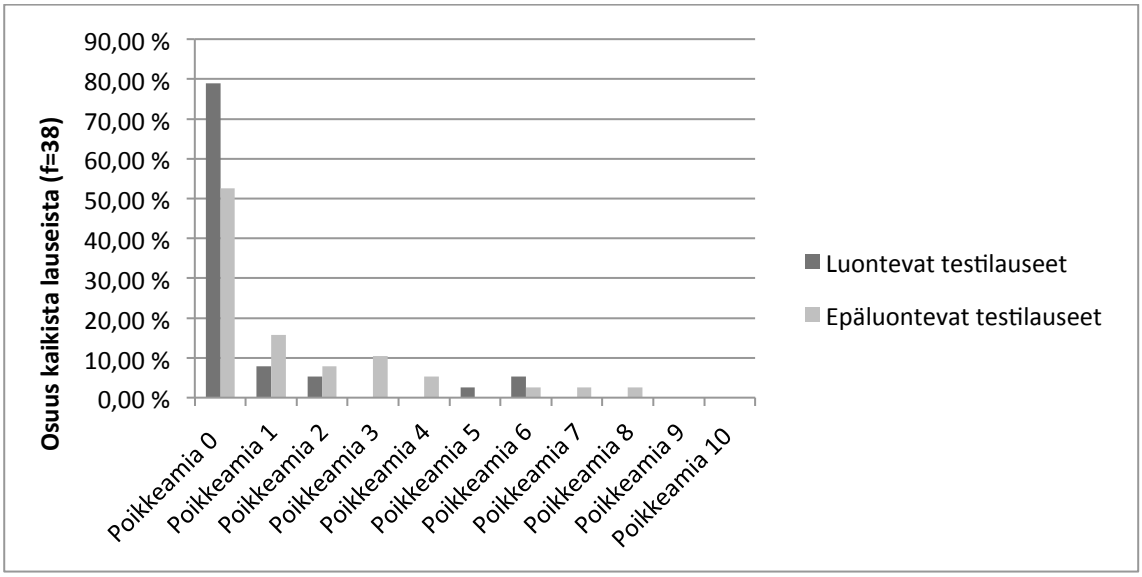

S1-puhujien testituloksista on poimittu ne lauseet, joissa informanttien antamat vastaukset poikkesivat lauseelle määritetystä oletusvastauksesta. Nämä lauseet ryhmiteltiin poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni edistynyt S2-puhuja oli arvioinut lauseen luontevuutta oletuksen vastaisesti. Esimerkiksi ryhmä Poikkeamia 4 tarkoittaa, että kymmenestä tutkimukseen osallistuneesta S1-puhujasta neljä vastasi kyseisen ryhmän lauseissa oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien suhteelliset osuudet niistä lauseista, jotka oli testiä laadittaessa merkitty luonteviksi tai epäluonteviksi (molemmissa tapauksissa f=38).

Kuten kuviosta voidaan nähdä, ensikielisten informanttien vastauksissa ilmeni hieman enemmän vaihtelua niissä lauseissa, joiden rakenne tai kieliasu oli lähtökohtaisesti merkitty epäluontevaksi. Kuvio tukee vahvasti tulkintaa, jonka mukaan ensikielisten kielenpuhujien käsitys luontevasta ja epäluontevasta kielenkäytöstä on samansuuntainen kieliopeista välittyvän käsityksen kanssa. Heillä on siis ainakin implisiittistä kokemuspohjaista tietoa kielen rakenteesta. Epäluonteviksi merkityissä lauseissa ilmenevä vaihtelu voi johtua siitä, että autenttisissa kielenkäyttötilanteissa asioita ilmaistaan monin eri tavoin ja sanankääntein. Vaihtelua eri ilmaisutapojen välillä tapahtuu paljon enemmän kuin mitä kieliopeissa esitetään. Lisäksi kieliopeissa puhekielen käsittely on ISK:ä lukuun ottamatta usein sivuutettu osittain tai kokonaan.

Ensikieliset kielenpuhujat reagoivat kaikkiin esitettyihin ilmauksiin edistyneitä kielenkäyttäjiä keskimääräisesti nopeammin. Ensikielisten informanttien vastausten reaktioaikojen keskiarvo oli 3,451 sekuntia. Keskiarvo vaihteli ilmauksen pituudesta ja kompleksisuudesta riippuen 1,837 sekunnista 5,881 sekuntiin. Vaihteluttomien vastausten reaktioaikojen keskiarvo oli ensikielisillä kielenpuhujilla 3,324 sekuntia. Edistyneiden S2-puhujien vastaamiseen käytetty reaktioaika oli puolestaan keskimäärin 6,162 sekuntia. Reaktioaikojen keskiarvo vaihteli ilmauksen pituudesta ja kompleksisuudesta riippuen 2,815 sekunnista 11,816 sekuntiin. Ilmauksissa, joissa informanttien vastaukset olivat yhteneviä oletusvastausten kanssa, reaktioaikojen keskiarvo oli 5,031 sekuntia. Ensikielisten informanttien käsityksillä ei ollut siis ollut merkittävää vaikutusta reaktioaikaan. Sen sijaan edistyneet S2-puhujat vastasivat keskimäärin hieman nopeammin niiden lauseiden kohdalla, joissa heidän käsityksensä lauserakenteiden luontevuudesta olivat keskenään samanlaisia.

4.2 Vastausten hajonta piirteittäin tarkasteltuna

Lingvistiseen testiin valitut lauseet jaettiin testiä laadittaessa kolmeen eri ryhmään. Kunkin ryhmän lauseet sisälsivät tietyn kielellisen piirteen, johon testin tekijän haluttiin kiinnittävän huomiota. Tutkimukseen valitut kielelliset piirteet (partitiiviobjetki, liitepartikkelit, VtA-loppuiset verbit) on esitelty tarkemmin tässä raportissa luvussa 3.4. Tässä luvussa tarkastelen molempien vastaajaryhmien vastauksissa ilmennyttä vaihtelua tutkimukseen valittujen kielellisten piirteiden viitekehyksessä. Hajonnan tarkastelu on mielenkiintoista, sillä sen avulla tutkimukseen osallistuneiden informanttien vastausvalintoja voidaan analysoida myös lauseiden rakenteista käsin. On myös tutkijan näkökulmasta kiinnostavaa nähdä, onko jonkin tietyn kielellisen piirteen luontevuuden arvioiminen edistyneille S2- tai S1-puhujille erityisen haastavaa. Etukäteen ajateltuna voisi olettaa, että niissä kielellisissä piirteissä, joissa merkitysero kytkeytyy vahvasti lauseen

rakenteeseen, vastaajien on ollut helpompi tunnistaa kielen mukainen ja vastainen rakenne kuin piirteissä, joissa kontekstin rooli merkityksenannossa korostuu. Tähän tutkimukseen valituista kielellisistä piirteistä olen arvioinut kontekstin merkityksen korostuvan eniten liitepartikkelien kohdalla (ks. White 2008) ja vähiten VtA-loppuisten verbien taivutusmuotojen tapauksessa, jossa verbi taipuu tiettyjen konventioiden, tai kieliopin näkökulmasta sääntöjen, mukaan kontekstista riippumatta.

Kuviossa 6 on esitetty kokoavasti kielellisiin piirteisiin liittyvät poikkeamat oletusvastauksista edistyneiden S2-puhujien osalta. S1-puhujien vastauksissa ilmennyttä vaihtelua esitellään vastaavasti kuviossa 7.

Kuvio 6: Poikkeamat kielellisten piirteiden osalta: Edistyneet S2-puhujat.

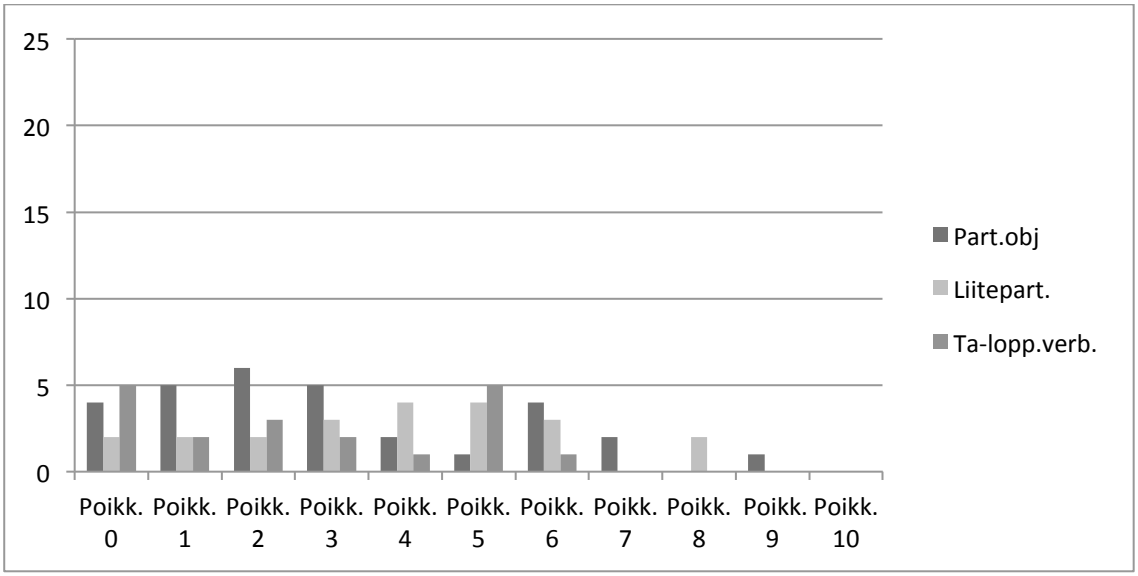

Kuvio 7: Poikkeamat kielellisten piirteiden osalta: S1-puhujat.

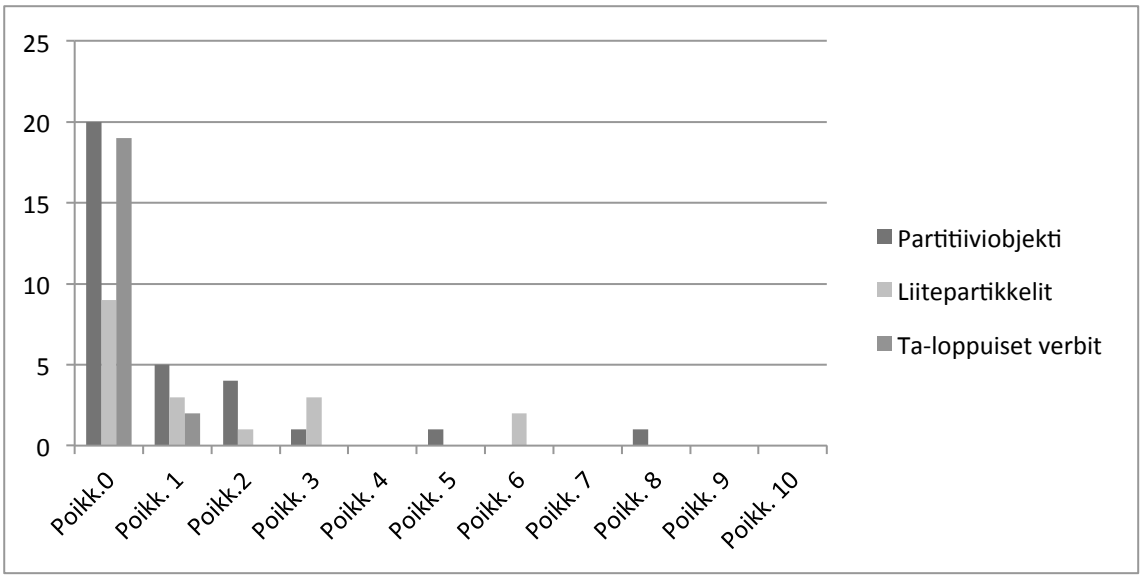

Kuvoista 6 voidaan selvästi nähdä, kuinka edistyneiden S2-puhujien käsitykset vaihtelivat suhteessa toisiinsa ja oletusvastauksiin. Kuviossa tämä näkyy lausemäärien suhteellisen tasaisena määränä lauseryhmien poikkeamia 1 ja poikkeamia 6 välillä. Vastaavasti S1-puhujilla kaikkien kielellisten piirteiden osalta lausemäärät laskevat poikkeamamäärien kasvaessa. Tämä kertoo siitä, että S1-puhujien vastauksissa ilmeni kokonaisuudessaan vain vähän tai ei lainkaan keskinäistä vaihtelua. Seuraavissa alaluvuissa erittelen testituloksia tarkemmin kunkin kielellisen piirteen osalta.

4.2.1 Partitiiviobjekti

Partitiiviobjektin käyttöä ja tunnistamista tarkastelevia lauseita oli testissä kaikkiaan 30 kappaletta. Näistä lauseista kieliopeista (VISK; White 2008) välittyvien käsitysten pohjalta luonteviksi ja epäluonteviksi modifioituja tapauksia oli molempia 15 kappaletta. Lauseiden, joissa edistyneiden S2-puhujien vastaukset poikkesivat oletusvastauksista, osuudet kaikista partitiiviobjektiin fokusoivista lauseista on esitetty kuviossa 8.

Kuvio 8: Vaihtelu edistyneiden S2-puhujien vastauksissa partitiiviobjektin käyttöön fokusoivissa lauseissa.

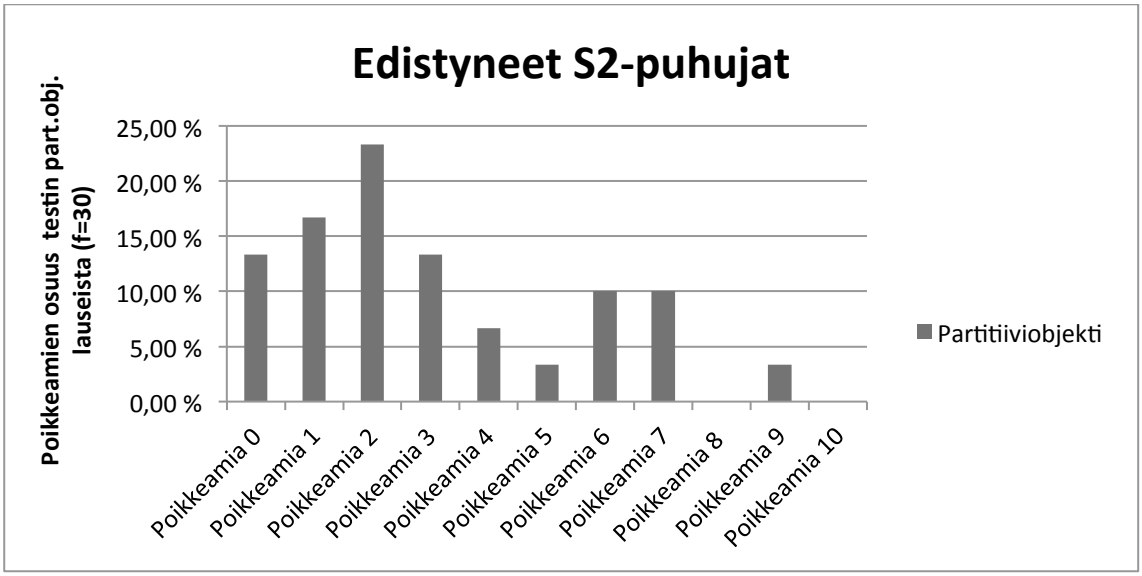

Kuviossa on esitetty edistyneiden S2-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa partitiiviobjektilla on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni edistynyt S2-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista partitiiviobjektin käyttöön fokusoivista lauseista (f=30).

Edistyneiden S2-puhujien vastauksissa ilmeni partitiiviobjektin tapauksessa keskinäistä vaihtelua yhteensä 26 lauseessa 30:stä. Lauseista vain neljä oli sellaisia, joissa kaikki testin tehneet edistyneet S2-puhujat olivat vastanneet samalla tavalla. Lisäksi yhdessä tapauksessa yhdeksän vastaajaa kymmenestä oli reagoinut lauseeseen samalla tavalla. Vähemmän kuin kuudennes kaikista partitiiviobjektin käyttöön fokusoivista lauseista oli siis sellaisia, joissa kaikki edistyneet S2-puhujat valitsivat saman vastausvaihtoehdon. Vastaajilla oli siis keskenään suurimmassa osassa lauseista keskenään erilainen käsitys siitä, oliko esitetty lause rakenteeltaan konventionaalinen vai kielenvastainen. Kuviosta voidaan kuitenkin nähdä, että informanttien vastauksissa ilmeni eniten vaihtelua ryhmissä Poikkeamia 1, Poikkeamia 2 ja Poikkeamia 3. Valtaosassa vaihtelua sisältäneistä lauseista yli puolet edistyneistä S2-puhujista oli siis kuitenkin vastannut samalla tavalla. Vastauksissa siis ilmeni vaihtelua suurimmassa osassa partitiiviobjektin käyttöön fokusoivista lauseista, mutta enimmäkseen informanttien vastaukset vaihtelivat keskenään melko vähän.

Ensikieliset vastaajat arvioivat testilauseiden luontevuutta kokonaisuudessaan samalla tavalla. S1-puhujat arvioivat selvästi yli puolet (63,3%) kaikista testin partitiiviobjektilauseista (f=30) samalla tavalla. Vastauksissa näkyvä vaihtelu jäi muutamaa yksittäistapausta lukuun ottamatta yhden tai kahden poikkeaman tasolle. S1-puhujien vastaukset ja niissä esiintyvä vaihtelu partitiiviobjektin käyttöön fokusoivissa lauseissa on esitetty kuviossa 9.

Kuvio 9: Vaihtelu S1-puhujien vastauksissa partitiiviobjektin käyttöön fokusoivissa lauseissa.

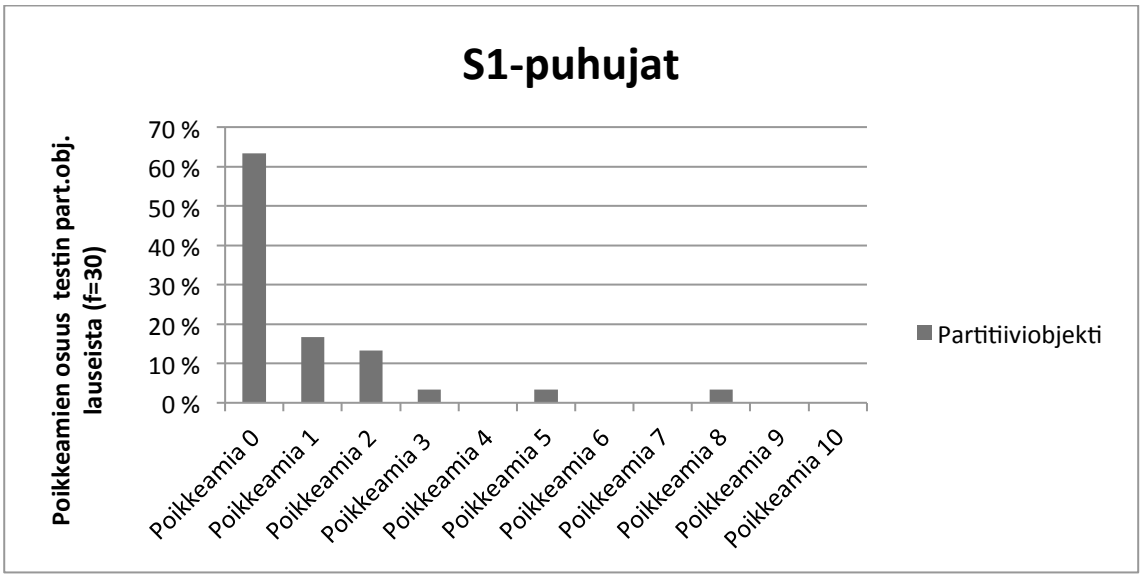

Kuviossa on esitetty S1-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa partitiiviobjektilla on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni S1-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista partitiiviobjektin käyttöön fokusoivista lauseista (f=30).

4.2.2 Liitepartikkelit

Liitepartikkelin käytön luontevuuteen fokusoivia lauseita oli testissä kaikkiaan 22 kappaletta. Lauseista puolet oli rakennettu kieliopeista (VISK; White 2008) välittyvien käsitysten pohjalta luonteviksi ja puolet epäluonteviksi. Liitepartikkelitapauksissa molempien kieliryhmien käsitykset lauserakenteiden luontevuudesta olivat suhteellisesti eniten ristiriidassa kielioppien kautta syntyvän kielikäsityksen kanssa. Edistyneiden S2-puhujien vastausjakaumat liitepartikkelin käyttöä tarkastelevien lauseiden osalta on esitetty kuviossa 10.

Kuvio 10: Vaihtelu edistyneiden S2-puhujien vastauksissa liitepartikkelien käyttöön fokusoivissa lauseissa.

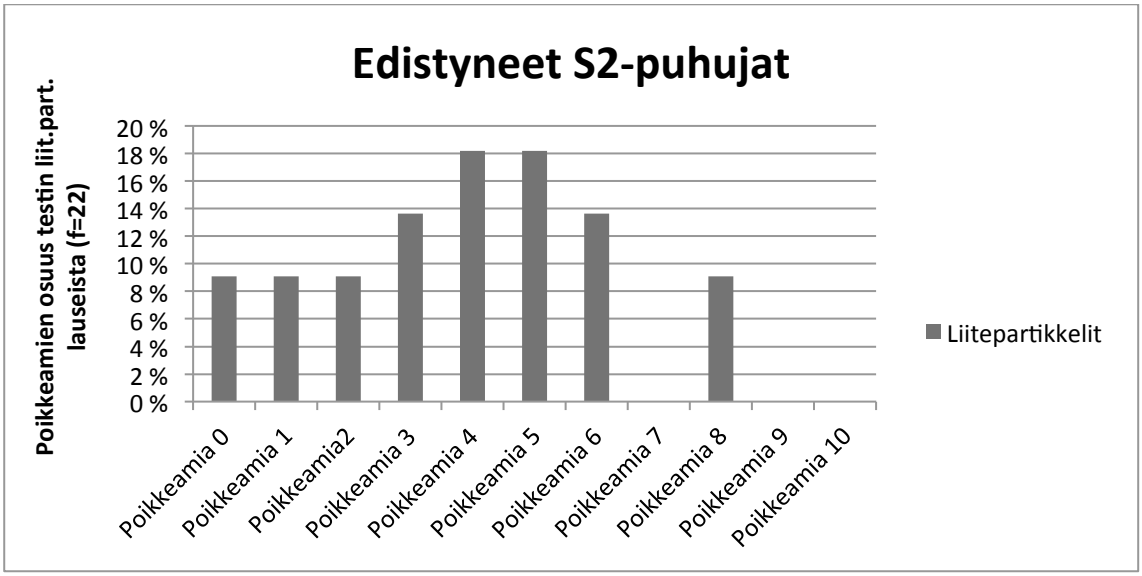

Kuviossa on esitetty edistyneiden S2-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa liitepartikkeleilla on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni edistynyt S2-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista liitepartikkelien käyttöön fokusoivista lauseista (f=22).

Kuviosta nähdään, että edistyneillä S2-puhujilla on ollut vain kahdessa tapauksessa 22:sta (9,1%) samanlainen käsitys liitepartikkelien käyttöön fokusoivien lauseiden luontevuudesta tai epäluontevuudesta. Yhdessäkään tapauksessa vastaajat eivät arvioineet lauseen luontevuutta kauttaaltaan ennakko-odotuksen vastaisesti. Sen sijaan lauseita, joissa puolet tai lähes puolet vastaajista arvioi esitetyn lauseen luontevuutta vastoin ennakkokäsitystä, oli noin puolet kaikista liitepartikkelilauseista (ks. Kuvio 10, ryhmät Poikkeamia 4, Poikkeamia 5, Poikkeamia 6). Toisin sanoen: Edistyneiden S2-informanttien käsitykset liitepartikkelien käyttöön fokusoivien lauseiden luontevuudesta vaihtelivat keskenään hyvinkin voimakkaasti. Selittäviä tekijöitä voivat olla liitepartikkelien erityislaatuinen luonne suomen kielessä (ks. VISK §126) ja niiden erityyppinen esiintymistapa puhutussa ja kirjoitetussa kielessä. Puhutussa kielessä ilmeillä, eleillä ja äänenpainoilla voidaan helpottaa tai vahvistaa partikkelin tuomaa lisämerkitystä tai -vivahdetta keskustelutilanteessa (ks. White 2008: 297).

On myös hyvin mahdollista, ettei tähän tutkimukseen osallistuneille edistyneille S2-puhujille ole kertynyt riittävästi kielenkäyttökokemusta liitepartikkelien käytöstä. Tällöin heille ei käyttöpohjaisen näkemyksen mukaan ole muodostunut kokemuspohjaista selkeää käsitystä liitepartikkeleita sisältävien kielen konstruktioiden käytöstä (ks. esim. Tomasello 2003). Piirteen havaittavuuteen vaikuttaa liitepartikkelien esiintyminen aina tietyn kantasanan osana. Liitepartikkelit eivät, etenkään kirjoitetussa kielessä, esiinny itsenäisinä morfeemeina. Näin ollen

kielenoppijan voi olla hankalaa kiinnittää niiden käyttöön erityistä huomiota muuten kuin tietoisesti.

Toisaalta käyttöpohjaisuuden näkökulmasta voidaan ajatella, että voimakas vastaajien keskinäinen vaihtelu voi kertoa liitepartikkelin suhteellisen vähäisestä merkityksestä kielenoppimisen prosessissa: Koska todellisessa kielenkäyttötilanteessa liitepartikkelien merkitys on viestin sisällön ymmärtämisen kannalta usein hyvin pieni, ei kielenoppija välttämättä arvota sitä merkityssisältöjä selvästi erottavana ja siten ”tärkeänä” oppimisen kohteena.

Kuvio 11: Vaihtelu S1-puhujien vastauksissa liitepartikkelien käyttöön fokusoivissa lauseissa.

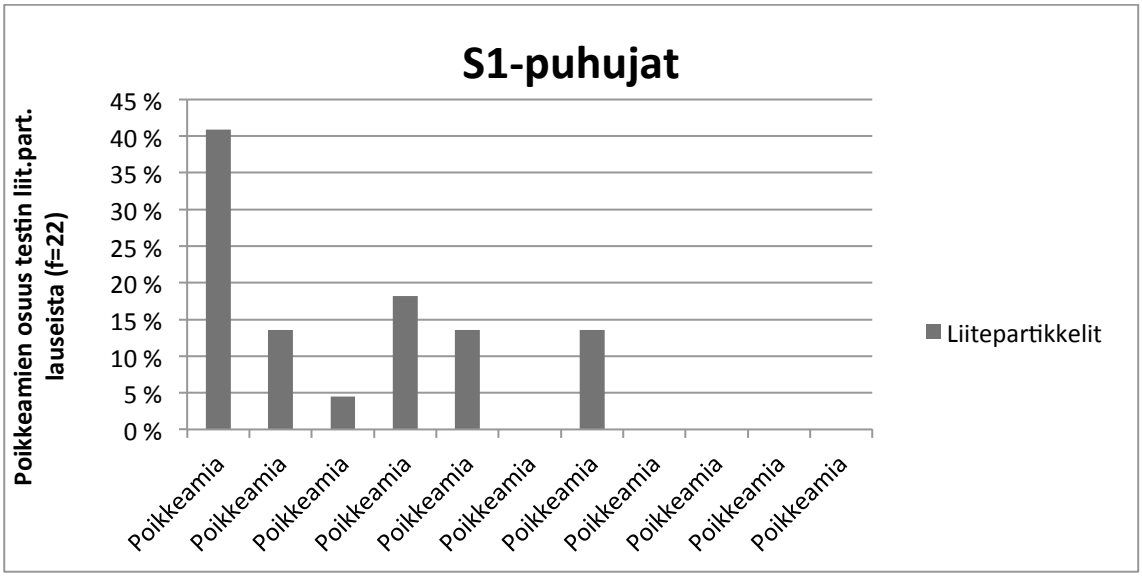

Kuviossa on esitetty S1-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa liitepartikkeleilla on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni S1-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista liitepartikkelien käyttöön fokusoivista lauseista (f=22).

Ensikieliset infomantit arvioivat liitepartikkeleita sisältävistä lauseista lähes puolet (40,9%) samalla tavalla. Toisaalta lauseiden joukosta löytyi useampia sellaisia tapauksia, joissa lähes tai yli puolet vastaajista (ks. Kuvio 11, ryhmät Poikkeamia 4 ja Poikkeamia 6) arvioi lauseen luontevuutta ennakko-oletuksista poikkeavasti. S1-puhujien tapauksessa olisikin kiinnostavaa tarkastella sitä, millaiset lauserakenteet täsmälleen ottaen jakoivat vastaajien käsityksiä rakenteen luontevuudesta. En kuitenkaan tee syväluotaavaa, lausekohtaista analyysia tässä tutkimuksessa, vaan keskityn tarkastelemaan käsityksien ilmenemistä koko kieliryhmän osalta.

4.2.3 VtA-loppuiset verbit

Testissä oli VtA-loppuisten verbien taivutukseen fokusoivia lauseita yhteensä 24 kappaletta. Oletusvastausten osuudet jakautuivat jälleen lauseiden kesken tasan. Edistyneiden S2-puhujien testitulokset VtA-verbimuotoja sisältäneiden testilauseiden osalta on esitetty kuviossa 12.

Kuvio 12: Vaihtelu edistyneiden S2-puhujien vastauksissa VtA-loppuisten verbien taivutukseen fokusoivissa lauseissa.

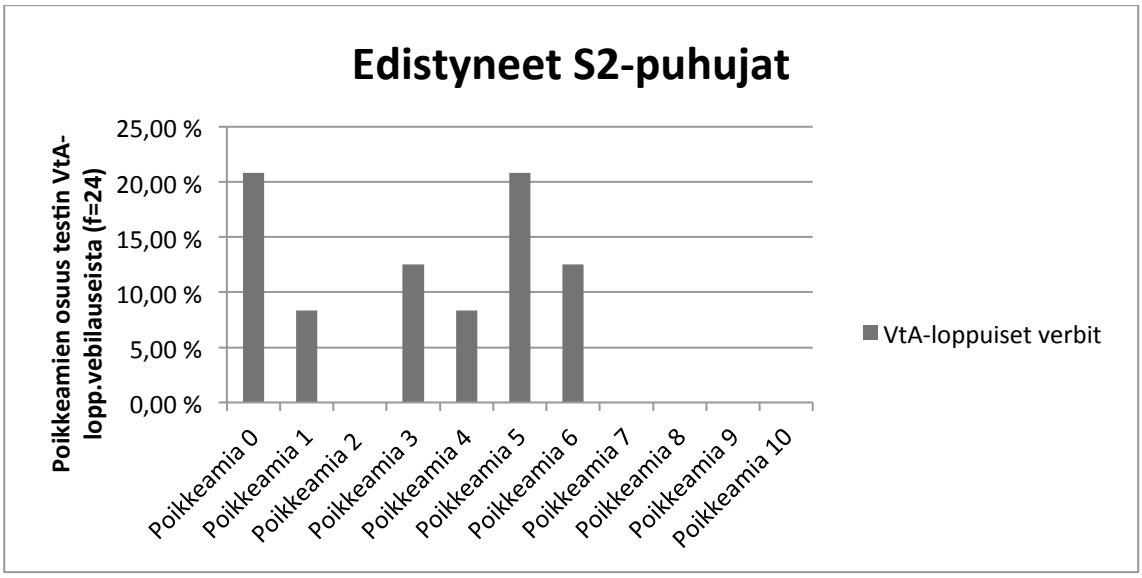

Kuviossa on esitetty edistyneiden S2-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa VtA-ryhmän verbien taivutuksella on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni edistynyt S2-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista liitepartikkelien käyttöön fokusoivista lauseista (f=24).

Kuvio havainnollistaa hyvin VtA-loppuisten verbien vastauksissa ilmennyttä jakoa yhtenevien ja vaihtelevien lauseiden välillä. Eniten tästä ryhmästä löytyi lauseita, joissa vaihtelua ei ollut lainkaan tai sitä oli suhteellisesti eniten (poikkeamia 5). Edistyneiden S2-puhujien käsitykset lauserakenteiden luontevuudesta olivat siis yli viidenneksessä tapauksista joko täysin yhteneviä tai toisistaan selvästi poikkeavia. VtA-loppuisten verbien taivutukseen fokusoivissa lauseissa ilmeni vastaajien keskinäistä yhtenevyyttä suhteellisesti eniten. Edistyneiden S2-puhujien käsitykset VtA-verbilauseiden rakenteiden luontevuudesta vaihtelivat siis muita kielellisiä piirteitä kollektiivisemmin. Käsitysten vaihtelu liittyi lisäksi selvästi tiettyjen lauserakenteiden luontevuuden arviointiin. Tämä näkyy kuvioissa pylväiden vähäisenä määränä. Tuloksista voidaan nähdä, että verrattuna muihin tutkimuksen kielellisiin piirteisiin, edistyneiden S2-puhujien käsitykset olivat vastaajien kesken selvästi yhtenevämpiä. Kielenopetuksessa verbeillä on keskeinen rooli ja monia

kielen osa-alueita opetellaan tarkastelemaan verbien kautta (esimerkiksi tästä käy vaikkapa lauseenjäsennys ja suomen lauserakenteen opettaminen). Tästä seuraa, että S2-oppija kiinnittää oppimisprosessissaan verbeihin huomiota ja keskittyy todennäköisesti myös oppimistilanteissa niiden käyttöön. Käyttöpohjaisuuden näkökulmasta tämä puolestaan edistää niiden käytön oppimista (ks. esim. Tomasello 2003: 110). Verbimuoto on siis oppijalle joko tuttu tai outo ja mikäli se on outo, se on ehkä silloin helpompi arvioida rohkeasti kielenvastaiseksi huolimatta mahdollisuudesta, että se olisikin kielenmukainen ja oppijalle vain uusi.

Suomea ensikielenään puhuville vastaajille VtA-loppuisia verbejä sisältäneiden lauseiden luontevuuden arviointi vaikuttaa olleen hyvin yksiselitteistä. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta S1-puhujat arvioivat kaikkien VtA-loppuisten verbien taivutukseen fokusoivien lauseiden luontevuutta ennakko-odotusten mukaan. Poikkeustapauksissakaan ei ollut kyse suuresta poikkeamamäärästä ja kyse voi olla myös virhearvioinneista yksittäisten vastaajien kohdalla. Tulokset tukevat vahvasti tulkintaa, jonka mukaan ensikielisten informanttien käsitys VtA-verbien taivutuksesta on samankaltainen kieliopeista välittyvän käsityksen kanssa. S1-puhujien vastauksissa esiintyvä vaihtelu VtA-loppuisten verbien taivutusmuotoja sisältäneissä lauseissa on esitetty kuviossa 13.

Kuvio 13: Vaihtelu S1-puhujien vastauksissa VtA-loppuisten verbien taivutukseen fokusoivissa lauseissa.

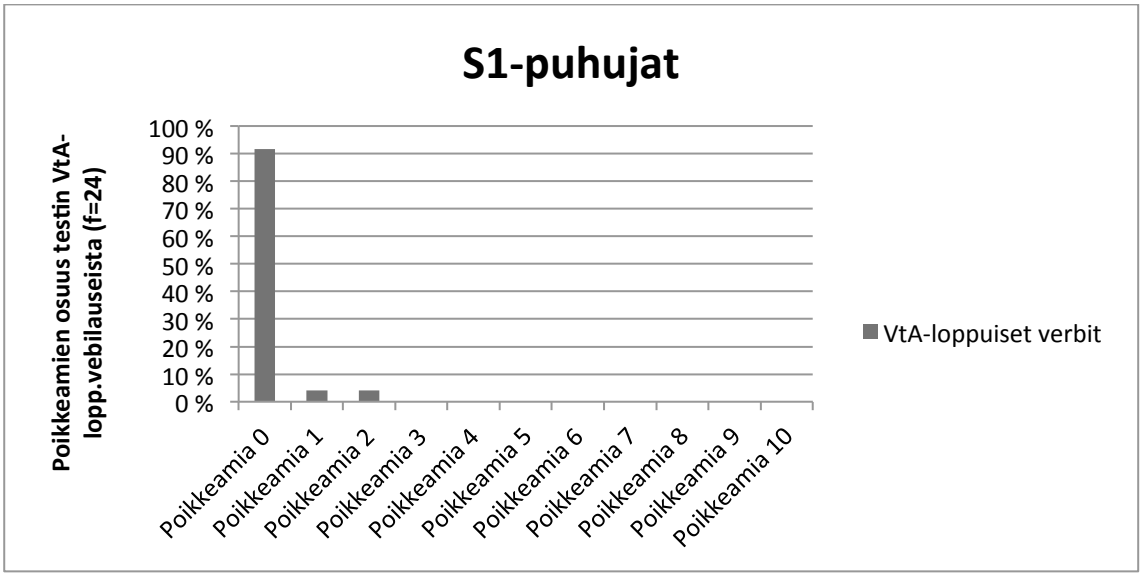

Kuviossa on esitetty S1-puhujien testituloksista ne lauseet, joiden luontevuuden arvioinnissa VtA-ryhmän verbien taivutuksella on keskeinen rooli. Lauseet on ryhmitelty poikkeamaryhmiin sen mukaan, kuinka moni S1-puhuja oli arvioinut niiden luontevuutta oletuksen vastaisesti. Pystyakselilla on kuvattu lauseryhmien prosenttiosuutta kaikista liitepartikkelien käyttöön fokusoivista lauseista (f=24).

4.3 Taustatekijöiden vaikutus edistyneiden S2-puhujien tutkimustuloksiin

Tässä luvussa analysoidaan edistyneiltä S2-puhujilta kerättyjen taustatietojen ja testitulosten välistä yhteyttä tarkastelemalla niiden tilastollista merkitsevyyttä. Koska tutkimuksen aineisto on määrältään suppea (n=20) ja tilastollisessa tarkastelussa vielä pienempi (n=10), on sillä väistämättä merkitystä myös analyysissa saatujen tulosten tulkintaan. Pienen otoskoon vuoksi analyysin tuloksia tulee tarkastella ensisijaisesti suuntaa antavina, sillä esim. Heikkilän (2014: 43) mukaan otoskoon tulisi olla vähintään 100, mikäli tuloksia haluttaisiin tarkastella kokonaisuuksina. Tässä tutkimuksessa tilastollisen analyysin avulla halutaankin lähinnä auttavasti selvittää taustatekijöiden (maassaoloaika, kielenkäyttökokemus) mahdollisia vaikutuksia edistyneiden S2-puhujien testituloksiin ja sitä kautta heidän käsityksiinsä. Tarkastelun kohteena tässä luvussa on siis edistyneiden S2-puhujien Suomessa asuman ajan (vuosia) ja suomen kielen aktiivisen käytön (vuosia) suhde konventionaalisuuden tunnistamiseen testilauseissa. Tutkijan näkökulmasta on kiinnostavaa selvittää, millainen yhteys Suomessa asutulla ajalla tai suomen kielen käyttöajalla on testituloksiin.

Analyysissa on tarkasteltu taustamuuttujien ja testivastauksissa ilmenneiden oletusvastauksista poikkeavien vastausten lukumäärän välistä suhdetta. Testitulokset ja muuttujat on analysoitu tilastollisesti ja laskettu muuttujien korrelaatioarvot. Korrelaatioarvojen laskemisessa on käytetty sekä Pearsonin että Spearmanin korrelaatiokertoimia. Tämän tutkimuksen aineistona toimiva edistyneiden S2-puhujien kohderyhmä on taustatekijöidensä (ikä, sukupuoli, maassaoloaika, kielenkäyttökokemus) hyvin heterogeeninen, joten tarkkoihin lukuarvoihin perustuva Pearsonin merkitsevyyden mittaristo toimii analyysin välineenä Spearmania paremmin. Spearmanin korrelaatiokerroin eroaa kuinkin Pearsonin vastaavasta siinä, että se ottaa huomioon vain havaintojen keskinäisen järjestyksen ja jättää muuttujien arvojen välisen yhteyden huomiotta (Heikkilä 2014: 192-193). Tästä syystä tässä tutkimuksessa Spearmanin korrelaatiokertoimella ei saatu tilastollisesti yhtä merkitseviä tuloksia kuin Pearsonin vastaavalla. Spearmanin kertoimen antamat korrelaatioarvot voivat tämän aineiston analyysissa toimia kuitenkin Pearsonia tukevana, analyysille suuntaa antavana tilastollisen merkitsevyyden mittaamisen välineenä.

Korrelaation tilastollista merkitsevyyttä tilastotieteessä kuvataan nk. p-arvolla, joiden kautta muuttujien tilastollista merkitsevyyttä määritellään seuraavin raja-arvoin (esim. Heikkilä 2014):

$p<0{,}001$ = tilastollisesti erittäin merkitsevä

$p< 0{,}01$ = tilastollisesti merkitsevä

$p<0{,}05$ = tilastollisesti lähes merkitsevä

4.3.1 Suomessa vietetty aika ja konventionaalisuuden tunnistaminen

Suomessa vietetyllä ajalla tarkoitetaan tässä ajanjaksoa, jonka aikana tutkimukseen osallistuja on asunut Suomessa vakituisesti. Suomessa vietetty aika vaihteli edistyneiden S2-puhujien osalta puolesta vuodesta yli 30 vuoteen (ks. luku 3). Poikkeamien lukumäärä testivastauksissa vaihteli puolestaan eri vastaajien välillä alle kymmenestä poikkeamasta (8) lähes neljäänkymmeneen (39). Suomessa vietetyn ajan yhteyttä suhteessa testivastauksissa esiintyneisiin poikkeamiin on esitetty kuviossa 14.

Suomessa vietetyn ajan ja lähtökohtaisesti joko konventionaalisen tai kielenvastaisen käytön tunnistamisen välillä on tämän tutkimuksen määrältään suppeankin aineiston perusteella nähtävissä yhteys (ks. Kuvio 15). Pearsonin korrelaatiokertoimella tehty analyysi osoitti Suomessa vietetyn ajan olevan merkitsevä tekijä lauserakenteen luontevuuden arvioinnissa (p = 0,0097). Toisaalta Spearmanin korrelaatiokertoimen mukaan Suomessa vietetyllä ajalla ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä konventionaalisuden tunnistamiseen (p = 0,0656).

Kuvio 14: Poikkeamien lukumäärä suhteessa Suomessa asuttuun aikaan (vuosia).

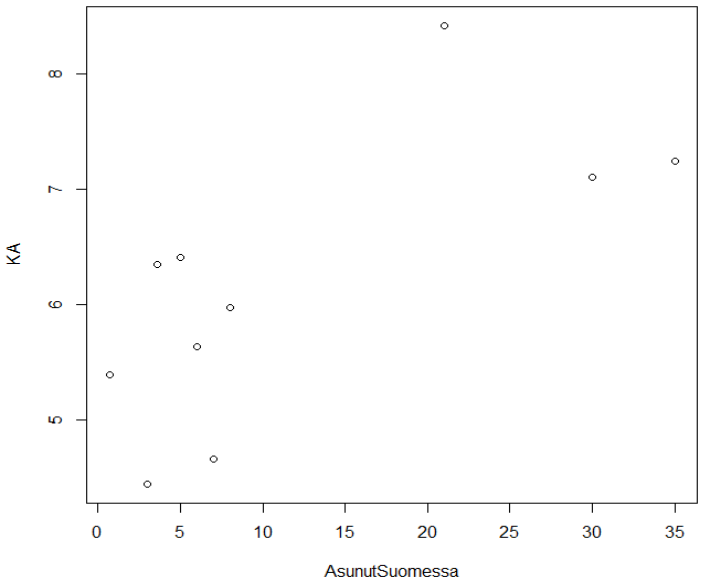

Edistyneiden S2-puhujien Suomessa asuttua aikaa ja poikkeamia oletusvastauksista tarkasteltiin myös erikseen rakenteeltaan lähtökohtaisesti konventionaalisten ja toisaalta myös kielenvastaisten testilauseiden tapauksessa. Korrelaatioanalyysin tulokset ovat mielenkiintoisia: Oletusarvoisesti konventionaalisten lauseiden ryhmässä esiintyi vähemmän poikkeamia, eikä Suomessa asuttu aika ollut tilastollisesti merkitsevä tekijä (p-arvot: Pearson 0,6363; Spearman 0,8667). Kielenvastaisen

rakenteen sisältäneiden lauseiden kohdalla analyysin tulokset puolestaan osoittivat maassaoloajalla olevan yhteyttä siihen, kuinka hyvin informantti oli tunnistanut ei-konventionaalisen kielenkäytön. Pearsonin korrelaatiokerroin osoitti yhteyden olevan selkeästi tilastollisesti merkitsevä ($p = 0{,}008$). Spearmanin kertoimella laskettu tulos ei osoittanut tilastollista merkitsevyyttä ($p = 0{,}1315$), mikä on toki ymmärrettävää, sillä edistyneiden S2-puhujien joukossa oli myös niitä, jotka tunnistivat vähäisestä Suomessa viettämästä ajasta huolimatta kielenvastaisen käytön jopa paremmin kuin Suomessa pidempään asunut informantti. Spearmanin korrelaatiokerroin ottaa nimittäin huomioon vain havaintojen välisen järjestyksen, mikä tässä yhteydessä tarkoittaa sitä, että kerrointa laskettaessa huomioidaan vastaajien Suomessa asuma aika, mutta ei sitä kuinka paljon kauemmin muut vastaajat ovat asuneet (ks. esim. Heikkilä 2014) Spearmanin kerroin ei siis ota huomioon havaintojen välistä etäisyyttä, mikä osaltaan voi vaikuttaa siihen, että kerroin osoittaa tässä tapauksessa heikompaa tilastollista merkitsevyyttä kuin Pearsonin kerroin.

Poikkeamien määrää suhteessa Suomessa asuttuun aikaan on havainnollistettu kuviossa 15 ja 16. Kuviossa 16 on tarkasteltu lauseita, jotka edustivat rakenteeltaan lähtökohtaisesti konventionaalista kielenkäyttöä.

Kuvioista voidaan nähdä, ettei kieliopeista välittyvän käsityksen mukaisesti kielenvastaisella tai konventionaalisella lauserakenteella ollut merkittävää yhteyttä siihen, kuinka merkittävästi maassaoloaika korreloi edistyneiden S2-puhujien käsitysten kanssa. Suomessa jo pitkään (30 vuotta tai enemmän) asuneet edistyneet S2-puhujat ovat tunnistaneet kielenvastaiset rakenteet selvästi muita edistyneitä S2-puhujia paremmin (ks. Kuvio 16). Vastaavasti lähtökohtaisesti rakenteeltaan kielenmukaisten lauseiden luontevuutta ovat kieliopeista välittyvän käsityksen mukaisesti arvioineet alle 10 vuotta Suomessa asuneet edistyneet S2-puhujat. Tulokset antavat kuitenkin hienoisia viitteitä tulkinnasta, jonka mukaan maassaoloajalla on selvempi yhteys käsitysten kieliopillisuuteen silloin, kun lauserakenne on kieliopin näkökulmasta kielenvastainen kuin silloin, jos rakenne on kielenmukainen.

Kuvio 15: Poikkeamien suhde Suomessa asuttuun aikaan (vuosia) rakenteeltaan lähtökohtaisesti konventionaalisissa testilauseissa.

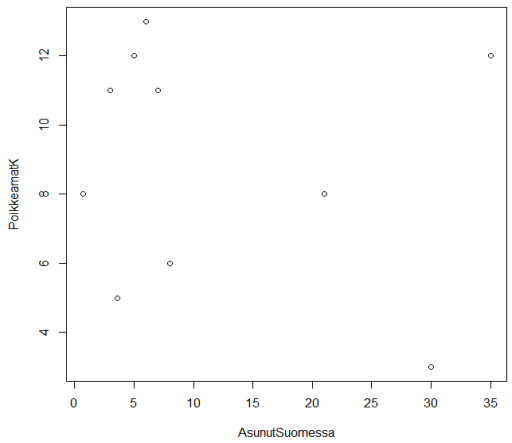

Kuvio 16: Poikkeamien suhde Suomessa asuttuun aikaan (vuosia) lähtökohtaisesti kielenvastaisen rakenteen sisältäneissä testilauseissa.

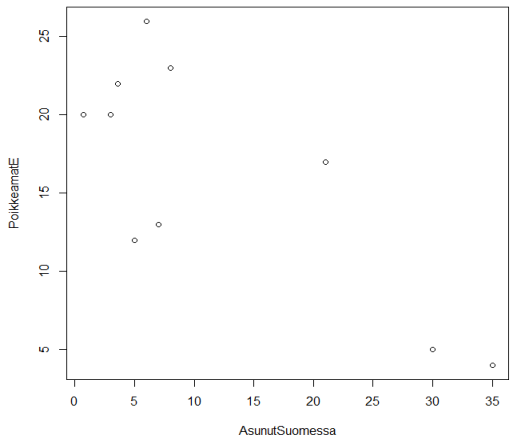

4.3.2 Kielenkäyttökokemus ja konventionaalisuuden tunnistaminen

Kielenkäyttökokemuksella tarkoitetaan tässä sitä aikakokonaisuutta, jonka informantit itse ovat arvioineet käyttäneensä suomen kieltä vakituisesti. Vakituisesti suomen kielen käyttäminen määriteltiin aineiston keruuvaiheessa kielen viikottaiseksi käyttötarpeeksi. Kielen käyttökokemus vaihteli edistyneiden S2-puhujien kohdalla alle neljän vuoden ja 37 vuoden välillä. Koska osallistujien maassaoloaika vaihteli melko paljon (ks. Luku 3.1; Taulukko 1), oli osalla edistyneistä S2-puhujista karttunut paljon kielenkäyttökokemusta myös muualla kuin Suomessa. Tämä puolestaan liittyi esimerkiksi ulkomailla tehtävään kieliasiantuntijan tai kielenopettajan työhön. Kielenkäyttökokemus voi kuitenkin olla luonteeltaan hieman erilaista, mikäli sitä on karttunut muualla kuin valtakielisessä ympäristössä.

Kielenkäyttökokemuksen ja konventionaalisuuden tunnistamisen välillä on tilastollisen analyysin perusteella havaittavissa samansuuntainen yhteys kuin maassaoloajankin tapauksessa (ks. luku 4.3.1). Itse asiassa tilastollista merkitsevyyttä tarkastellessa käyttökokemuksella on selvästi maassaoloaikaa suoraviivaisempi yhteys konventionaalisten lauserakenteiden tunnistamiseen. Tarkasteltaessa kielenkäyttökokemuksen ja testilauseissa ilmenneiden poikkeamien määrän välistä suhdetta, Pearsonin korrelaatiokertoimen mukaan yhteys on selvästi tilastollisesti merkitsevä ($p = 0{,}008$). Spearmanin kerroin ei tässäkään tapauksessa määritä yhteyttä tilastollisesti merkitseväksi. Informanttien joukossa oli, kuten kuviosta 17 voidaan nähdä, suomea suhteellisen vähän käyttäneitä osallistujia, jotka kuitenkin tunnistivat konventionaalisen ja kielenvastaisen kielenkäytön yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin suomea huomattavasti pidempään käyttäneet osallistujat. Koska Speramanin korrelaatioanalyysi ikään kuin poistaa kuviossa informanttien tuloksia kuvaavien pisteiden välisen horisontaalisen tyhjän tilan (joka siis kuvaa kuviossa 17 kielenkäyttökokemusta), antaa se tässä yhteydessä Pearsonin kerrointa suuremman p-arvon, eikä siten osoita yhtä merkittävää tilastollista merkitsevyyttä kuin Pearson.

Kuvio 17: Poikkeamien lukumäärä suhteessa suomen kielen käyttöön (vuosia).

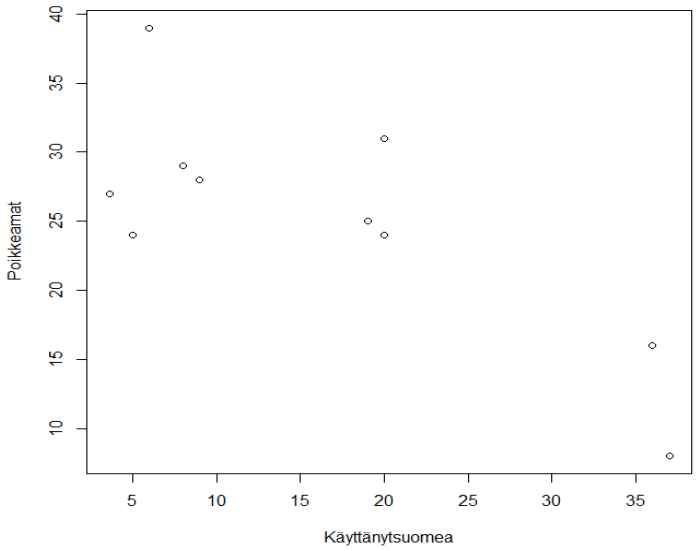

Tarkasteltaessa testilauseissa havaittujen poikkeamien lukumäärää rakenteeltaan lähtökohtaisesti kielenvastaisissa testilauseissa, on tuloksissa nähtävissä yhteys osallistujan arvioimalla kielenkäytön määrän ja poikkeamien lukumäärän välillä. Informantit, jotka olivat käyttäneet suomen kieltä ajallisesti eniten, tunnistivat kielenvastaiset ilmaukset paremmin kuin kieltä vähemmän aikaa käyttäneet testin tekijät. Tulokset ovat samansuuntaisia aiempien käyttöpohjaiseen näkemykseen tukeutuvien tutkimustulosten kanssa (Tomasello 2003: ks. myös Honko 2013). Kuviossa yhteys näyttäytyy poikkeamien laskevana lukumääränä yhdessä kielen käyttöajan kanssa (ks. Kuvio 18). Tulokset tukevat käyttöpohjaisen kielenoppimisen teorian näkemystä, jonka mukaan kielenoppijan arjessaan kohtaamien tarjoumien frekvenssillä on kielenoppimista edistävä vaikutus (ks. Honko 2013: 25-26). Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että henkilö, joka on arvioinut käyttäneensä suomen kieltä vakituisesti enemmän, on myös kohdannut enemmän tarjoumia kuin kieltä vähemmän käyttänyt kielenoppija.

Kuvio 18: Poikkeamien jakautuminen suomen kielen käyttöajan suhteen kielenvastaisen rakenteen sisältävissä testilauseissa.

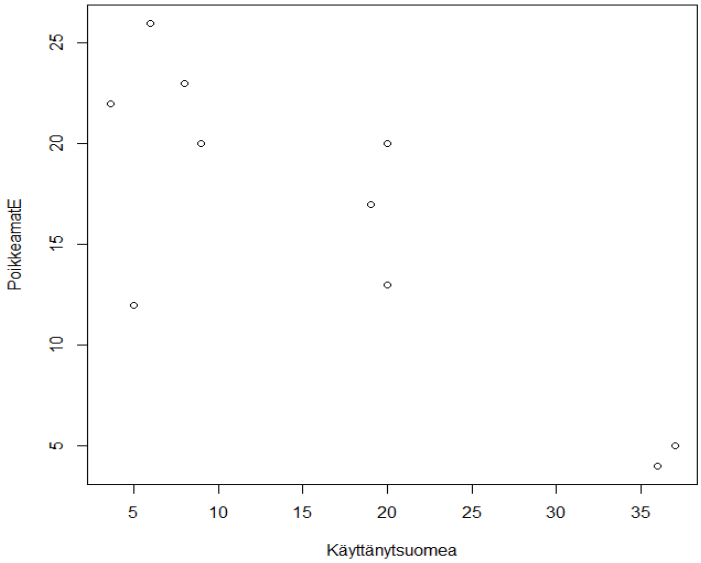

Rakenteeltaan konventionaalisten testilauseiden tapauksessa ei kielen käyttöajalla ollut selkeää yhteyttä rakenteiden tunnistamiseen. Poikkeamien lukumäärä ei siis korreloinut kielen käyttöajan kanssa tilastollisesti merkitsevällä tasolla, vaan edistyneiden S2-puhujien käsitykset lauseiden luontevuudesta poikkesivat kieliopillisista käsityksistä kielenkäyttökokemuksesta riippumatta (ks. Kuvio 19). Kuviota tarkasteltaessa on huomioitava kuitenkin se, että poikkeamien lukumäärää kuvaavan asteikon maksimiarvo on huomattavasti pienempi kuin esimerkiksi kuvion 18 asteikossa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että rakenteeltaan lähtökohtaisesti konventionaalisten testilauseiden kohdalla edistyneiden S2-puhujien käsitykset olivat useammin oletuksen mukaisia kuin rakenteeltaan kielenvastaisten lauseiden tapauksessa.

Kuvio 19: Poikkeamien jakautuminen suomen kielen käyttöajan suhteen konventionaalisen rakenteen sisältävissä testilauseissa.

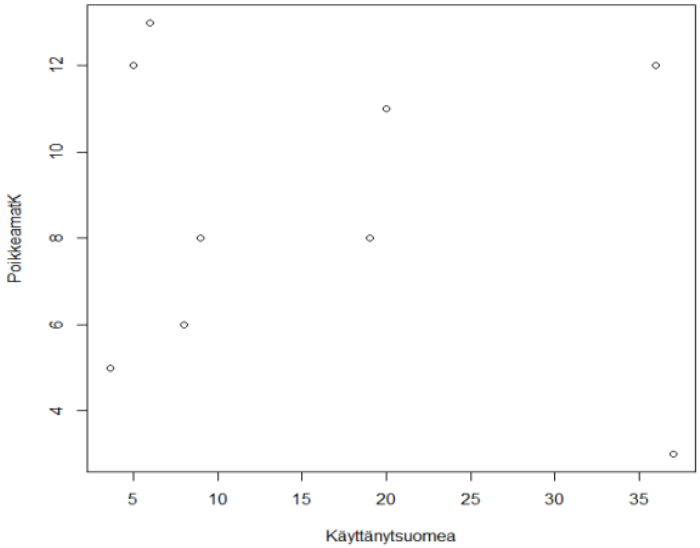

Tilastollisessa analyysissa tarkasteltiin myös edistyneiden S2-puhujien testivastausten antamiseen kuluneiden reaktioaikojen keskiarvoja suhteessa kielenkäyttökokemukseen (Kuvio 20).

Kuvio 20: Rektioaikojen keskiarvo (sekunteja) suhteessa kielenkäyttökokemukseen (vuosia).

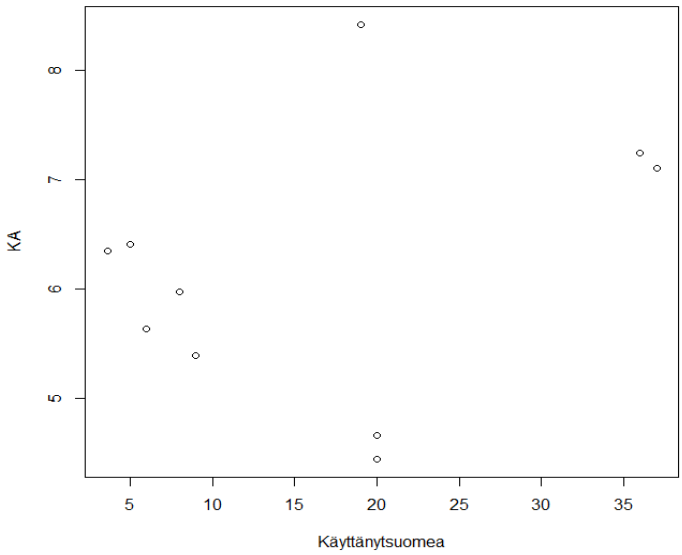

Kuviosta voidaan nähdä hieman yllättäen, että suomea jo pitkään (yli kymmenen vuotta) käyttäneistä osa käytti vastaamiseen enemmän aikaa kuin suomea vähemmän aikaa käyttäneet edistyneet S2-puhujat (ks. kuvio 20). Yksilölliset erot, kuten lukunopeus, voivat osaltaan selittää tulosta, mutta havainto on käyttöpohjaisuuden näkökulmasta joka tapauksessa mielenkiintoinen. Käyttöpohjaisen näkemyksen mukaan kielenkäyttökokemuksen myötä tapahtuneen kognitiivisten rutiinien automatisoitumisen pitäisi pikemminkin nopeuttaa kieliaineksen prosessointia ja konventionaalisuuden tai kielenvastaisuuden tunnistamista. Tämän tutkimuksen viitekehyksessä asetelma voidaan kuitenkin nähdä myös päinvastaisena: Kielenkäyttökokemuksen karttumisen myötä kasvaa myös kielenoppijan tietoisuus kielen käytössä tapahtuvasta luonnollisesta vaihtelusta asioiden ilmaisutapojen suhteen. Näin ollen hän saattaa käyttää kieliaineksen prosessointiin enemmän aikaa silloin, kun hän on epävarma esimerkiksi lauserakenteen konventionaalisuudesta. Tässä tutkimuksessa tämänkaltainen tulkinta tarkoittaisi sitä, että enemmän kielenkäyttökokemusta omaavat edistyneet S2-puhujat käyttivät enemmän aikaa testivastauksen antamiseen ollessaan epävarmoja esitetyn lauserakenteen luontevuudesta.

4.4 Kielioppi edistyneiden S2-puhujien mielissä

Tässä luvussa analysoin haastattelemieni edistyneiden S2-puhujien strategioita arvioida testissä heille esitettyjen lauseiden luontevuutta. Haastattelut tehtiin kaikkien haastateltujen kanssa heti lingvistisen testin suorittamisen jälkeen, jotta mielikuvat testin tekemisestä olisivat mahdollisimman autenttisia. Haastattelut olivat luonteeltaan avoimia ja niiden tarkoituksena oli ensisijaisesti kartoittaa kuinka informantit perustelevat valintojaan testin jälkeen ja mihin seikkoihin he ovat mahdollisesti haastaviksi kokemiensa lauseiden kohdalla kiinnittäneet huomionsa.

Haastatteluaineistoa on teemoiteltu ja tyypitelty sen mukaan, miten informantit ovat kuvanneet testin tekemisen prosessia. Kaikilta haastatelluilta ei selkeää kuvausta tullut, mutta arviointistrategioita voidaan analysoida myös tarkastelemalla lähemmin, kuinka haastateltavat ovat perustelleet vastauksiaan tai arvioineet testilauseiden luontevuutta jälkikäteen uudelleen.

Edistyneiden S2-puhujien haastatteluista erottui kaksi pääteemaa: Testin tekemisen kuvaileminen ja lauseiden uudelleentarkastelu, joka tapahtui joko haastateltavan omasta tai haastattelijan aloitteesta. Seuraavissa alaluvuissa analysoin tarkemmin kuinka informantit kuvailevat testin tekemistä sekä luontevuuden arviointia ja mistä näkökulmista he arvioivat lauseita joko luonteviksi tai epäluonteviksi. Ensimmäisessä ja toisessa alaluvussa tarkastelen informanttien kuvauksia luontevuuden arvioinnin prosessista ja heidän tapaansa perustella yksittäisten lauseiden

kohdalla tekemiään valintoja luontevuuden arvioinnissa. Kolmannessa alaluvussa liitän haastatteluaineiston osaksi määrällistä testiaineistoa analysoimalla edistyneiden S2-puhujien kommentteja ja kokemuksia testilauseisiin sisällytetyistä kielellisistä piireteistä (ks.luku 3.4). Haastatteluaineistoa analysoimalla voidaan selvittää edistyneiden S2-puhujien testivastauksissa ilmenneen vaihtelun taustatekijöitä kielellisten piirteiden osalta.

4.4.1 Luontevuuden arvioinnin strategiat

Haastateltavat kuvailivat lingvistisen testin tekemisen prosessia ja vastaamisen strategioitaan eri tavoin. Toiset informantit reflektoivat omaa tapaansa tarkastella testilauseista ilman haastattelijan esittämää kehotusta tai johdattelua. Toisissa haastatteluissa taas osallistuja keskittyivät kertomaan testissä ilmenneistä haasteista lauseiden luontevuuden arviointiin liittyen. Tällöin viitteitä heidän käyttämistään vastaamisen strategioista on mahdollista saada analysoimalla haastateltavan antamia perusteluita yksittäisten lauseiden luontevuudesta. Tulkintaa pitää siis tehdä epäsuorasti, ikään kuin rivien välistä. Seuraavista aineistoesimerkeistä voidaan nähdä, kuinka eräs edistynyt S2-puhuja kuvaili luontevuuden arvioinnin prosessia (1, 2):

> 1) Ja sitten sä yrität sanoo sen ääneen, ja sitten kun sä yritätkin sanoa sen sisäisesti niinku ääneen -- (N8)

> 2) -- Sitten se tuleekin niinku että… Se on niinku epäluonteva, koska itse sä kuitenki ei niinku puhuis näin. (N8)

Informantti kuvaili testin tekemisen olleen eräänlaista sisäistä ääneenajattelua. Lauseen ilmestyttyä näkyviin hän pyrki sanomaan lauseen mielessään ääneen jäljitelläkseen autenttista kielenkäyttötilannetta. Tämän hän teki mitä ilmeisimmin analysoimatta lauseen eri osia juuri tarkemmin. Tarkastelutapa on siis hänen tapauksessaan kokonaisvaltainen, holistinen.

Vastauksesta näkyy myös hänen tapansa arvioida esitettyjä lauseita ensisijaisesti omasta näkökulmastaan. Ennen testiä informanteille luetetussa instruktiossa (Ks. Liite 2) arvioinnin näkökulmaa ei tarkoituksella rajattu koskemaan vain testin tekijän henkilökohtaista näkemystä lauseen luontevuudesta, vaan vastaajalle annettiin vapaus arvioida testilauseiden luontevuutta omasta tai kenen tahansa suomea ensikielenään puhuvan näkökulmasta. Tässä suhteessa informantit tekivätkin erilaisia ratkaisuja näkökulman valinnan suhteen, kuten seuraavasta esimerkistä voidaan nähdä (3):

3)Elikkä jos ajatellaan puhekieltä, mä olisin hyväksynyt melkein kaikki, mut sitte… Paitsi, paitsi sellaisia, joissa oli ihan selkeesti niinku kielioppivirheitä, mitä suomalainen ei ois niinku… ikinä tehny. (N9)

Haastateltava (N9) kertoo ensin, kuinka hän itse olisi ”hyväksynyt” eli arvioinut luonteviksi ”melkein kaikki” testilauseet. Näkökulma on siis aluksi subjektiivinen, hänen omansa. Seuraavaksi hän kuitenkin vetää sanojaan osittain takaisin rajaamalla epäluonteviksi ne lauseet, joissa olleita kielioppivirheitä ”suomalainen” ei hänen mielestään voisi tehdä. Haastateltavan näkökulma ei siis itse asiassa olekaan puhtaasti hänen omiin käsityksiinsä luontevuudesta pohjautuva, vaan hän perustaa sen ensikielisille suomenpuhujille tyypilliseksi mieltämiinsä kielenkäytön konventioihin.

Haastateltava tekee esimerkissä myös selvän eron puhutun ja kirjoitetun kielen kontekstin välille sisällyttäen ”kielioppivirheet” koskemaan myös puhekielen kontekstia.

Myös eräs toinen informantti (N4) nosti haastattelussa esille kontekstin merkityksen osana luontevuuden arvioinnin prosessia (4):

4) Siis mä tajuan niinku hyvin (.) rajotetussa kontekstissa miten sitä (-hAn- liiteparttikelia) käytetään, mutta mulla ei oo sellasta (.) Ei oo siis ikinä tuntunu siltä että -- mulla ois kauheen hyvä intuitio niissä. (N4)

Esimerkissä haastateltavaa on juuri pyydetty kuvailemaan, tuntuiko joidenkin testilauseiden kohdalla vastaaminen erityisen haastavalta. Informantti nostaa esille -hAn-partikkelin käytön suffiksina. Hän mainitsee erikseen kokemuksen intuition puutteesta tämän kielellisen piirteen käytön hallitsemisessa. Hän tulkitsee myös heikon intuition olevan selityksenä vaikeuksille arvioida kyseisen kielellisen piirteen käytön luontevuutta. Intuitiolla on siis ollut keskeinen rooli kyseisen informantin luontevuuden arvioinnin strategiassa.

Intuitio nousi haastattelussa esille haastateltavan (N4) omasta aloitteesta, mikä kuvastaa hänen tapaansa hahmottaa kielenkäyttöä ja sen luontevuutta tilanteisesti: Käsitys luontevuudesta ei ole sidoksissa vain kielimuodon yleiseen konventionaalisuuteen, eli stereotyyppisesti ”oikeaan” tai ”väärään” sana- tai lausemuotoon, vaan ilmaisutapojen luontevuus vaihtelee sosiaalista kontekstista ja siinä syntyvästä tulkinnasta riippuen.

Toinen edistynyt S2-puhuja pohtii vastaamisen strategiaansa analyyttisemmin (5):

5) Se pikemmin oli niin, että mä sen kokonaisuuden sisällä mä ilmeisesti keskityin tiettyihin.. Elikkä mä vähä niinku silmäilin yli ja sitte poimin sieltä semmoset… No kuten nää partikkelit ja… Ehkä ei kovin tietoisesti. (N1)

Hän kuvailee tarkastelleensa lauseita ”silmäillen yli”, mikä viittaa pyrkimykseen nähdä lauseet ensisijaisesti kokonaisuuksina. Heti seuraavaksi haastateltava kertoo myös poimivansa kokonaisuuksista ne yksityiskohdat tai piirteet, jotka kiinnittävät hänen huomionsa. Toisessa yhteydessä hän kuvaileekin testin tekemistä seuraavasti (6):

6) Se mielikuva on sellaine ettää (.) Et se kuitenki rupes toimimaan semmonen monitori niinku heti. Että mä en pohdiskellu ollenkaan semmosia sääntöjä… (N1)

Informantit tarkastelivat ja tulkitsivat testilauseita pääosin kokonaisuuksina. Arviot lauseiden luontevuudesta he perustivat erilaisten kielenkäyttökokemusten pohjalta muodostuneeseen käsitykseensä siitä, miten suomen kielellä voidaan ilmaista erilaisia asioita. Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella informantit siis pyrkivät vastaamaan testissä intuitiivisesti. Yksi heistä (N8) jopa mainitsi intuition terminä ääneen (2).

Kaikki informantit eivät kuitenkaan arvioineet lauseiden luontevuutta kokonaisuuksien kautta tai intuitioon luottaen. Lähestymistapa saattoi olla myös paljon formaalimpi, mikä haastatteluissa näkyi esimerkiksi kieliopin näkökulman korostamisena (7):

7) Joo, mutta niin kuin kieliopillisesti pitäis olla ”sekään” – ”ei kai sekään nyt voi olla…”, mutta kyllä se kuulostaa niin kuin luontevalta oikeastaan, mutta kieliopillisesti…. (M7)

Haastateltavaa on pyydetty kertomaan, miten hän on testissä antamaansa vastaukseen päätynyt. Informantti (M7) toteaa testilauseen ”Eikai nyt sekin voi olla mahdollista?” kyllä kuulostavan luontevalta, mutta kieliopillisesti sen kuitenkin olevan kielenvastainen. Tutkija ei voi haastatteluaineiston perusteella olla varma, tietääkö informantti, että kieliopin näkökulmasta yleensä merkitykseltään ihmetystä ilmaisevan, kieltosanan sisältävän lauseen yhteydessä käytetään liitepartikkelia -kAAn partikkelin -kin sijaan (ks. esim. White 2008: 302). Joka tapauksessa hän (M7) arvottaa kieliopin auktoriteetin omaa intuitiivista tulkintaansa korkeammalle kallistuessaan arvioimaan lauseen lopulta epäluontevaksi. Toisaalta hän selvästi erottaa oman intuitionsa ja kieliopillisen tulkinnan toisistaan.

Formaali lähestymistapa luontevuuden arvioinnissa saattaa olla yhteydessä myös siihen, miten haastateltava on oppinut suomen kielen ja millaista kielenopetus on luonteeltaan ollut.

8) Mä olen miettiny tässä välillä ku mä opiskelin siellä -- opiskelin suomen kieltä ni meillehän kerrottiin selkeät säännöt, että ”tässä tapauksessa käytetään partitiivia”, ”tässä käytetään akkusatiivia”… Nii mä tässä mää vähä mietin, että nonii tämä verbi on ehkä sellane joka vaatii ehkä partitiivia, nii sit mä vastasin… (N2)

Informantti (N2) kertoo esimerkissä (8) kuinka aiempi kielioppikeskeinen suomen kielen opiskelu vaikutti hänen vastaamisen strategiaansa. Hän kuvailee esimerkissä tarkastelleensa kyseistä testilausetta sen rakenteesta, tarkalleen ottaen verbimuodosta, käsin. Tarkastelutapana oli lauseen osiin keskittyvä, kielioppilähtöinen lähestymistapa, josta tässä tutkielmassa käytän nimitystä formaali lähestymistapa.

4.4.2 Testilauseiden uudelleenarviointi

Haastattelun aikana informanteilla oli mahdollisuus tarkastella testissä esitettyjä lauseita uudestaan ja kertoa, mihin he muistivat kiinnittäneensä kunkin lauseen kohdalla huomiota. Kaikkia lauseita ei käyty haastateltavien kanssa läpi, vaan keskityttiin enimmäkseen niihin tapauksiin, joissa haastattelija oli testitapahtumaa observoidessaan huomannut vastaajan reagoivan tavanomaista hitaammin.

Haastateltavia ohjattiin pohtimaan lauseiden luontevuutta uudelleen pyytämällä heitä kuvailemaan, mihin he olivat kiinnittäneet kulloinkin kyseessä olevan lauseen tapauksessa huomiota. Haastateltavat kertoivat arvioineensa testilauseita enemmän kielioppilähtöisesti (9):

9) Voi monella tavalla miettiä, mut mä jotenki ehkä niinku kieliopin näkökulmasta varmasti tässä mietin.

Informantti kertoo hyvin selkeästi arvioineensa esitetyn lauseen luontevuutta ”kieliopin näkökulmasta”. Hän kuitenkin ilmaisee tiedostavansa, että yksittäisen lauseen luontevuutta tai merkitystä ”voi monella tavalla miettiä”, joten hän erottaa tässä oman lähestymistapansa muista näkökulmista. Kieliopin näkökulma tuli esiin myös informanttien arvioidessa yksittäisiä lauseita ääneen haastattelun aikana (10):

10) Täähän on aktiivin ensimmäinen partisiippi ja jos sä käytät sitä näin niin sit se merkitys ois niinku futuurinen. Et se ois niinku futuurissa ”Pekka löytää kuvasta…”, mut kun siinä on tää pääverbi imperfektissä nii seuraava verbi on niinku… luontevampaa jos se on niin… (N9)

Esimerkissä vastaaja tarkastelee testilauseen predikaattia hyvin analyyttisesti ja perustelee kieliopillisin käsittein, miksi hän oli arvioinut lauseen epäluontevaksi. Haastateltava on hyvin perillä aktiivin ensimmäisen ja toisen partisiipin kieliopillisista tehtävistä ja esimerkissä hän perusteleekin lauseen epäluontevuutta juuri kielioppipohjaisesta, formaalista näkökulmasta.

Aina informantit eivät selittäneet vastausvalintojaan analyyttisesti tai kieliopillisia käsitteitä käyttäen (11):

11) Se jotenkin se vain -- Et tässä mä en miettiny sitä -kaan-kään, mutta tässä selvästi se vain-sana… Jotain mua häiritsi siinä…(N1) (Lause nro 64: Ei kai hänkään vain ole tulossa juhliini?, ks Liite 1)

Esimerkissä haastateltava tuo selkeästi esiin tekijän, joka sai hänet arvioimaan kyseisen testilauseen epäluontevaksi. Hän ei kuitenkaan anna sen tarkempaa selitystä vastausvalinnalleen, vaikka kenties sellaista pyrkiikin muodostamaan todetessaan ”tässä se vain-sana… Jotain mua häiritsi siinä…”. Käyttöpohjaisen kielenoppimisen teorian mukaisesti voitaisiin esimerkin lauseen edustavan haastateltavalle perusrakenteeltaan tuttua konstruktiota. Hän on voinut oppia konstruktion lähes identtisessä muodossa (esimerkiksi retorisen kysymyksen tapaisena ilmauksena: ”*Ei kai hänkään ole tulossa juhliini*?”), jolloin lause voi vaikuttaa intuitiivisesti lähes luontevalta, mutta ei kuitenkaan täysin. Häiritsevän tekijän (*vain*-sana) esiin nostaminen tukee tulkintaa, jonka mukaan oppijalle olisi jo muodostunut kognitiivisen rutiini kyseiselle lauserakenteelle vaihtoehtoisen konventionaalisen muodon tunnistamiseen (ks. esim. Niiranen 2008). Tästä ei kuitenkaan voida tämän tutkimusaineiston perusteella olla täysin varmoja.

4.4.3 Kielellisten piirteiden merkitys luontevuuden arvioinnissa

Partitiiviobjektin käyttöön fokusoivissa lauseissa edistyneillä S2-puhujilla oli muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hieman erilaisia käsityksiä testilauseiden luontevuudesta (ks. luku 4.2.1). Vaihtelu ei kuitenkaan ollut kovin voimakasta, mikä näkyi haastattelussa siinä, etteivät haastattelijat itse maininneet partitiivia vaikeaksi piirteeksi tunnistaa tai arvioida sen käyttöä. Sen sijaan partitiivi

saattoi nousta esiin puhuttaessa lauseista, joiden luontevuuden arvioinnin testin tekijä koki helpoksi (12, 13).

12) Ja niinku semmoset missä jossa ois pitäny mun mielestä olla… niinku partitiivi, oli usein – tai siis sijamuoto oli, oli väärä nii se… Oli aika… tai tuntui helpolta. (N4)

13) Miten mä sanosin… Ne helpottaa ku on selvä astevaihteluvirhe et se helpottaa sitä reaktiota heti. (N1)

Useat haastateltavat perustelivat partitiivin tarvetta lauseen pääverbin rektiolla (15, 16)

15) Oli sellasia, et mä en oo iha varma mitä tää tarkottaa (kähvelsi-verbi). Mut mä oletin, että tää olis sellanen, et se vaatis vähä niinku partitiivin. (N4)

16) Joo, erityisesti se ”takaisin” pisti silmään, koska rektiosta… No, kaipaan ystäviä, kaipaan seuraa. Kyllä partitiivi pitää olla… (M7)

Myös verbin kielteinen luonne nimettiin partitiivin valinnan perusteeksi (17).

17) No mä laitoin, että kyllä, mutta mä mietin että… Se jotenki niinku… Negatiivista tuo että.. Partitiivi sopii sitte. (N2)

Esimerkeistä voidaan nähdä, että informantit lähestyivät partitiiviobjektin käyttöä hyvin samalla tavalla kuin opetuskäyttöön kirjoitetut kieliopit. Esimerkiksi White (2008:248-249) antaa partitiiviobjektin käyttöön neljä pääsääntöä: Lauseen kielteisyys, indefiniittistä määrää ilmaiseva objektisana, lauseen sisältämän prosessin keskeneräisyys ja verbin rektio. Haastateltavat vaikuttivat haastatteluaineiston perusteella kiinnittävän partitiiviobjektia tarkastellessaan huomionsa enemmin verbiin kuin objektisanaan tai prosessin keskeneräisyyteen. Objektin sija ei kuitenkaan noussut esille kaikkien haastateltavien kanssa, joten tarkkojen päätelmien tekeminen tämän tutkimuksen aineiston perusteella on mahdotonta.

Haastateltavat nostivat liitepartikkelit muita kielellisiä piirteitä useammin oma-aloitteisesti esiin. Useampi informantti koki liitepartikkelit ja niiden käytön luontevuuden arvioinnin haastavaksi (18, 19; Ks. myös luku 4.4.1. esim. (4)):

18) Et nää (liitepartikkelit) on kyllä ihan semmosia hankalia tota niin, (.) että ei pysty analysoimaan, minkä takia niitten pitäs olla siinä semmosia niinku… (M5)

19) Ne -han-hännit ja ne on vähä semmoset et niitä pitäs vähä… Niinku kuullostaa millaiselta… (M5)

Esimerkeistä on nähtävissä myös kuinka informanteille tuotti hankaluuksia täsmentää, mikä liitepartikkelien tapauksessa on ”oikea” tai luonteva tapa käyttää niitä. Tämä johtuu osaltaan liitepartikkelien poikkeavasta syntaktisesta roolista (ks. Luku 3.4.2; VISK §794)
Puhekielen konteksti nousi esille myös haastatteluissa. Sen avulla perusteltiin lauseiden luontevuutta:

20) H: -- Pistikö sulla niinku silmään -kin, tai -han tai -hän?
I: Joo, kyllä. Mä aattelin että se on enemmän niinku puhu… puhuttelumuoto että puhekielessä käytetään niitä… Että kyllä niitä saa… Et ne kelpaa. (N2)

21) Niin ku siis kun puhuu ni voi itse päättää (.) olla käyttämättä niitä (liitepartikkeleita). Tavallaan niinku usein kuulostaa… Tai siis (.) voi kyllä puhua luontevaa suomea ilman niitä, mutta niiden käyttö on todella vaikeeta. (N4)

Haastateltavien kokemukset liitepartikkelien ei-normatiivisesta käytöstä puhekielen kontekstissa näkyvät esimerkeissä. Haastateltavat kokivat liitepartikkelien käytön puhutussa kielessäkin haasteelliseksi, mutta heidän käsityksensä oli kuitenkin se, että liitepartikkeleiden käyttö ei ole puhutun kielen kontekstissa yhtä normatiivista kuin kirjoitetussa kielessä. Liitepartikkelien monitulkintainen käyttö liitettiin myös puhekielen kontekstiin. Testilauseet esitettiin informanteille vain kirjallisessa muodossa, mikä osaltaan saattoi ohjata luontevuuden arviota enemmän kirjoitetun kielen kontekstin suuntaan. Eräs informantti mainitsikin liitepartikkelien arvioinnissa haasteeksi juuri puhutun ja kirjoitetun kielen käyttökontekstin välisen eron liitepartikkelien käytössä.

22) Mut esimerkiks kaikki -hän, -kään, -hänkähään ja tämmöset… Ni ihmisethän käyttää niitä niinku puheessaan iha miten sattuu. -- (N9)

Haastateltavia pyydettiin haastattelutilanteessa katsomaan joitakin liitepartikkelin sisältäneitä lauseita uudestaan ja kertomaan, mitä he ajattelevat niistä. Informantit analysoivat lauseiden luontevuutta muun muassa seuraavasti (23, 24, 25):

23) Musta tuntuu et mä ehkä laitoin, että kyllä, mut just nyt jälkeenpäin ku mietin että olis varmaan parempaa että ”luulen ettei hän tulekaan kokoukseen ajoissa”. Et mä korjasin…(N2) (*Lause nro 26: Luulen ettei hän tulekin kokoukseen ajoissa.* Ks. Liite 1)

24) No mun mielestä se on ihan ok. (N2) (Lause nro 36: *Mahtaneeko tännekin tulla ketään.* Ks. Liite 1)

25) Siis mä muistan mitä mä vastasin, mutta sanosin nyt, että se on ok. Ja siinä on se, kun se -kin on vähä niinku… ”kun sinulla ei edes ole kasvoissa ryppyjä” tai jotain sellasta. (N4) (Lause nro 21: *Sinä näytät paljon nuoremmalta, kun sinulla ei ole kasvoissa ryppyjäkin*.)

Esimerkeissä informantit joko arvioivat testilauseen alkuperäisen muodon luontevaksi tai tarjoavat valmista vaihtoehtoista muotoilua, joka heidän mielestään olisi alkuperäistä luontevampi. Haastateltavilla oli kuitenkin selkeästi haastavampaa analysoida liitepartikkelien käytön luontevuutta tarkemmin, mikä osaltaan kuvastaa piirteen monitulkintaisuutta ja erityislaatuista suhdetta muuhun lausekokonaisuuteen (ks. esim. VISK §794). Esimerkiksi lausetta (Liite 1.nro 74) *Ei kai sekin voi olla mahdollista?* eräs informantti analysoi seuraavasti (26):

26) Tässä sanosin, että tässä niinku… ”ei kai sekin voi olla mahdollista?” Ei se nyt oikein niinku… mmm… Mä sanoisin ehkä, ehkä… Ei kai nyt sentään tämäkin voi olla mahdollista -- Se sentään pitää olla siinä. -- Koska se -kin yksintänsä ei toimi siinä… (M5)

Informantti on testiä tehdessään kiinnittänyt lauseen kohdalla huomionsa liitepartikkeliin ja ilmaisee partikkelin -kään toimivan kyseisen lauseen tapauksessa luontevammin. Hän myös perustelee valintaansa toteamalla, ettei alkuperäinen partikkeli -kin toimi kyseisessä lauseessa yksinään. Haastateltava siis haluaa perustella partikkelin valintaansa tarkemmin. Eräs toinen haastateltava analysoi samaista testilausetta ilmaisemalla vain hänen käsityksensä mukaan luontevamman tavan muotoilla lause (27):

(27) Mä sanosin, ”Ei kai sekään”. (M7)

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että informantit selvästi osoittivat tiedostavansa liitepartikkelien erityislaatuisen luonteen lauseiden luontevuutta arvioitaessa. Heillä oli kuitenkin vaikeuksia sanallistaa partikkelien ja kontekstin välistä suhdetta analysoidessaan yksittäisiä lauseita. Haastateltavat korjasivat lauseet käsityksensä mukaan ”oikeiksi” edes osoittamasta niistä mitään kielenvastaista rakennetta tai muotoa. He eivät siis eksplikoineet liitepartikkelien tapauksessa perusteluitaan kieliopillisin käsittein niin selvästi kuin esimerkiksi partitiiviobjektin sisältäneiden lauseiden arvioista kysyttäessä. Eräs testin tekijä (M5) totesikin liitepartikkelien luontevuuden tulkinnasta havainnollisesti:

(28) Siinä oli myöskin tää -han, -hän -käyttö. Sekin tota niin… Siitäkään ei voi pippuroida kaikkia selityksiks, laittaa vähän mihin sattuu… Siis se on sellaista, mikä vaatii sitä niinku (..) harjoittamista.--Siis niinku tiedostamatonta harjoittamista. Että sillä tavalla niinku… Vaikka sekään niinku ei välttämättä (.) aina loksahda kohdalleen. (M5)

Haastateltava painottaa kommentissaan tiedostamatonta kielitaidon harjoittamista. Käytännön tasolla tämänkaltaisella harjoittamisella voidaan ajatella tarkoitettavan kielen aktiivista käyttöä oppijan jokapäiväisessä elämässä. Tiedostamaton-sana viittaa tässä luultavasti tapaan käyttää kieltä ensisijaisesti arkielämässä toimimiseen ja erilaisten ilmaisutapojen rohkeaan kokeilemiseen. Informantti kuvaa omaa suhdettaan liitepartikkelien käyttöön ottamalla esimerkin omasta työstään(29):

(29) Et nää on kyllä ihan semmosia hankalia tota niin, (.) että ei pysty analysoimaan, minkä takia niitten pitäs olla siinä semmosia niinku… Mut mä oon opettanu näitä tosiaan -- Mä sanonki usein, että älkää yrittäkö ymmärtää, vaan (.) Se pitää asua parikyt vuotta ensin… (nauraa) (M5)

Tässäkin esimerkissä haastateltava nostaa esille tiedostamattoman harjoittamisen merkityksen todetessaan, ettei liitepartikkelien merkityksiä tulisi ”yrittää ymmärtää” vaan ”pitää asua parikyt vuotta ensin…” Keskeistä ei siis ole yksittäisten liitepartikkelien kontekstisidonnaisten merkitysten ulkoa opetteleminen, vaan käyttöpohjaisen näkemyksen mukaisesti aktiivisen kielen käyttämisen kautta ajan kanssa muodostuva syvällisempi ymmärrys kielen käyttämisestä eri konteksteissa. (Ks. myös luku 2.4)

Haastateltavien käsitykset jakaantuivat VtA-loppuisten verbien käyttöön fokusoivien lauseiden kohdalla kiinnostavasti. Haastatteluissa verbien taivutus nousi helposti havaittavana piirteenä esille ja useampi informantti mainitsi VtA-verbien käyttöön fokusoivien lauseisiin vastaamisen tuntuneen helpommalta.

(30) Siis jotkut olivat ihan virheellisiä, joissa on kirjoitusvirheitä esimerkiks niinku verbimuotovirhe… (M5)

(31) Ne on semmoset, ne… Miten mä sanosin ne helpottaa ku on selvä astevaihteluvirhe et se helpottaa sitä reaktiota heti. (N1)

Esimerkkien informantit näkivät VtA-loppuisten verbien taivutusmuodoissa tehdyt muutokset suoraan kielenvastaisina. Tämä on tutkijan näkökulmasta ymmärrettävää, koska verbin taivutus on pedagogisissa kieliopeissa esitetty säännönmukaisesti ja mahdolliset poikkeustapaukset selitetty antamalla niistä muutama esimerkki. (Ks. esim. White 2008,152-163). Verbin taivutusta myös käydään S2-opetuksessa paljon läpi ja siihen palataan usein, sillä kieliopillisesti verbillä on keskeinen rooli esimerkiksi syntaksin oppimisen kannalta.

Informantit kokivat yleisesti ottaen siis verbimuotojen tunnistamisen sujuneen ongelmitta(32):

(32) H: Sitte kun oli sellasia, joissa siinä verbissä oli selvästi jotain outoa, niin olikse verbit helpompi huomata…?
I: -- Joo ne on ihan (.) Ne on ihan selviä… (M5)

Haastateltavien joukossa oli kuitenkin informantteja, jotka verbimuodoista kysyttäessä ilmaisivat vastaamisen tuottaneen hankaluuksia (33):

(33) Joissaki tapauksissa mä en sit osannu päättää… (N2)

Lisäksi haastatteluja tehtäessä kävi ilmi, että usealla informantilla oli testin aikana ollut itse asiassa vaikeuksia tunnistaa kielenvastaisia verbimuotoja. Kysyttäessä tällaisen verbimuodon sisältäneen lauseen tapauksessa, mihin vastaaja oli kiinnittänyt testiä tehdessään lauseessa huomiota, eivät kaikki edes kiinnittäneet huomiota verbimuotoon vaan esimerkiksi sanajärjestykseen. Toisaalta taas kysyttäessä jonkin verbimuodon tapauksessa suoraan, onko muoto

haastateltavan mielestä luonteva, saattoi informantti vastata sen olevan, vaikka muoto olisikin ollut lähtökohtaisesti kielenvastainen.

(34) Joo. Verbit olivat ihan ok mun mielestä… (N10)

(35) Joo, se on oikein. Kaivasin… (M7)

Ensimmäisessä esimerkissä (34) haastateltavalta (N10) kysyttiin kiinnittikö hän erityistä huomioita testilauseiden verbimuotoihin. Vastausta voidaan tulkita joko niin, että haastateltavan mielestä verbimuodot olivat hänen mielestään luontevia ja mikään niissä ei häntä häirinnyt tai sitten hän oli mielestään tunnistanut sekä luontevat että epäluontevat verbimuodot ongelmitta. Jälkimmäisessä esimerkissä (35) haastateltavalta (M7) on kysytty lauseen ”Vielä kuukausi sitten kaivasin entisiä työtovereitani joka päivä.” predikaatin muodon luontevuudesta. Informantti vastaa verbimuodon olevan luonteva ja lausuu muodon ääneen ikään kuin varmistuakseen asiasta.

Esimerkit haastatteluaineistosta havainnollistavat hyvin kuinka vastaajien käsitykset VtA-verbien käytön luontevuudesta jakautuivat edistyneiden S2-puhujien kesken. Samankaltaista polaarisuutta on nähtävissä myös testituloksista tehdyssä analyysissa (ks. Luku 4.1). VtA-verbilauseiden joukossa oli kaikki testissä mukana olleet kielelliset piirteet huomioon ottaen eniten sekä ennakko-oletusten mukaisia (poikkeamia 0, ks. kuvio y) että ennakko-oletusten vastaisia tapauksia (poikkeamia 5, ks. kuvio y). Edistyneiden S2-puhujien käsitykset verbimuotojen ja niiden käytön luontevuudesta vaihtelivat siis testin tekijästä riippuen melko paljon keskenään.

5 TULOSTEN ESITTELY JA POHDINTA

Tässä luvussa kokoan tutkimukseni keskeiset tulokset ja tarkastelen niitä tutkimuskirjallisuuden valossa. Tutkimustulokset osoittavat, että edistyneet S2-puhujien käsitykset lauserakenteiden luontevuudesta vastasivat yli puolessa (65,79 prosentissa) testilauseista kieliopeista välittyviä käsityksiä luontevuudesta. Ero ensikielisiin osallistujiin oli kuitenkin merkittävä, sillä S1-puhujien käsitykset vastasivat kielioppien välittämiä käsityksiä yli yhdeksässä tapauksessa kymmenestä (90,4 prosentissa). Tämä tuli ilmi myös taustatekijöiden vaikutuksia tarkastellessa. Testilauseet olivat luonteeltaan yleiskielisiä, eikä niiden käyttökontekstia oltu etukäteen rajattu. Näin ollen ennakkoon luonteviksi arvioitujen lauseiden yhdenmukaiseen arviointiin vaikutti informanttien kielenkäyttökokemus, sillä sosikonstruktivistisen näkemyksen mukaisesti oppimisen, tässä tapauksessa siis kielen oppimisen, nähdään tapahtuvan aina oppijan ja ympäristön toiminnan yhteistuloksena, tiettyjen sosiaalisten ehtojen vallitessa (Kauppila 2007).

Samansuuntaisiin tuloksiin on päätynyt esim. Ivaska (2015) edistyneiden ja ensikielisten suomenpuhujien lauserakenteita akateemisissa teksteissä tarkastellessaan. Ivaska (2015: 80) painottaa, ettei kieliryhmien teksteissä ilmenneistä eroista lauserakenteiden käytössä ole kyse edistyneiden suomenoppijoiden kyvyttömyydestä tuottaa tieteellisille teksteille tyypillisiä rakenteita vaan ennemminkin suomenoppijoiden vähäisemmästä altistumisesta kyseiselle kielenkäyttökontekstille. Samoin tässä tutkimuksessa erot edistyneiden S2-puhujien ja S1-verrokkien käsityksissä nähdään johtuvan ensisijaisesti siitä, että ensikielisillä kielenoppijoilla on takanaan todennäköisesti enemmän vuorovaikutustilanteita, joissa heidän on ollut mahdollista monipuolistaa ja oppia käyttämään erilaisia suomen kielen lauserakenteiden konstruktioita. Käyttöpohjaisuuden näkökulmasta eron voidaan siis tulkita johtuvan edistyneiden S2-puhujien kohtaamien vähäisempien potentiaalisten affordanssien määrästä (ks. esim. van Lier 2000).

Edistyneillä S2-puhujilla vaikutti lingvistisessä testissä olevan hienoista taipumusta arvioida lauseiden rakenteita useammin luontevaksi kuin epäluontevaksi (ks. luku 4.1). Heidän käsityksensä poikkesivat kielioppien välittämistä käsityksistä useammin silloin, kun testilause oli arvioitu ennakkoon epäluontevaksi (ks. luku 4.1) Havainto voisi viitata siihen, että mahdollisissa epävarmoissa tapauksissa vastaaja on päätynyt arvioimaan lauserakenteen ennemmin luontevaksi kuin epäluontevaksi.

Edistyneiden S2-puhujien testivastauksissa oli selkeästi enemmän hajontaa verrattuna S1-puhujiin. Nopeasti tehty tulkinta voisi nostaa yhdeksi selittäväksi tekijäksi informanttien kielitaustan ja sen vaikutuksen kielen oppimiseen ja käsitysten syntymiseen. Kuitenkin Korhonen

(2012) on todennut aikuisten edistyneiden S2-oppijoiden tapauksessa oppijoiden äidinkielellä olevan hyvin vähän tai lainkaan merkitystä heidän kielitaitoonsa. Samanlaiseen loppupäätelmään on päätynyt esim. Kaivapalu (2005) tutkiessaan lähdekielen vaikutusta aloittelevien ja edistyneiden vironkielisten ja venäjänkielisten suomenoppijoiden tapauksessa. Todennäköisempi syy edistyneiden S2-puhujien käsitysten keskinäiseen vaihteluun löytyy tarkastelemalla heidän kielenkäyttökokemuksensa laajuutta ja lauserakenteiden arvioinnin strategioitaan. Kielenkäyttökokemus osoittautui tämän tutkimuksen pienessä (n=20) aineistossa tilastollisesti merkitseväksi (Pearson p=0,008) ja tulokset siis osoittavat sillä olevan tietyn yhteyden siihen, kuinka tarkasti vastaajan käsitykset vastasivat kieliopeista välittyviä käsityksiä lauserakenteiden luontevuudesta. Suomea jo pitkään (yli 10 vuotta) käyttäneiden informanttien käsitykset vastasivat kielioppien välittämiä käsityksiä etenkin etukäteen epäluonteviksi arvioitujen testilauseiden tapauksessa. (ks. luku 4.3.2).

Rakenteeltaan kielioppien kielikäsitysten pohjalta konventionaalisiksi määriteltyjen lauseiden tapauksessa yhteys kielenkäyttökokemuksen ja edistyneiden S2-puhujien käsitysten välillä ei ollut yhtä selvä, mikä on tutkijan näkökulmasta kiinnostava tulos. Havainto tukee tulkintaa, jonka mukaan edistynyt S2-puhuja tunnistaisi kieliopin näkökulmasta kielenvastaiset rakenteet helpommin kuin konventionaaliset. Tomasellon (2003: 110) mukaan kielenoppijan oppimisprosessissa keskeisintä on kielenkäyttötilanteissa saatu syötös (*input)*, syötöksen frekvenssi ja oppijan oma aktiivisuus vuorovaikutustilanteessa (ks. myös Suni & Nieminen 2011: 217-218; Honko 2013: 26). Mitä suurempi oppijan kielenkäyttökokemus on, sitä todennäköisemmin hänen saamiensa samankaltaisten syötösten frekvessi on korkeampi. Tällöin oppijalla on paremmat lähtökohdat oppia käyttämään omaksumiaan kohdekielen leksikaalisia konstruktioita konventionaalisella tavalla. Penttinen (2005: 116) on todennut Suomessa opettajien painottavan vieraan kielen opetuksessa opiskelijoita enemmän, että opetuksen tavoitteena on nimenomaan virheettömän kielen oppiminen. Mikäli opettajien käsitykset oppiaineensa opettamisen keskeisistä tavoitteista ovat samansuuntaisia myös S2-opetuksen kohdalla, saattaisi virheettömyyteen pyrkivä kielenopetus olla yksi selittävä tekijä sille, miksi kielenkäyttökokemuksella näytti olevan selkeämpi yhteys edistyneiden S2-puhujien ja kieliopeista välittyneisiin käsityksiin nimenomaan lähtökohtaisesti kielenvastaisissa lauseissa. Lisäksi kielioppien esittämä kuva kielestä koko lailla vaihteluttomana järjestelmänä voi olla myös yksi selittävä tekijä kielenvastaisten rakenteiden tunnistamiselle (ks. esim. Martin & Siitonen 2005: 584). Konventionaalisuuden tunnistamiseen liittyy kuitenkin keskeisesti se, mitä ilmaisutapoja kielenkäytössä yleisten sosiaalisten normien puitteissa sallitaan (ks. Rorty 1989).

Tämän tutkimuksen lingvistisen testin testilauseet oli rakennettu modifioimalla kolmea edistyneillekin suomenoppijoille etukäteen haastaviksi arvioitua kielen piirrettä: partitiiviobjektia, liitepartikkeleita ja VtA-verbien taivutusmuotoja (piirteiden valintaa olen perustellut tarkemmin luvussa 3.4). Testivastausten analyysi osoitti, että edistyneiden S2-oppijoiden käsitykset lauserakenteiden luontevuudesta poikkesivat kieliopeista (ISK 2004; White 2008) välittyvistä käsityksistä voimakkaimmin niissä lauseissa, jotka oli rakennettu modifioimalla liitepartikkelien käyttöä. Partitiiviobjektin käyttöön fokusoivissa lauseissa edistyneiden S2-puhujien vastauksissa ilmeni keskinäistä vaihtelua suhteellisesti jopa useammassa lauseessa kuin liitepartikkelien tapauksessa. Käsitykset partitiiviobjekin käyttöä tarkastevien lauseiden luontevuudesta vaihtelivat kuitenkin enimmäkseen selvällä vähemmistöllä vastaajista (ks. luku 4.2.1), kun taas liitepartikkelien tapauksissa lähes 50 prosentissa testilauseista edistyneistä S2-oppijoista yli tai lähes puolet arvioi lauserakenteiden luontevuutta kielioppien käsitysten vastaisesti. VtA-loppuisia verbejä sisältäneissä lauseissa edistyneet S2-puhujat arvioivat lauserakenteiden luontevuutta kaikista kielen piirteistä useimmin kielioppien käsitysten mukaisesti. Toisaalta taas VtA-verbilauseista noin kolmannes oli sellaisia, joissa puolet tai lievä enemmistö edistyneistä S2-puhujista arvioi lauserakenteiden luontevuutta kieliopillisen käsityksen vastaisesti. Informanttien käsitykset suhteessa kieliopeista välittyviin käsityksiin vaihtelivat VtA-verbien tapauksessa melko voimakkaasti.

Edistyneiden S2-puhjien käsitysten poikkeamista kieliopillisista käsityksistä voivat osaltaan selittää tutkimuksissa tehdyt havainnot, joiden mukaan partitiiviobjektin käyttö on erikielisille kielenoppijoille usein vaikeaa (ks. esim. Spoelman 2013). Liitepartikkelien osalta käsitysten suurta poikkeamista kieliopillisesta käsityksestä voi selittää liitepartikkelin erityslaatuinen rooli lauserakenteen kokonaismerkityksen antamisessa (ks. esim. VISK §794; White 2008: 297). Partitiiviobjektin ja VtA-verbien tapauksessa edistyneiden S2-oppijoiden käsitysten keskinäistä vaihtelua voi lisäksi selittää osallistujien kielenkäyttökokemus ja se, millä tavoin he olivat opiskelleet suomea. Osa informanteista kertoi haastatteluissa suomen kielen opetuksen nojautuneen vahvasti kielioppisääntöihin ja säännönmukaisuuksien opetteluun (ks. myös luku 4.4). Sääntöpohjainen kielenoppiminen saattaa olla osasyy esimerkiksi siihen, että S2-puhuja ei välttämättä ole tunnistanut kaikkia VtA-verbien modifioituja, eli kieliopillisesti kielenvastaisia, muotoja. Kielenopetuksessa hän on oppinut muodostamaan verbien taivutusmuodot sääntöjen avulla. Kohdatessaan sitten testissä verbimuodon, joka pintarakenteeltaan muistuttaa hänen ”oikeaksi” oppimaansa muotoa (esim. *kykenee – kyenee, lämpenee – lämmenee)*, saattaa hän arvioida luonteen intuitiivisesti luontevaksi, vaikka kieliopillisesti muoto olisi kielenvastainen.

Haastatteluaineiston analyysissa keskityttiin edistyneiden S2-puhujien tapoihin tarkastella testilauseita ja arvioida niiden luontevuutta. Oppijoiden luontevuuden arvioinnin strategioiden

tarkastelu perustuu pitkälti vain tutkijan omiin havaintoihin, sillä suomenoppijoiden spesifistä strategioista on hyvin vähän tutkimustietoa saatavilla (ks. esim. Martin 1996).

Luvussa 4.4, sekä sen alaluvuissa 4.4.1 ja 4.4.2 olen kuvannut kuinka edistyneet S2-puhujat kertoivat haastatteluissa tarkastelleensa testilauseita ja arvioineensa niiden luontevuutta. Fenomenografisen tutkimusotteen mukaisesti olen muodostanut aineistosta kaksi kuvauskategoriaa, joihin olen tiivistänyt tutkittujen käsitysten merkitykset (ks. esim.; myös Valkonen 2006: 25). Kuvauskategorioiden avulla yksittäisten informanttien käsitysten tarkastelusta pystytään siirtymään kollektiiviselle tasolle, jolloin tarkastelun kohteena on tutkimusaineiston kokonaisuus (Marton & Booth 1997: 128). Tämän tutkimuksen aineiston kuvauskategoriat ovat edellä mainitut holistinen ja analyyttinen lauserakenteiden tarkastelutapa, sekä intuitiivinen ja formalistinen tapa arvioida lauserakenteiden luontevuutta. Edistyneet S2-puhujat analysoivat lauserakenteiden luontevuutta toisaalta intuitioon perustuen ja lauserakenteita kokonaisuuksina tarkastellen, toisaalta taas formalistisesti, säännönmukaisuuksien ja kielioppisääntöjen pohjalta arvionsa tehden ja niitä analyyttisesti perustellen. Arvioinnin strategioiden käyttö ei ollut systemaattista, vaan vaihteli lausekohtaisesti ja kielellisen piirteen luonteesta riippuen (ks. luku 4.4.1).

Tämän tutkimuksen aineiston tarkastelun valossa näyttäisi siis siltä, että edistyneet S2-puhujat tarkastelevat lauseita ainakin kahdella tavalla: holistisesti ja analyyttisesti. Analyyttisen tarkastelun tarkkuus kuitenkin vaihtelee osallistujien kesken: Tässä tutkimuksessa osa vastaajista analysoi testilauseiden rakennetta oma-aloitteisesti hyvinkin tarkasti ja osasi nimetä lauseista niitä rakenteita tai piirteitä, jotka olivat kiinnittäneet testin aikana heidän huomionsa. Osalla taas analyyttinen tarkastelutapa tuli esiin vain kysyttäessä hänen näkemystään lauseen tietyn rakenteen luontevuudesta. Arvioinnin strategioiden suhde vaihteli siis osallistujakohtaisesti. Informanttien taustatietoja tarkastelemalla arvioinnin strategoiden suhdetta saattaa osittain selittää erot osallistujien koulutustaustoissa. Akateemisen loppututkinnon suorittaneet informantit hyödynsivät sujuvasti molempia luontevuuden arvioinnin strategioita.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt edistyneiden S2-puhjien ja S1-kielenpuhujien käsityksiä suomen kielen tiettyjen lauserakenteiden luontevuudesta. Tutkimus toteutettiin laatimalla lingvistinen testi, jossa tutkimukseen osallistujien oli arvioitava erilaisten suomenkielisten lauseiden luontevuutta. Testissä esitettyjen testilauseiden rakenteessa esiintyi eriasteista vaihtelua kolmen tutkimukseen valitun kielellisen piirteen, partitiiviobjektin, liitepartikkelien ja VtA-loppuisten verbien, osalta. Lisäksi edistyneiden S2-puhujien tapoja arvioida heille testissä haastaviksi osoittautuneiden lauseiden luontevuutta selvitettiin haastattelemalla heitä testin tekemisen jälkeen.

Tutkimusmetodien yhdistäminen osoittautui jossain määrin haasteelliseksi, mutta lopulta varsin toimivaksi kokonaisuudeksi, jossa oli mahdollista tarkastella informanttien haastattelussa tietoisesti ja testissä osin myös tiedostamattaan antamaa informaatiota tavastaan arvioida lauserakenteiden luontevuutta. Ennen tutkimuksen toteuttamista asettamani hypoteesi oli, että suomea ensi- ja äidinkielenään puhuvien käsitykset luontevista suomen kielen lauserakenteista olisivat kauttaaltaan lähempänä kielioppien pohjalta asetettuja ennakko-oletuksia. Hypoteesini osoittautui kaikkien tarkasteltavien kielellisten piirteiden tapauksessa oikeaksi. Liitepartikkelien ja partitiiviobjektin tapauksessa myös S1-puhujat arvioivat lauseita hieman ennakko-oletusten vastaisesti, mutta kokonaisuudessaan ensi- ja äidinkielisten osallistujien käsitykset mukailivat melko tarkasti tämän tutkimuksen viitekehyksessä konventionaaliseksi määriteltyä kielenkäyttöä.

Edistyneiden S2-puhujien käsityksiä selvitettiin tässä tutkimuksessa sekä määrällisen että laadullisen aineiston avulla. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski edistyneiden S2-puhujien kompetenssia tunnistaa kielenmukaiset tai kielenvastaiset rakenteet testilauseista. Testituloksissa ilmeni edistyneiden S2-puhujien kohdalla vaihtelua sekä lause- että vastaajakohtaisesti. Osallistujien joukosta löytyi konventionaalisuuden ja epäkonventionaalisuuden taitavasti tunnistavia, mutta myös suurimmaksi osaksi ennakko-oletusten vastaisesti luontevuutta arvioineita testin tekijöitä. Tässä kohdin on kuitenkin syytä muistuttaa, että tutkimuksen varsinaisena lähtökohtana oli selvittää osallistujien käsityksiä suomen kielen luontevasta käytöstä, joten testituloksista ei voi tehdä suoria johtopäätöksiä osallistujien kielitaidoista. Tähän seikkaan pyrkikin antamaan lisäselvyyttä toinen tutkimuskysymys, joka koski maassaoloajan ja kielenkäyttökokemuksen osuutta testissä suoriutumisessa. Tilastoanalyysista kävi ilmi, että Suomessa yhtäjaksoisesti vietetyllä ajalla on tilastollisesti merkitsevä yhteys testistä suoriutumiseen. Kielenkäyttöaikaa ja kielen rakenteiden konventionaalisuuden tunnistamissta tarkasteltaessa tämä yhteys näyttäytyy selvimmin . Edistyneiden S2-puhujien joukosta löytyi

kuitenkin myös niitä, jotka tunnistivat lyhyemmällä kielenkäyttökokemuksellaan etenkin konventionaaliset lauserakenteet yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin kieltä huomattavasti pidempään käyttäneet. Havainto onkin tutkijan näkökulmasta kiinnostava: Käyttöpohjaisen näkemyksen mukaan pidempi kielenkäyttökokemus tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden myös potentiaalisten affordanssien runsaammalle tarjoutumiselle, mikä puolestaan tukisi kieliympäristössä yleisesti käytössä olevien muotojen – ja toisaalta myös vieraalta kuulostavien tai näyttävien rakenteiden tunnistamista. Käyttöpohjaisuus ja sosiokonstruktivismi korostavat toisaalta myös kielenoppijan roolia tarjoumien omaksumisessa (esim. Tomasello 2003). Tämä voikin toisaalta selittää osaltaan hajontaa. Kieltä aktiivisesti käyttävä, kieliaineista prosessoiva kielenoppija voi saavuttaa nopeastikin korkean kielitaidon tason (Martin 1996: 118.) Toisaalta kieliympäristöstä saatujen tarjoumien laadulla ja kohdentumisella on myös vaikutuksensa. Päivittäin tiedeyhteisössä kieltä käyttävä kielenoppija hallitsee luultavasti erittäin hyvin tieteellisen kielenkäytön eri konventiot, mutta siirryttäessä toisentyyppiseen kieliympäristöön konventionaalisen kielenkäytön tunnistaminen ei ole välttämättä yhtä vaivatonta (ks. esim. Ivaska 2015).

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös edistyneiden S2-puhujien tapoja arvioida lauseiden ja niiden rakenteiden luontevuutta. Haastatteluilla kerätystä aineistosta tehdyt havainnot osoittivat, että edistyneet S2-puhujat arvioivat lauseiden luontevuutta sekä kokonaisvaltaisesti henkilökohtaiseen tuntemukseen tai käsitykseen tukeutuen että täsmällisesti lauseen pienempiä rakenneyksiköitä, kuten sanamuotoja ja niiden merkitysvivahteita, analysoiden. Tulokset tukevat aikaisemmista tutkimuksista tehtyjä havaintoja, joiden mukaan eri tasoiset kielenoppijat, myös edistyneet, hyödyntävät kielen opiskelussa ja kieliaineksen tarkastelussa erilaisia kielen tarkastelun strategioita. (ks. esim. Kaivapalu 2005; Korhonen 2012).

Tutkimusta tehtäessä jouduin pohtimaan monia tutkijan näkökulmasta pulmallisia kysymyksiä. Erityyppisten aineistonkeruu- ja tutkimusmetodien yhdistäminen jäsennellyksi kokonaisuudeksi osoittautui haasteelliseksi useassa tutkimusprosessin eri vaiheessa. Toisaalta monialaisen ja -tieteisen tutkimusprojektin tekeminen osoittautui myös paitsi erinomaisen työlääksi, myös palkitsevaksi kokemukseksi. Tässä tutkimuksessa tutkimustulosten tarkastelua ei tietoisesti viety lauserakenteen tasolle. Esimerkiksi edistyneiden S2-puhujien käyttämiä luontevuuden arvioinnin strategioita ei tarkasteltu lausekohtaisesti, mikä olisi toisaalta tutkijan näkökulmasta ollut hyvin kiinnostavaa. Tutkimukseni ensisijaisena tarkoituksena oli kuitenkin edistyneiden S2-puhujien luontevuuden käsitystavan selvittäminen, joten päätin jättää käsitysten yhteyden lauserakenteeseen potentiaaliseksi jatkotutkimuskohteeksi. Kielioppijan mielen sisäisen kielioppi ja kielenkäyttäjien käsitysten taustalla vaikuttavat tekijät ovat muutenkin tutkimuskohteita, joista toivoisi kielentutkimuksen(kin) saralla ammennettavan tulevaisuudessa

enemmän. Edistyneiden kielenoppijoiden käsityksiä ja kielenkäytön konventioita tutkimalla voidaan lisäksi saada arvokasta lisätietoa kielenopetuksen ja -opettamisen tarpeisiin ja kehittämiseen.

7 LÄHTEET

Abrahamsson, Niclas – Hyltenstam, Kenneth 2009: Age of onset and nativelikeness in a second language. Listener perception versus linguistic scrutiny. – *Language Learning 59* (2). s. 249-306.

Aro, Mari 2006: Anteeksi, kuka puhuu? : lasten kielikäsitysten moniäänisyydestä. – Alanen, Riikka; Dufva, Hannele & Mäntylä, Katja (toim.) 2006: *Kielen päällä: Näkökulmia kieleen ja kielenkäyttöön.* Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. s. 53-76.

Aro, Mari 2009: Speakers and Doers: Polyphony and Agency in Children's Beliefs about Language Learning. *Jyväskylä studies in humanities 116*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Bakhtin, Mihail Mihailovits 1986: Speech genres and other late essays. Austin, Texas: University of Texas press.

Bakhtin, Mihail Mihailovits 1991: Dialogic imagination. Four essays by M.M.Bakhtin. Käänt. C.Emerson & M.Holquist. Austin, Texas: University of Texas Press.

Bybee, Joan & Thompson, Sandra 1997: Three frequency effects in syntax. – *Berkeley Linguistics Society 23.* s. 65–85.

Cook, Vivian 2001: *Second language learning and language teaching.* New York: Oxford University Press.

de Silva Joyce, Helen & Burns, Anne 1999: *Focus on grammar. National Centre for English Language Teaching and Research.* Sydney: Southwood.

Driven, R 1990: Practical grammar. State of the art article. *Language teaching 23.* s. 1-18.

Dufva, Hannele 2013: Kognitio, kieli ja oppiminen: hajautettu näkökulma. – Tiina Keisanen, Elise Kärkkäinen, Mirka Rauniomaa, Pauliina Siitonen & Maarit Siromaa (toim.), *AFinla-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 6(5).* s. 57–73.

Dufva, Hannele, Aro, Mari & Suni, Minna 2014: Language Learning as Appropriation – Pekka Lintunen, Maija S. Peltola & Mari-Liisa Varila (toim.), A-Finla-e. *Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 7(6).* s. 20–31.

Dufva, Hannele 1999: Kieli, mieli ja konteksti: Psykolingvistisesta tutkimuksesta dialogiseen kielen psykologiaan – Sajavaara, K. – Piirainen-Marsh, A. (toim.) 1999: *Kielenoppimisen kysymyksiä.* Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen laitos.

Dufva, Hannele, Lähteenmäki, Mika & Isoherranen, Sari 1996: *Elämää kielen kanssa: arkikäsityksiä kielestä, sen oppimisesta ja opettamisesta.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Edwards, Derek 1997: *Discourse and Cognition.* Lontoo: Sage publications.

Edwards, Derek & Potter, Jonathan 1992. *Discursive psychology.* Lontoo: Sage publications.

Gergen, Kenneth 1995: Social construction and the educational process. – *Constructivism in Education.* s. 17-39.

Grice, Paul 1975: Method in Philosophical Psychology: From the Banal to the Bizarre. –*Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. s. 23–53.

Hakulinen, Auli, Kauppinen, Anneli, Leiwo, Matti, Paunonen, Heikki, Räikkälä, Anneli, Saukkonen, Pauli, Yli-Vakkuri, Valma, Östman, Jan-Ola, Alho, Irja 1994: *Kieli ja sen kieliopit – Opetuksen suuntaviivoja – 2.painos*. Helsinki: Opetusministeriö. Oy Edita Ab.

Heikkilä, Tarja 2014: *Tilastollinen tutkimus. Uudistettu painos (9).* Helsinki: Edita Publishing Oy.

Honko, Mari. 2013: *Alakouluikäisten tieto ja taito. Toisen sukupolven suomi ja S1-verrokit*. Acta Universitatis Tamperensis; 1865, Tampere University Press.

Horwitz, Elaine 1987: Surveying student beliefs about language learning. – Wenden, Anita & Rubin, Joan (toim.) 1987: *Learner strategies in language learning*. Lontoo: Prentice-Hall. s. 119-129.

Hopper, Paul 1987: Emergent grammar. – *Berkeley Linguistics Society 13*. s. 139–157.

Hämäläinen, Eija 1996: ”Sitä oli mielenkiintoinen asiaa” – Subjektin, objektin ja predikatiivin opettamisesta – Vehkanen, Marjut (toim.) 1996: *Suomi toisena vieraana kielenä – Ajatuksia kielestä, kulttuurista, metodeista.* Helsinki: Oy Edita Ab. s. 28-35.

Hämäläinen, Eija 1994: Partitiivia pitkin ja poikin - suomenoppijan partitiiviongelmia – Suni, Minna, Aalto, Eija (toim.) 1994: *Suuntaa suomenopetukseen – tuntumaa tutkimukseen – Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita N:o 4.* Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus.

Häkkinen, Kaisa 1996: Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. – *Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Korhonen, Seija 2012: Oppijoiden suomi – Koulutettujen aikuisten käsitykset ja kompetenssit. *Kielikeskuksen julkaisuja 3*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Ingo, Rune 2000: *Suomen kieli vieraan silmin.* Vaasa: Vaasan yliopisto. Humanistinen tiedekunta.

Itkonen, Terho 1975: *Erään sijamuodon ongelmia.* Helsinki: Suomen kielen laitos. Helsingin yliopisto.

Ivaska, Ilmari 2014: Mahdollisuuden ilmaiseminen S1-suomea ja edistynyttä S2-suomea erottavana piirteenä. – *Lähivõrdlusi – Lähivertailuja 24*: s. 47-78. http://dx.doi.org/10.5128/LV24.02. 20.5.2016.

Ivaska, Ilmari 2015: *Edistyneen oppijansuomen konstruktiopiirteitä korpusvetoisesti: avainrakenneanalyysi.* Turku: Turun yliopistopaino.

Kaasila, Elina 2005: *Pedagogisen kieliopin opetuskokeilu: Kieliopin opettamisen vaikutus 7.-luokkalaisten lauserakenteisiin.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11839/URN_NBN_fi_jyu-2005400.pdf?sequence=1. 20.5.2016.

Kaivapalu, Annekatrin 2005: Lähdekieli kielenoppimisen apuna. *Jyväskylä Studies in Humanities 44*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Karlsson, Fred 2002: *Yleinen kielitiede.* Uudistettu laitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Kauppila, Reino 2007. *Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktiiviseen oppimiskäsitykseen.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Kotilainen, Lari 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa.* Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.

Martin, Maisa 1993: Matkailijana Morfologiassa. – Aalto, Eija & Suni, Minna (toim.) 1993: *Kohdekielenä suomi näkökulmia opetukseen – Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita N:o 1.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. s. 51-70.

Martin, Maisa 1996: Miksi suomi on niin helppo kieli? – Pekkola, Seppo (toim.) 1996: *Kuuskymppinen – suomen kielen laitoksen julkaisuja 38.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Martin, Maisa 2003: Kieli on kuin lammikko. Johdatusta toisen kielen oppimiseen. – Nissilä, Leena; Vaarala. Heidi & Martin, Maisa. (toim.), *Suolla suomea. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille.* ÄOL:n vuosikirja XLVII. Helsinki: Äidinkielen opettajien liitto. s. 75–90.

Martin Maisa & Siitonen, Kirsti 2005: Iso apu meille ja muille. – *Virittäjä 4/2005.* s.583-593.

Marton, Ference: 1988: Phenomenography: exploring different conceptions of reality. – Fetterman, David (toim.) *Qualitative approaches to evaluationin education. The silent scientific revolution.* New York: Praeger, s. 176–205.

Marton, Ference & Booth, Shirley 1997: *Learning and awareness*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Milton, James. 2009: *Measuring second language vocabulary acquisition.* Bristol: Multilingual Matters.

Mustonen, Sanna 2015: Käytössä kehittyvä kieli – Paikat ja tilat suomi toisena kielenä oppijoiden teksteissä. – *Jyväskylä studies in humanities 25.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Niikko, Anneli 2003: Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. – *Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.* Joensuu: Joensuun yliopisto.

Niiranen, Leena 2008: *Effects of learning contexts on knowledge of verbs.* Tromssan yliopisto. http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2109/thesis.pdf;jsessionid=C28265ABDDF86A5FC8CABB4D5EB60F3F?sequence=1. 19.2.2016.

Nuutinen, Olli 1994: *Hetkisen pituus ja muita kirjoituksia kielestä.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Partanen, Maiju 2013: Kieli tulee kielen päälle: kansainvälisten opiskelijoiden käsityksiä suomen kielen oppimisesta. – Eronen, Maria & Rodi-Risberg, Maria (toim.) 2013: *Haasteena näkökulma.* Vakki publications N:o 2. s. 257.268.

Penttinen, Esa 2005: *Kielioppi virheiden varjossa: Kielitiedon merkitys lukion saksan kieliopin opetuksessa.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi.* Porvoo: WSOY.
Pesonen, Aila 2003: Mielikuvia ja kokemuksia kieliasiantuntijuudesta. Koskela, Merja & Pilke, Niina (toim.) *Kieli ja asiantuntijuus. AFinLAn vuosikirja 2003. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 61.* Jyväskylä, s. 25-37.

Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret 1987: *Discourse and social psycology: Beyond attitudes and behaviour.* Lontoo: Sage publications.

Pöyhönen, Sari, Tarnanen, Mirja, Kyllönen, Teija, Vehviläinen, Eeva-Maija & Rynkänen, Tatjana 2009: *Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
Riley, Philip 1997: 'BATS' and 'BALLS': Beliefs about talk and beliefs about language learning. *Mélanges CRAPEL, 23.* s. 125-153.

Rorty, Richard 1989: *Contigency, irony and solidarity.* New York: Campridge University Press.

Sajavaara, Paula 1989: Kielenhuollon asemasta. – Aalto, Seija; Hakulinen, Auli; Laalo, Klaus; Leino, Pentti & Lieko, Anneli(toim.) 1989: *Kielestä kiinni. Tietolipas 113*. Jyväskylä: Gummerus. s.186–208.

Siitonen, Kirsti 1999*:* Agenttia etsimässä: U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana. *Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 63*. Turku: Turun yliopisto.

Siitonen, Kirsti; Niemelä, Jenny 2011: Mitä pitkittäistutkimus paljastaa edistyneiden suomenoppijoiden kielitaidosta? – *Lähivõrdlusi – Lähivertailuja 21.* Tallinna: Eesti rakenduslingvistika ühing. s. 242-279.

Sipola, Jussi 2015: *Suomen ja viron taivutusjärjestemä – yhteinen mallinnus ja luokittelu.* Helsinki. Books on Demand.

Spoelman, Marianne 2013: Prior linguistic knowledge matters. The use of the partitive case in Finnish learner language. – *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 111.* Oulu: Oulun yliopisto. http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526201146.pdf. 1.6.2016

Suni, Minna & Nieminen, Lea 2011: Complexity and interaction: comparing the development of L1 and L2.– *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri 2 (2)*. s. 215–236.

Tomasello, Michael 2003: *Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition.* Cambridge, Mass: Harvard University press.

Tynjälä, Päivi 1999: *Oppiminen tiedon rakentamisena: konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita.* Helsinki: Kirjayhtymä.

Valkonen, Leena 2006: Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. *Jyväskylä studies in education, psychology and sosial research 286.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

van Lier, Leo 2000: From input to affordance: Social-interactive learning from an ecological perspective. – James Lantolf (toim.), *Sociocultural theory and second language learning* s. 245–260. Oxford: Oxford University Press.

Vilppula, Matti 1984: ”Kurkikin jo lähti”. – *Virittäjä 88*. s. 47–60.

VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura. – http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php?s=tiedot. 20.5.2016.

Wenden, Anita 1999: An Introduction to metacognitive knowledge and beliefs of language learning. – *Applied linguistics 19(4)*. s. 515-537.

White, Leila 2008: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille.* Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

8 LIITTEET

Liite 1: Testilauseet ja oletusvastaukset.

1. Eilen satuin katsomaan ohjelmaa, jossa haastateltiin mielenkiintoinen henkilö.	e
2. Odota hetki, harkitsean asiaa.	e
3. Lukko on rikki, koska tämäkään avain ei toimi.	k
4. Kuvitelkaapa mielessänne tilannetta, jossa tunnette surun	e
5. Kaisa oli lapioimassa lunta, kun Päivi saapui paikalle.	k
6. Katri keräsi rohkeutensa ja kiskaisi ovea auki.	e
7. Ajattelin kirjoittaa artikkelia vielä hetken	k
8. Ole tarkkana ja kerro heti kun näet hänet.	k
9. Aapo seisoi kuin naulitsettuna paikallaan, sillä pelko oli lamauttanut hänet.	k
10. Hänenkinhän tulisi olla tästä asiasta tietoinen.	k
11. Nyt et enää pysähdy, vaan etenet rauhallisesti kohti tavoitettasi.	k
12. Huh! Ollaan kyllä jo aika korkealla mutta kiipetään vielä vähän ylemmäksi.	e
13. Kyläkoulujen lisäksi ollaan nyt lakkauttamassa lukioitakin.	k
14. Oletko varma, että joku varasti kirjaasi?	e
15. Petra painoi jarrupoljinta kaikin voimin pohjaan.	k
16. Kun olimme avanneet oven, huomasimme kaikkien lintujen pakenneen avoimesta ikkunasta.	e
17. Olen tässä miettinyt, että mitähän tekisin seuraavaksi.	k
18. Hienoa, että yhteiskunnassamme arvostetaan korkeasti koulutetut, ammattitaitoiset opettajat.	e
19. Näin sinua kaupassa tekemässä ruokaostoksia.	e
20. Sinä näytät paljon nuoremmalta, kun sinulla ei ole kasvoissa ryppyjäkin	e
21. Ajatella, että kymmenien hakijoiden joukosta hän valitsi juuri sinut!	k
22. Etkö valitsisi mieluummin lääkärin tai sairaanhoitajan ammattia?	k
23. Ethän vaan unohtanut ostaa maitoakin?	k
24. Oma aikaansaannokseni kalvenee kyllä hänen suorituksensa rinnalla.	e

25. Luulen, ettei hän tulekin kokoukseen ajoissa.	e
26. Pomo luottaa minuun, sillä hän valtuutti minua johtamaan ryhmää.	e
27. Oletko sattunut näkemään laukkuni täällä jossain?	k
28. Kirjastosta löytyy runsaasti lehtiä ja monenlaista muutakin luettavaa.	k
29. En tunne Jarmoa kovin hyvin, mutta en usko, että hän rohkenee asettua vastustamaan ajatustasi.	k
30. En voi jättää Markoa yksin, koska lupasin huolehtia hänestä.	k
31. Hänenhänkin piti mielestäni tulla paikalle	e
32. Mikäli asia on kuten kerroit, minun täytyy kyllä jututtaa häntä hieman.	k
33. En voi kuin arvostella heikosti perustelemasi näkemyksen.	e
34. Kadotin kännykkäni. Oletko nähnyt sen?	e
35. Mahtaneeko tännekin tulla ketään.	e
36. Olen niin onnellinen, koska kaupunginhallitus hyväksyi anomuksemme!	k
37. Tänäkin päivänä olen murehtinut kuinka vähän olenkaan saanut aikaan.	k
38. Huh, nyt tarvitsen vähän lepoa.	k
39. Metsikkö harvenee jo kovaa vauhtia uuden asuinalueen tieltä.	k
40. En ymmärrä, me vain noudatimme saamamme määräys.	e
41. Oletko huomannut, että nykyisessä autossasi on paljon naarmua?	e
42. Kaapiessani ruuantähteitä jäteastiaan muistin narulle unohtamani pyykit.	e
43. Olen varma, että joku kähvelsi kelloni.	k
44. Olen melko varma, että valitin nyt oikean vaihtoehdon.	e
45. Et nyt vähän liioittele?	k
46. En ole kaivannut takaisin kotiin enää pitkään aikaan.	k
47. Kyllä minä uskon, että olet kouluttanut sen hyvin, mutta oletko aivan varma että se kyenee siihen?	e
48. Siis mitä se Katariina nyt tekikin?	e
49. Olli oli juuri lusikoimassa keiton, kun puhelin soi.	e
50. En ole missään tuntenut sellaista riemua kuin sinä hetkenä!	k
51. Syytetty istui tuoliinsa kahlittuna, mikä korosti käsiteltävän asian vakavuutta.	k
52. Lupaathan, että vaienet tästä tapauksesta kuin muuri?	e
53. Älä häiritse nyt, kun luen juuri hyvä kirja.	e

54. Arvostan suuresti kaikkia upeita saavutuksiasi.	k
55. Saa nähdä ilmestyykö hänkään paikalle.	k
56. Anteeksi, mitä juuri sanoitkaan?	k
57. Katso tuonne ylös! Kavutaanko sinne asti vai laskeudutaanko jo alas?	k
58. Etkö sinä ymmärrä, että olet nyt tuomitsenut hänet ilman mitään järkevää syytä!	e
59. Päivät ovat olleet nyt viileämpiä ja järvivesi kylmenee jatkuvasti.	k
60. Olen lopen kyllästynyt enkä aio enää kuunnella tuollaista!	k
61. Pekka huomasi löytävänsä kuvasta paljon hauskoja yksityiskohtia.	k
62. Millaisia tavoitteitahan hän on asettanut oman opiskelunsa suhteen?	e
63. Oletko jo kuullut, että hallitus hyväksyi, useiden kansanedustajien riemuksi, uutta lakialoitetta?	e
64. Ei kai hänkään vain ole tulossa juhliini?	e
65. Emme aluksi huomanneet lattialle pöydältä pudonneita seteleitä, vaan luulimme niiden kadonneen.	k
66. Onpa täällä viileää ja ilma tuskin lämmenee tästä tämän enempää!	e
67. Miksi minun pitäisi muka arvostaa jokaisen kaduntallaajan mielipiteitä?	k
68. Eihän nyt sekään mennyt pieleen?	e
69. Aivan kuin joku valitsaisi sydäntä särkevästi jossain lähellä.	e
70. Kaivaessani kuopan muistin, että olin unohtanut istutusoppaan sisälle.	e
71. Helsingin lisäksi Tukholman kadutkin olivat hyvin loskaiset.	e
72. Vielä kuukausi sitten kaivasin entisiä työtovereitani joka päivä.	e
73. Ei kai sekin voi olla mahdollista?	k
74. Uskon tehneeni oikein, kun valitin päätöksestä hovioikeuteen.	k
75. Poliitikon mielipiteet kiinnostavat äänestäjiä ja muita ihmisiäkin.	e
76. Ei tämän pitänyt olla harjoitus?	e

Liite 2: Lingvistisen testin instruktio

Toimintaohje

Testiohjelma näyttää sinulle yksi kerrallaan suomenkielisiä ilmauksia

Onko esitetty ilmaus mielestäsi luontevaa suomea?

Mikäli on, vastaa **kyllä** painamalla näppäintä **K**.
Mikäli ei ole, vastaa **ei** painamalla näppäintä **E**.

Ohjelma esittää heti uuden ilmauksen painettuasi vastausnäppäintä.
Pidä sormesi valmiina vastausnäppäimillä.

Vastaa ensivaikutelman perusteella mahdollisimman nopeasti.

Älä jää liiaksi pohtimaan lauserakenteita, oikeakielisyyttä ym.

Liite 3: Edistyneiden S2-puhujien taustatietolomake

Tutkimukseen osallistujan taustatietolomake

Tutkimuksen tekijä: Lauri Miettola
Tutkimuksen ohjaaja: yliopistonlehtori Mari Honko

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään tutkimukseen osallistuvan käsityksiä siitä, millainen suomen kieli on luontevaa suomea. Tutkimustieto kerätään sähköisellä lingvistisellä testillä, jossa tutkimukseen osallistuvan tulisi arvioida hänelle visuaalisesti esitettyjen suomenkielisten ilmausten luontevuutta. Jokaisen ilmauksen kohdalla osallistujan tulisi siis pohtia vastausta kysymykseen: ”Voisinko sanoa tai kirjoittaa näin?”

Testisuorituksen jälkeen tutkimukseen osallistunutta voidaan pyytää myöhemmin haastatteluun, johon pyydetään alustava suostumus tällä lomakkeella. Haastatteluun esitetään pyyntö erikseen varsinaisen testitapahtuman jälkeen.

Testin tekeminen vie aikaa noin 10 minuuttia.
Mahdollinen tutkimushaastattelu vie aikaa noin 30 minuuttia.

Testissä ja mahdollisessa haastattelussa kerättyä aineistoa käytetään vain tutkimustarkoitukseen. Kerätty aineisto säilytetään lukitussa tilassa koko tutkielman tekemisen ajan. Tutkimukseen osallistujien henkilötiedot tuhotaan yhteydenottojen jälkeen.

Osallistujalla on oikeus jättäytyä pois tutkimuksesta milloin tahansa ilman erillistä perustetta

Nimi _____

Ikä _____vuotta

Sukupuoli Mies / Nainen

Äidinkieli _____

Nykyisin aktiivisesti käytössä olevat kielet _____

Asunut suomessa vakituisesti _____ vuotta.

Käyttänyt suomen kieltä aktiivisesti _____ vuotta.

Koulutustaso Peruskoulu / Toisen asteen tutkinto / korkeakoulututkinto

Suomen kielellä opiskellut opinnot Peruskoulu / Toisen asteen tutkinto /korkeakoulututkinto / kielikurssit _____
_____ / muut opinnot _____

Työtehtävät, jotka edellyttäneet aktiivista suomen kielen käyttöä

_____

_____

Suostun siihen, että

Testisuoritustani ____

Haastatteluani ____

käytetään nimettömänä tutkimustarkoituksessa.

Tutkimukseen osallistujan allekirjoitus _____

Liite 4: Edistyneiden S2-puhujien taustatietolomake

Tutkimuslupahakemus ja tutkimukseen osallistuvan taustatietolomake

Tutkimuksen tekijä: Lauri Miettola
Tutkimuksen ohjaaja: yliopistonlehtori Mari Honko

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään tutkimukseen osallistuvan käsityksiä siitä, millainen suomen kieli on hänen mielestään luontevaa suomea. Tutkimustieto kerätään sähköisellä lingvistisellä testillä, jossa tutkimukseen osallistuvan tulee arvioida hänelle visuaalisesti esitettyjen suomenkielisten ilmausten luontevuutta. Jokaisen ilmauksen kohdalla osallistuja pohtii siis vastausta kysymykseen: ”Olisiko mielestäni luontevaa sanoa tai kirjoittaa näin?”

Testin tekeminen vie aikaa noin 10 minuuttia.

Myöhemmin tutkimukseen osallistuvaa voidaan pyytää vastaamaan sähköiseen kyselyyn, jossa pyydetään arvioimaan tiettyjen ilmausten luontevuutta eri kielenkäyttökonteksteissa. Kyselyvastausten osallistujaa voidaan pyytää myös tarkentamaan joidenkin ilmausten luontevuudesta tekemäänsä arviota. Yhteydenottoon pyydetään erikseen lupaa tämän lomakkeen lopussa.

Testillä, sähköisellä lomakkeella ja lomakevastauksia tarkentavilla kysymyksillä kerättyä aineistoa käytetään vain tutkimustarkoitukseen. Kerätty aineisto säilytetään lukitussa tilassa koko tutkielman tekemisen ajan. Tutkimukseen osallistujien henkilötiedot tuhotaan yhteydenottojen jälkeen.

Osallistujalla on oikeus jättäytyä pois tutkimuksesta milloin tahansa ilman erillistä perustetta.

Nimi _____

Ikä _____vuotta

Sukupuoli Mies / Nainen

Äidinkieli _____

Muut opiskellut tai opitut kielet _____

Nykyisin aktiivisesti käytössä olevat kielet _____

Asunut suomessa vakituisesti _____ vuotta.

Asunut ulkomailla vakituisesti _____ vuotta.

Koulutustaso Peruskoulu / Toisen asteen tutkinto / Korkeakoulututkinto
_____

Nykyinen työnkuva _____

Työtehtävät, jotka edellyttäneet kieliasiantuntijan ammattitaitoa.

_____

_____

Suostun siihen, että

Testisuoritustani ____

Kyselylomakevastauksiani ____

käytetään nimettömänä tutkimustarkoituksessa.

Suostun siihen, että minuun saa tarvittaessa olla yhteydessä täydentävien tietojen pyytämiseksi

Tutkimukseen osallistujan allekirjoitus

_____